

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (อาชีวศึกษา)

ปริญญา

อาชีวศึกษา

อาชีวศึกษา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

Sustainable Thai Goldsmith Knowledge Transfer

นามผู้วิจัย นางสาววัลย์ ภักดีลิขิต

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการ

(อาจารย์พุทธชาติ ชูณสาคร, Ph.D.)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จุฬารัตน์ วัฒนะ, Ph.D.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์วราภรณ์ ธาระวานิช, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จุฬารัตน์ วัฒนะ, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญจนา วีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____

สืบสังวี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

Sustainable Thai Goldsmith Knowledge Transfer

โดย

นางลาวัลย์ ภัคดีลิขิต

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (อาชีวศึกษา)

พ.ศ. 2557

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลาวัลย์ ภักดีลิขิต 2557: การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน
ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (อาชีวศึกษา) สาขาวิชาอาชีวศึกษา ภาควิชาอาชีวศึกษา
ประธานกรรมการที่ปรึกษา: อาจารย์พุทธชาติ ชูณสาคร, Ph.D. 230 หน้า

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาและวิเคราะห์
การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย 2. สังเคราะห์แนวทาง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทอง
ไทยอย่างยั่งยืน 3. ทวนสอบแนวทาง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ประชากร
ที่ศึกษา คือ ผู้ที่รู้ความสามารถในอาชีพช่างทองโดยเฉพาะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็น
แบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และความสอดคล้อง
ของข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนมีการถ่ายทอด
ผ่านมุมมองด้านการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ ควรมีการถ่ายทอดตั้งแต่ระดับปฐมวัย
จนถึงระดับปริญญาตรี เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ การเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาอาชีพ
ช่างทองไทย เตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ภาวะการมีงานทำ และการประกอบอาชีพ การศึกษา
นอกระบบ ถ่ายทอดความรู้ผ่านหลักสูตรระยะสั้น การศึกษาตามอัธยาศัย ถ่ายทอดผ่านศูนย์
การเรียนรู้ช่างทองไทย มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม ถ่ายทอดผ่านสถาบันครอบครัว
สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ แหล่งเรียนรู้และสถาบันการศึกษา มุมมองด้านเศรษฐกิจ
ถ่ายทอดผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อการพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่ม
อาชีพเกี่ยวเนื่อง ช่างทองไทยได้ผ่านการสั่งสมความรู้มายาวนานจากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดจากรุ่น
สู่รุ่นจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ รากฐานภูมิปัญญาของคนไทย ที่ต้องอนุรักษ์
สืบสานภายใต้การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชนและท้องถิ่น
ภาคเอกชน ภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ กระทรวงและ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการดำรงอยู่ของอาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

Lawan Phakdeelikhit 2014: Sustainable Thai Goldsmith Knowledge Transfer.
Doctor of Philosophy (Vocational Education), Major Field: Vocational Education,
Department of Vocational Education. Thesis Advisor: Mrs. Puttachat Chunsakorn,
Ph.D. 230 pages.

This research was qualitative research method and the objectives were to 1. study and analyze in goldsmith knowledge transferring. 2. synthesize the way how to transfer goldsmith knowledge in sustainable. 3. review and find the solution how to sustain transferring goldsmith knowledge including the population who have experters in Goldsmiths. In terms of tools, the researcher used semi-structured interview. Data Analysis used the content analysis method in order to create a data consistency and the context of community.

The result showed that goldsmith knowledge transfer was done through educational perspectives, for example, in the formal education, the goldsmith knowledge transfer should be done since the kindergarten, primary, secondary, vocational education, bachelor's degree; it should be done through short courses, in the non-formal education and selective modules in the informal education. In the perspectives of social and culture, goldsmith knowledge transfer should be done through family, religion institutions, the royal institution, and the academic institutes. In the perspectives of economics, goldsmith knowledge transfer should be done through the concept of creative economy to develop the cluster group in the goldsmith and related fields. Thai goldsmith transferred their knowledge from time to time and become a national heritage; the wisdom should be conserved with the participation of personal, family, society, local, public sectors, business sectors, industrial sectors, academic institutes, ministry, and local government organization in order to remain the existence of the profession of Thai goldsmith sustainably.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยคามวิริยะเมตตาของ ดร. พุทธชาติ ชุณสาคร
ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุฬารัตน์ วัฒนะ รองศาสตราจารย์
ดร. วราภรณ์ ชาระวานิช กรรมการวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ สารสว่าง ผู้แทน
บัณฑิตวิทยาลัยที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ ทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์และมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น
ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ธีระวุฒิ บุญโสภณ อธิการบดี มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จรรยา ทองดี รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ รองศาสตราจารย์ ดร.มังกร ทองสุคติ
วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย ดร.ศุภรัตน์ มิ่งสมร ศึกษาธิการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษา ประถมศึกษาสุโขทัย เขต 2 คุณปราโมทย์ เขาหิน ผู้จัดการร้านบ้านทองสมสมัย
คุณวัฒนา เรื่องปัญญาวัฒนา เลขาธิการศูนย์ส่งเสริมฯ ศาสนา พระมหากษัตริย์และวัฒนธรรม
จังหวัดสุโขทัย (ภาคเอกชน) ผู้อำนวยการ บรรจง สกุลพราหมณ์ อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัย
อาชีวศึกษานครราชสีมา ผู้อำนวยการ ลมด ปรีดากุล อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษา
สุพรรณบุรี อาจารย์สันติยา ไชยศรีชลธาร อาจารย์ 3 ระดับ 9 วิทยาลัยเทคนิคสุพรรณบุรี และ
ดร.ธนศ ดาวรุ่งโรจน์ ที่ได้ให้การช่วยเหลือให้คำปรึกษา แนะนำ จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้
มีความสมบูรณ์ ขอขอบพระคุณ ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้สละเวลา ความรู้ ความสามารถ
ในการทวนสอบผลการวิจัย

ด้วยบุญกุศลอันปรากฏจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอบแต่บูรพาจารย์ บิดา และ
มารดา ตลอดทั้งคณาจารย์ ภูมิปัญญา และผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในอาชีพต่างทองโดยเฉพาะ
ทุกท่านที่ได้เมตตา ประสิทธิ์ประสาท วิชาจนทำให้ผู้ศึกษาได้บรรลุผลในการศึกษาตามเป้าหมาย
ประการสุดท้าย ขอขอบพระคุณ คุณสมชัย ภักดีลิขิต สามเณรที่คอยให้กำลังใจและให้การสนับสนุน
การศึกษา ลูกชาย ตลอดจนญาติพี่น้องและหลานๆ ที่ช่วยเป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา

ลาวัลย์ ภักดีลิขิต

กรกฎาคม 2557

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(6)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	6
ประโยชน์ที่ได้รับ	6
ขอบเขตของการวิจัย	7
นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	9
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)	9
ระบบการศึกษาไทย	13
สังคมและวัฒนธรรมไทย	29
เศรษฐกิจไทย	34
การพัฒนาอย่างยั่งยืน	38
ทฤษฎีวิวัฒนาการ	44
นวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลง	46
การถ่ายทอดความรู้	54
ภูมิปัญญา	61
แนวคิดการมีส่วนร่วม	66
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	75
ระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย	75
ระยะที่ 2 สังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้	
อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน	84

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ระยะที่ 3 ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพ	
ช่างทองไทยอย่างยั่งยืน	88
บทที่ 4 ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	91
ผลการวิจัย	91
ข้อวิจารณ์	174
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	187
สรุปผลการวิจัย	187
ข้อเสนอแนะ	196
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	198
ภาคผนวก	211
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญ	212
ภาคผนวก ข รายนามผู้ดำเนินการทวนสอบผลวิจัย	214
ภาคผนวก ค รายนามผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในงานวิชาชีพ	217
ช่างทอง	
ภาคผนวก ง กรอบคำถามแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง	220
ประวัติการศึกษา และการทำงาน	230

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงช่วงอายุของบุคคลและประเภทของการศึกษาที่พึงได้รับ	25
2	แสดงความแตกต่างระหว่างหลักสูตรการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและโปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย	28
3	ฐานคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน	42
4	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านการศึกษา	81
5	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม	82
6	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านเศรษฐกิจ	83
7	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านการศึกษา	98
8	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม	101
9	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านเศรษฐกิจ	103

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
10	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับชั้นอนุบาล 1 (อายุ 3 ปี)	110
11	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับชั้นอนุบาล 2 (อายุ 4 ปี)	111
12	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับชั้นอนุบาล 3 (อายุ 5 ปี)	112
13	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3)	117
14	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6)	118
15	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับมัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3)	121
16	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับมัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6)	122
17	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช 1-3)	126
18	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส 1-2)	129

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
19	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนระดับปริญญาตรี	131
20	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน โดยการถ่ายทอดความรู้ผ่าน การศึกษานอกระบบ (Non - formal Education) หลักสูตรระยะสั้น	134
21	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน โดยการถ่ายทอดความรู้ผ่าน การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)	139
22	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มุมมองด้านเศรษฐกิจผ่านกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง	153

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ความเชื่อมโยงการบริหารจัดการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)สู่การปฏิบัติ	12
2	ความสำคัญของภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง	66
3	กรอบแนวคิดการวิจัย	74
4	ความเชื่อมโยงในกระบวนการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	86
5	แนวทางการสังเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน	107
6	สาระการเรียนรู้ของการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้	114
7	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนผ่านการศึกษาในระบบ	132
8	การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน	186

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ในอดีตดินแดนสุวรรณภูมิ คือ แผ่นดินทอง ชื่อที่สยามประเทศได้รับการขนานนามจากอารยประเทศที่เข้ามาเจริญสัมพันธ์ไมตรีว่าเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งในประวัติศาสตร์ไทยได้มีการใช้ทองคำเป็นเครื่องแสดงถึงการบูชาสูงสุดในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปทองคำ เครื่องประดับพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ เครื่องราชูปโภค เครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องบ่มบำเหน็จของผู้ประกอบคุณงามความดีให้แผ่นดิน เครื่องราชบรรณาการ และสถานความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูต (ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย, 2543) ทองคำ จึงเปรียบเสมือนของมีค่าที่แสดงถึง ความเคารพในพระพุทธศาสนา ความเชื่อ ความดีงาม ความศรัทธา ความมีโชคลาภและตามคตินิยมสำหรับคนไทย ทองคำ คือ สิ่งที่มีค่าควรเมือง

สมัยกรุงสุโขทัย บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ มีการติดต่อค้าขายกับประเทศอินเดียและเขมร ส่งผลให้เกิดการสร้างสรรคงานศิลปะเครื่องทอง พระพุทธรูปทองคำ งานประติมากรรมนูนต่ำ นูนสูงเป็นลวดลายประกอบสถาปัตยกรรม เช่น ลวดลายปูนปั้น ลวดลายแกะสลักประดับ โบสถ์ วิหาร พระราชวัง และงานประติมากรรมแบบลอยตัว เช่น พระพุทธรูป เทวรูป รูปเคารพ ภาชนะดินเผาตลอดจนเครื่องใช้ต่างๆ สุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองและมีหลักฐานดังหลักศิลาจารึก (วัดชนะ จุฑะวิภาต, 2535) ที่ว่า “คนจูงวัวไปค้า จัมนำไปขาย ไกรจักษ์ไคร้ค้าช้าง ค้า ไกรจักษ์ไคร้ค้าม้า ค้า ไกรจักษ์ไคร้ค้าเงือกค้ำทองคำ ไพร่ฟ้า หน้าใส”

สมัยกรุงศรีอยุธยา ความรุ่งเรืองและความมั่งคั่งของการใช้ทองคำ การสร้างสรรค์งานเครื่องทองยังคงมีอย่างต่อเนื่อง นับเป็นยุคทองของไทย เพราะ มีการใช้ทองคำในการค้า การทูต งานช่างฝีมือ การหล่อพระพุทธรูป เครื่องทรงพระมหากษัตริย์ เครื่องราชบรรณาการ ดังจะเห็นได้จากเครื่องทองจากกรุวัดมหาธาตุ เครื่องทองจากกรุพระปรางค์วัดราชนิมิต การใช้ทองคำเป็นเครื่องกำหนดระดับชั้นชนชั้นการปกครองที่เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง แต่เนื่องจากอยุธยาถูกเผาทำลายและเสียกรุงให้กับพม่าในปี พุทธศักราช 2310 ทำให้สูญเสียเครื่องทองมรดกทางวัฒนธรรมของชาติครั้งยิ่งใหญ่ (มรดกไทย, 2542)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการฟื้นฟูและบูรณะเครื่องทอง ที่ถูกเผาทำลายและจัดสร้างเครื่องทรงประกอบพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ และสำหรับพระราชทาน ทองคำยังคงเป็นเครื่องใช้ที่กำหนดระดับชั้นการปกครอง มีการนำทองคำมาเป็นมาตรฐานในการกำหนดราคาเงินตรา ในสมัยนี้มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศอย่างกว้างขวางขึ้น กฎเกณฑ์การใช้ทองคำเป็นเครื่องประดับ เริ่มคลายความเข้มงวดลง ราษฎรมีโอกาสซื้อทั้งทองคำแท่งและทองรูปพรรณไว้ในครอบครอง เพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์ของ การออมทรัพย์ ความรัก การแต่งงาน และของขวัญ เช่น การโกนจุก การขึ้นบ้านใหม่ (กรมศิลปากร, 2548) การรังสรรค์เครื่องทองที่ผ่านมาจากอดีตล้วนเกิดจากฝีมือของ “ช่างหลวง” ซึ่งรวมถึง “ช่างทองหลวง” ที่เป็นช่างทองพระคลังมหาสมบัติ ทำการประเพณีเครื่องราชูปโภค เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ช่างทองรูปพรรณสำหรับพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ โดยสังกัด และขึ้นกับกรมวังในราชสำนัก จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปีพุทธศักราช 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข จึงทำให้ผลงานอันวิจิตร ประณีตที่รังสรรค์จากทองคำของฝีมือช่างทองหลวง ช่างทองของราชสำนัก ต้องลดบทบาทลงไป บางคนต้องออกไปประกอบอาชีพตามภูมิปัญญาเดิม โดยกระจายอยู่ทั่วไปของประเทศไทย และยังคงสร้างสรรค์ผลงานจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนใหญ่ช่างทองอันทรงคุณค่า เช่น งานทองเพชรบุรี งานทองสุโขทัย มีรูปแบบงานทองโบราณ เอกลักษณะที่โดดเด่น มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา และองค์ความรู้ให้กับบุคคลในครอบครัวและเครือญาติ สอดคล้องกับ ผลการวิจัย จันทรเพ็ญ ทรัพย์ประชา และคณะทองสุโขทัย (2544) ที่ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาช่างทองสุโขทัยจะถ่ายทอดให้กับบุคคลในครอบครัว ลูกหลาน เจ้าของร้านกับลูกจ้าง และผู้มีอาชีพช่างทองด้วยกัน หรือสกุลช่าง วิธีการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาถ่ายทอดด้วยวิธีการสอน บอกให้จำ ทำให้ดู ฝึกสังเกต (ครูพักลักจำ) ดังนั้น ความอดทน ความมีวินัยและความซื่อสัตย์ จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญของช่างทอง เนื่องจาก ทองคำมีราคาสูงต้องถ่ายทอดให้กับผู้ไว้วางใจได้เท่านั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ วัฒนา เรืองปัญญาวัฒนา (2554) เลขาธิการทุนส่งเสริมศาสนาพระมหากษัตริย์และวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย (ภาคเอกชน) ที่ว่า คุณลักษณะที่สำคัญของช่างทอง จะต้องเป็นผู้ มีความซื่อสัตย์ อดทน ขยันและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น

ในปัจจุบันโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษา วิฤติเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 ส่งผลกระทบต่อเนื่องด้วยภาวะฟองสบู่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553) ได้กล่าวถึง สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันว่า ประเทศไทยต้องประสบภาวะการปรับตัวเข้า

กับเศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลาง รวมทั้งภูมิภาคเอเชียที่ทวีความสำคัญมากขึ้น การเตรียมแรงงานที่มีคุณภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญ ประเทศไทยต้องเผชิญภาวะถดถอยเนื่องจากผลิตภาพแรงงานต่ำและการขาดแคลนกำลังคนในอนาคต จากการที่โครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ขาดแรงงานวัยหนุ่มสาวทดแทน ภัยคุกคามจากภายนอก เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การหลั่งไหลขององค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรมต่างชาติที่ขาดการกั้นกรอง ความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของตลาดแรงงานและการผลิตกำลังคน เกิดปัญหาคนว่างงานควบคู่ไปกับการขาดแคลนกำลังคนเฉพาะสาขา สอดคล้องกับการรายงานข้อมูลความเคลื่อนไหวของทองคำ ในหัวข้อ ทองคำสู่คอบมแต่ช่วงทองขาดตลาด สยามธุรกิจ (2556) ที่ว่า ช่วงทองรูปพรรณมีการลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่องในช่วง 4 ปีที่ผ่านมาถึงร้อยละ 45 ของจำนวนช่วงทองที่มีอยู่ ส่วนหนึ่งกลับไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง จากเมืองสู่ประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศสิงคโปร์ ซึ่งจากการรายงานของกระทรวงแรงงาน หนังสือพิมพ์ อปท.นิวส์ (2557) นำเสนอข้อมูล การเปรียบเทียบค่าแรงขั้นต่ำของประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน พบว่า ประเทศฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย มีค่าแรงขั้นต่ำใกล้เคียงกันเฉลี่ยประมาณ 300 บาทต่อวัน ยกเว้นประเทศสิงคโปร์ที่มีค่าตอบแทนสูงถึงวันละ 1,851 บาท จึงทำให้ภาคธุรกิจเกิดปัญหาการขาดแคลนช่วงทองรูปพรรณ โดยเฉพาะช่วงทำทองรูปพรรณขนาด 1-2 สลึงจะประสบปัญหาอย่างมาก สมาคมค้าทองคำ (2526) มีแนวคิดในการแก้ปัญหาโดยดำเนินการประสานกับกระทรวงศึกษาธิการเร่งเปิดสอนหลักสูตรระยะสั้น การออกแบบลวดลาย การทำทองรูปพรรณในระดับมาสเตอร์ที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ทองสุโขทัยและทองรูปพรรณ ประกอบกับมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของสถานประกอบการและภาคธุรกิจ ดังที่ ตลาดนัดธุรกิจและอาชีพ (2556) ได้กล่าวถึงสถานการณ์ของทองคำว่า มีการผันผวนราคาทองคำในตลาดโลก กระแสการลงทุนทองคำในอนาคต (Gold Future) การนำเข้าทองคำ การใช้ทองคำในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และการแพทย์ ตลอดจนการบริโภคทองคำแท่งมากกว่าเครื่องประดับ ทำให้ผู้ประกอบการรายย่อยบางรายต้องปิดตัวลง การไม่สอดคล้องของคุณภาพช่วงทองกับความต้องการของภาคธุรกิจที่ต้องการช่วงทองที่มีความสามารถทางด้านการออกแบบ ดีไซน์ และมีความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนช่วงฝีมือที่มีคุณภาพทวีความรุนแรงมากขึ้น ในส่วนของชุมชนหรือพื้นที่ที่มีอารยธรรมงานทองโบราณ เช่น ช่วงทองสุโขทัย และช่วงทองเพชรบุรี ล้วนเกิดภาวะขาดแคลนช่วงทองเช่นกัน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีสายพระเนตรที่ยาวไกล และมีพระราชดำริให้เปิดโรงเรียนสอนช่วงทองเพื่อเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ ช่อม สร้าง และสืบสาน

งานช่างทองหลวงอันเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาติไทย รวมทั้งผลิตช่างฝีมือที่มีคุณภาพสำหรับภาคอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ กาญจนานิกะกิตติกุล วิทยาลัยช่างทองหลวง จึงถือกำเนิดขึ้นในวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2538 เปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และระดับปริญญาตรี สถาบันสมทบมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ นับเป็นสถานศึกษาแห่งแรกและแห่งเดียวในประเทศไทย ที่เปิดสอนอาชีพช่างทองแต่ก็ไม่เพียงพอกับความต้องการของสังคม (กาญจนานิกะกิตติกุล วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2542)

อนาคตสถานการณ์ปัญหาการขาดแคลนช่างทองไทยยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง อาจส่งผลให้เกิดสูญญากาศของอาชีพช่างทอง นั้นหมายถึงการสูญเสียรากฐานทางภูมิปัญญาอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะสถานการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี จะเป็นส่วนผลักดันให้เกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติจนไม่สามารถแสดงหรือบ่งบอกภูมิปัญญาด้านช่างทองได้อย่างชัดเจน และจะส่งผลต่อการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยที่จะสูญหายไปพร้อมกับสถานการณ์ แนวคิดในการพัฒนาอาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนควรมีการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาเชิงพาณิชย์ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ (2553) ได้กล่าวว่า การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ควรมีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นช่างทองโดยการจัดตั้งสถาบันสอนและผลิตช่างฝีมือรุ่นใหม่ มีศูนย์จำหน่ายเฉพาะเครื่องทอง ตลอดจนมีพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ หรือแหล่งเรียนรู้ ส่วนการพัฒนาเชิงพาณิชย์ควรมีการสร้างสรรค์รูปแบบเครื่องประดับทองคำให้มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมความต้องการของคนในประเทศและต่างประเทศ นำเรื่องราว ตำนาน มาตรฐานสร้างงานช่างทองพร้อมทั้งจัดแสดงสินค้าในระดับนานาชาติ

ระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพต้องมีหน้าที่ในการเตรียมพลเมืองที่ดี (Good Citizen) พัฒนาความรู้ และสติปัญญา ของพลเมืองให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะคิด ค่านิยม ตลอดจนเป็นผู้ถ่ายทอดและสืบทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ ดังที่ Karl Mannheim 1986 นักการศึกษาชาวเยอรมัน ได้กล่าวว่าการศึกษามีหน้าที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก มีหน้าที่ในเชิงสร้างสรรค์ (Innovative Function) ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม ให้ก้าวหน้าตลอดเวลาและทำหน้าที่ในการเผยแพร่นวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ประการที่สองมีหน้าที่ในเชิงอนุรักษ์ (Conservative Function) ทำหน้าที่ในการทำนุบำรุงรักษา ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม ตามแบบแผนแห่งพฤติกรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการแก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทองไทย จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้เกิดการดำรงรักษาศิลปะและวัฒนธรรมของไทย ซึ่งต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ช่วยในการแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนาองค์กร สอดคล้องกับแนวคิดของ เรณูมาศ รักษาแก้ว (2557) ที่กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมว่า จะทำให้เกิดคุณภาพต่อการตัดสินใจที่ดี มีทางเลือกที่หลากหลาย มีฉันทามติร่วมกัน ลดการขัดแย้ง การเรียนรู้การแก้ปัญหา การตัดสินใจ ภายใต้การมีส่วนร่วมจะส่งผลให้เกิดการพัฒนา ศักยภาพของบุคคลและประเทศชาติ

การเปิดมุมมองสู่ความยั่งยืนของอาชีพช่างทองไทยจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนช่างทอง เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับชุมชน ภายใต้ มุมมองทางการศึกษา โดยการจัดการศึกษาในระบบอย่างต่อเนื่องทุกช่วงชั้น ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น(ปวช.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปวส.) และระดับปริญญาตรี ในส่วนของการศึกษานอกระบบ ถ่ายทอดความรู้ ผ่านหลักสูตรระยะสั้นเพื่อประกอบอาชีพ แก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทอง การว่างงาน และการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน ส่วนการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ถ่ายทอดความรู้ ผ่านศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นศูนย์กลางของการรวบรวมองค์ความรู้ในสาขาวิชาชีพช่างทองให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ทั้งในรูปแบบเอกสาร การให้บริการทางวิชาการสู่วิชาชีพ และนิทรรศการ มุมมองด้านวัฒนธรรมและสังคม ถ่ายทอดความรู้ ผ่านสถาบันทางสังคมที่เชื่อมโยงบรรทัดฐาน วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม ความศรัทธาและอุดมการณ์ของสมาชิกในสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัด แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และสถาบันการศึกษา มุมมองด้านเศรษฐกิจ ถ่ายทอดความรู้ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ที่เชื่อมโยง กับรากฐานทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคม การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน บนรากฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาไทย ศาสนา และวัฒนธรรมของชาติ

ช่างทองไทยได้ผ่านการสั่งสมองค์ความรู้มายาวนานจากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ รากฐานภูมิปัญญาของคนไทย ที่ต้องอนุรักษ์ และสืบสาน งานช่างทองหลวง งานช่างทองโบราณ และบูรณาการสู่งานร่วมสมัย ภายใต้การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและท้องถิ่น ระดับ

ภาคเอกชนภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม ระดับสถาบันการศึกษา ระดับหน่วยงานภาครัฐ กระทรวงและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อดำรงอยู่ของอาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาและวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย
2. สังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน
3. ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่ได้รับ

ผลจากการวิจัย การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน จะเป็นประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ระดับปัจเจกบุคคล แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน จะช่วยพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรม อันเป็นภูมิปัญญาของช่างทองไทย
2. ระดับครอบครัว แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน จะช่วยให้เกิดการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และสามารถพัฒนาจากอาชีพภายในครัวเรือนสู่อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SME: Small and Medium Enterprises)
3. ระดับชุมชน แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน จะช่วยให้เกิดวิถีแห่งวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

4. ระดับสถาบันการศึกษา แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน สามารถนำไปพัฒนาและจัดระบบการศึกษาให้มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงในทุกช่วงชั้นของการศึกษา ผ่านระบบการศึกษา ทั้งการจัดการศึกษาในระบบ การจัดการศึกษานอกระบบ และการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

5. ระดับประเทศ แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน สามารถนำสู่ระบบการถ่ายทอดและสืบทอดความรู้ ผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย เพื่อการพัฒนาในเชิงสร้างสรรค์และการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2552-2557 มีขอบเขตการศึกษา 2 ส่วน คือ ขอบเขตด้านประชากร และขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้คือ

ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะผู้มีความรู้ความสามารถในอาชีพช่างทอง ได้แก่ กลุ่มคนใน จังหวัดสุโขทัย จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และกรุงเทพมหานคร

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเฉพาะการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มุมมองด้านการศึกษา มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม และมุมมองด้านเศรษฐกิจ

นิยามศัพท์

วิวัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยในแต่ละยุคสมัย

การถ่ายทอด หมายถึง การนำความรู้จากผู้รู้ไปสู่ผู้ที่ไม่รู้ ด้วยวิธีการส่งต่อ หรือถ่ายโอน ความรู้ ความชำนาญ ทักษะ ประสบการณ์ ค่านิยม ภูมิปัญญาที่มีอยู่ไปยังบุคคลอื่น ทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อมุ่งหวังให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้และเกิดการเรียนรู้ที่ดี

ความรู้ หมายถึง ทักษะ ความสามารถ ค่านิยม ทักษะคิด และมวลประสบการณ์ของช่างทองไทย

การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง วิธีการส่งและรับความรู้ ทักษะ ความสามารถ ค่านิยม ทักษะคิด และมวลประสบการณ์เกี่ยวกับอาชีพช่างทองไทยของคน และกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถในงานอาชีพช่างทองโดยเฉพาะ

ช่างทอง หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในงานอาชีพช่างทอง ซึ่งประกอบด้วยศิลปินแห่งชาติ สาขาช่างทองหรือ ผู้สืบทอดอาชีพช่างทองซึ่งได้รับการยกย่องจากสังคม ผู้นำความคิดและนโยบาย ผู้ทำอาชีพช่างทองโบราณ แบบร่วมสมัย และแบบสมัยใหม่ ผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะทางที่เกี่ยวกับช่างทอง นักวิชาการ อาจารย์ ครูผู้สอน และผู้จบการศึกษาในสาขาวิชาชีพช่างทอง

ความยั่งยืน หมายถึง การช่วยเหลือ เกื้อกูล การพึ่งพา และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการถ่ายทอดความรู้ รับความรู้และการส่งต่อความรู้อาชีพช่างทองไทยจากทุกภาคส่วน ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและท้องถิ่น ระดับภาคเอกชนภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม ระดับสถาบันการศึกษา ระดับหน่วยงานภาครัฐ กระทรวงและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง การถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาช่างทองจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และเป็นสิ่งที่บุคคล กลุ่มคน ในชุมชนหรือสังคม มีความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์และสืบทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยสู่ความยั่งยืน

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ได้กำหนดหัวข้อการตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางการวิจัย ดังนี้

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)
2. ระบบการศึกษาไทย
3. สังคมและวัฒนธรรมไทย
4. เศรษฐกิจไทย
5. การพัฒนาอย่างยั่งยืน
6. ทฤษฎีวิวัฒนาการ
7. นวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลง
8. การถ่ายทอดความรู้
9. ภูมิปัญญา
10. แนวคิดการมีส่วนร่วม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ได้มุ่งเน้นที่การพัฒนาทางวัตถุ ฉบับที่ 2 ได้เน้นการพัฒนาด้านสังคม ฉบับที่ 3 เน้นการมีส่วนร่วมจากครอบครัวและชุมชน ฉบับที่ 4 เกิดการผันผวนทางภาวะการเมืองและวิกฤตทางเศรษฐกิจต่อเนื่องมาถึง ฉบับที่ 5 จึงต้องมีการฟื้นฟูและปรับโครงสร้างทางภาวะเศรษฐกิจและสังคม ในภาคผลิตและบริการ ฉบับที่ 6 ได้มีการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ฉบับที่ 7 การพัฒนาประเทศยังไม่สามารถนำสู่ความยั่งยืน ภาคเศรษฐกิจยังมีความเสี่ยงที่ต้องพึ่งพิงการนำเข้าวัตถุดิบ ผลกระทบจากการจ้างงานคุณภาพชีวิตของคนไทยโดยรวม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้มีการปรับเปลี่ยนจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสู่การพัฒนาโดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง ตามแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” และต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และ 10 ยังคงนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศที่เน้นความสมดุลและ

ยั่งยืนโดยการนำทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของประเทศมา เชื่อมโยงใช้ประโยชน์เสริมสร้างกลไก กระบวนการพัฒนา และการบริหารประเทศตามหลัก ธรรมมาภิบาลและหลักประชาธิปไตย

แนวทางการขับเคลื่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11สู่การปฏิบัติจึง มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, 2553)

1. พัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
3. พัฒนาประเทศสู่ความสมดุลในทุกมิติอย่างบูรณาการและเป็นองค์รวม
4. ยึดวิสัยทัศน์ ปี พ.ศ. 2570 เป็นเป้าหมาย

การพัฒนาประเทศให้มั่นคง สังคมสงบ สันติและประชาชนดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีแนวโน้มรุนแรงทั้งทางการเมือง และวิกฤติเศรษฐกิจ ที่ส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงได้มีการกำหนด ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศไว้ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติโดยเฉพาะยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะผู้ สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน พัฒนาคุณภาพคนทุกช่วงวัยให้มีศักยภาพ โดยมีการ พัฒนาเด็กปฐมวัยตั้งแต่แรกเกิดอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรม พัฒนากำลังแรงงานให้มีความรู้และสมรรถนะที่สอดคล้องกับโครงสร้างการผลิตและบริการ บน ฐานความรู้และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สร้างโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทุกกลุ่ม ทุกวัยให้ สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลายทั้งที่เป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและองค์ ความรู้ใหม่อย่างสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคม

ในส่วนยุทธศาสตร์การสร้างเศรษฐกิจฐานความรู้และการสร้างปัจจัยแวดล้อม เป็นการ สนับสนุนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการสร้างนวัตกรรมรวมทั้งต้องอาศัย องค์ความรู้เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มในภาคผลิตและบริการตลอดห่วงโซ่อุปทาน โดยใช้เศรษฐกิจ

สร้างสรรค์เป็นพลังในการขับเคลื่อน ผู้เชี่ยวชาญที่สมดุลและยั่งยืนในระยะยาว สนับสนุนการบริหารจัดการสินค้าเกษตรและกลุ่มการผลิต การวิจัยและพัฒนาด้านการผลิต การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยการพัฒนาคุณภาพทุนมนุษย์ผ่านการพัฒนาระบบการศึกษา การฝึกอบรมองค์ความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งในภาคเอกชน ท้องถิ่น ชุมชน ผู้ประกอบการรายย่อยและวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัยและนวัตกรรมเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนภาคเศรษฐกิจให้เติบโตบนฐานความรู้ ภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์โดยการนำผลการวิจัยไปต่อยอด ถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ ในเชิงพาณิชย์ชุมชนเกิดการแพร่กระจายขององค์ความรู้และนวัตกรรมอันจะนำไปสู่การสร้างรายได้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สำหรับยุทธศาสตร์การสร้างความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจในภูมิภาคเพื่อเตรียมพร้อมและปรับตัวเข้าสู่บริบทโลกและประชาคมอาเซียนซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาและยกระดับทักษะฝีมือแรงงาน ทักษะด้านภาษา มาตรฐานฝีมือแรงงานเพื่อ การเคลื่อนย้ายแรงงานที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคอาเซียนและเตรียมชุมชนให้พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัติ

ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาคีการพัฒนา	แผนฯ ๑๑ นโยบายรัฐบาล	การบริหารจัดการเพื่อ ขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ	แนวทางดำเนินงาน
- รัฐบาล/สศช. - ราชการส่วนกลาง - กระทรวง/กรม - จังหวัด/ท้องถิ่น	- แผนบริหารราชการแผ่นดิน - แผนยุทธศาสตร์/แผนปฏิบัติการ - กระทรวง - แผนกลยุทธ์/แผนปฏิบัติการกรม - แผนพัฒนาจังหวัด/กลุ่มจังหวัด - แผนพัฒนาท้องถิ่น	- ขั้นตอนการดำเนินงาน - ความเข้าใจวัตถุประสงค์ - กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติ - การยอมรับเข้าเป็นงานสำคัญ - วิธีการ/เครื่องมือในการแปลงแผนฯ - การสร้างระบบการติดตามประเมินผล	- สร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของแผนฯ เกิดการยอมรับ แล้วนำไปสู่การผสมผสานและสอดคล้องไว้ในแผนปฏิบัติการต่างๆ - พัฒนาวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการแปลงแผนฯ ไปสู่การปฏิบัติที่เหมาะสม - จัดทำระบบการติดตามประเมินผลและสร้างตัวชี้วัดการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้กำกับ การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
สมาคมธนาคารไทย	- แผนขับเคลื่อนภาคเอกชน - แผนขับเคลื่อนธุรกิจรายสาขา - แผนกลยุทธ์องค์กร		
สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย	- แผนกลยุทธ์/แผนปฏิบัติการ - แผนงาน/โครงการ - กิจกรรมระดับพื้นที่		
สภาชุมชน	แผนชุมชน		

ภาพที่ 1 ความเชื่อมโยงการบริหารจัดการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ.2555 - 2559 สู่การปฏิบัติ

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553) ทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

การขับเคลื่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 จะประสบผลสำเร็จและเป็นรูปธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยให้ชุมชนเป็นพื้นที่หลักในการพัฒนาและเชื่อมโยงการดำเนินงานของทุกภาคีไปในทิศทางเดียวกัน พร้อมทั้งมีการสื่อสารและเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อการประชาสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความเข้าใจอันดีและนำไปสู่การขยายผลในพื้นที่ต่างๆ ในรูปแบบโครงการนำร่องหรือโครงการต้นแบบ

ระบบการศึกษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2554 ภายใต้กรอบทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 สอดคล้องเชื่อมโยงกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545ก) พบว่า การจัดการศึกษาที่ผ่านมาต้องปรับปรุงและพัฒนาด้านการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชน ด้านคุณภาพการศึกษาโดยเฉพาะระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศที่ยังอยู่ในระดับต่ำ และด้าน ประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการด้านการศึกษา โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดประเด็น ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและแก้ปัญหาไว้อย่างครอบคลุมโดย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2554) ได้ดำเนินการ ยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของผู้เรียน ครู คณาจารย์ บุคลากรทางการ ศึกษาและสถานศึกษา โดยการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภทเพื่อให้ผู้เรียนมี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น พัฒนาบุคลากรและสถานศึกษาให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานการ รับรองจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) พัฒนาคุณภาพ กำลังคนเพื่อรองรับการแข่งขันของประเทศ โดยการมุ่งผลิตและพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและอาชีวศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานวิชาชีพและสามารถแข่งขันในระดับสากล รวมทั้งเตรียมความพร้อมของผู้เรียนและกำลังแรงงานเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ส่งเสริมงานวิจัยและ พัฒนาถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมโดยการส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนา ประเทศและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาและเชิงพาณิชย์ ขยายโอกาสเข้าถึง บริการทางการศึกษาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยการขยายการเข้าถึงการศึกษาทั้ง ในเมืองและชนบทและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับบริการทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบ โรงเรียนเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต พัฒนาระบบ บริหารจัดการและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยการปรับระบบการ บริหารจัดการทางการศึกษาให้มีความคล่องตัว มีอิสระในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาทุกระดับ รวมทั้งสนับสนุนการใช้ทรัพยากรจากภาคีเครือข่าย

ในการนำแผนพัฒนาการศึกษาสู่การปฏิบัติ กระทรวงศึกษาธิการจะต้องขับเคลื่อนภายใต้ การมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่าย และหน่วยงานทุกระดับในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สร้างความ เชื่อมโยงของแผนพัฒนาการศึกษา กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อีกทั้งผู้บริหารควร

จะต้องให้ความสำคัญ และดำเนินการตามกรอบนโยบายควบคู่ไปกับการสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและสัมฤทธิ์ผล

การศึกษา คือ กระบวนการพัฒนาบุคคลให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในช่วงชีวิตของมนุษย์ และมีความสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการพัฒนาศักยภาพของคนในประเทศ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long learning) จะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้อย่างหลากหลาย มีอิสระที่จะเลือกเรียนรู้ด้วยวิธีต่างๆ ดังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กระทรวงศึกษาธิการ (2542) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษา คือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุน ให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ระบบการศึกษาที่ดีจะต้องมีความยืดหยุ่นและหลากหลายให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจ มีการกำหนดหลักสูตร จุดมุ่งหมาย แนวทางในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้พัฒนาไปตามแนวทางที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของคนในประเทศ

ระบบการศึกษาในมาตรา 15 ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีการจัดการศึกษาไว้ 3 รูปแบบ คือ

1. การศึกษาในระบบ (Formal Education)
2. การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education)
3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

การศึกษาในระบบ (Formal Education)

กระทรวงศึกษาธิการ (2542) ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กล่าวถึงการศึกษาในระบบว่า หมายถึง การศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

ศุภวรรณ ขนุนทอง (2553) ได้กล่าวถึง การศึกษาในระบบ (Formal Education) คือ การศึกษาที่มีรูปแบบและระบบแบบแผนชัดเจน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผล และการประเมินผลที่แน่นอน ซึ่งการศึกษาในระบบของไทยประกอบไปด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาในขั้นอุดมศึกษา โดยการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถูกแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ยังถูกแบ่งเป็นประเภทสามัญศึกษา และประเภทอาชีวศึกษาอีกด้วย สำหรับในการศึกษาขั้นอุดมศึกษานั้น แบ่งออกเป็นระดับต่างๆ คือต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญญาโท และปริญญาเอก

นายมีเดีย (2555) ได้กล่าวถึง การศึกษาในระบบ (Formal Education) คือ การศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน ที่สำคัญ ในการดำเนินกิจกรรมทางการศึกษานั้น เกิดขึ้นทั้งที่ห้องเรียน รวมถึงการเรียนรู้นอกห้องเรียน อาทิ ที่บ้าน หรือการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยยึดถือเอาห้องเรียนเป็นฐานกลางของการจัดการศึกษา การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนซึ่งต้องอาศัยผลรวมของกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กันคือ กระบวนการบริหารจัดการ กระบวนการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์กรมหาชน (2546) พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในระบบไว้ดังนี้

1. เพื่อถ่ายทอดหรือปลูกฝังเนื้อหา ความรู้ ความเข้าใจที่เหมาะสม มีความสามารถ ประกอบอาชีพตามความถนัด ความสนใจ หรือโอกาส
2. เตรียมเด็กก่อนวัยเรียนให้มีความพร้อมในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องทั้งร่างกาย เซาว์ปัญญา และความสนใจที่เหมาะสมในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น
3. พัฒนาเด็กวัยเรียนทุกระดับให้ ได้รับการศึกษา สำหรับการเตรียมตัวระดับพื้นฐาน เพื่อความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพ

4. ตอบสนองความต้องการ การศึกษาระดับสูงในเชิงคุณภาพ ให้ประชาชนได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ ความสามารถเฉพาะด้านเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เน้นการวิเคราะห์ วิจัยระดับสูง คิดค้นเนื้อหาสาระที่แปลกใหม่จากเนื้อหาสาระเดิม รวมถึงการฝึกอบรมเฉพาะทางโดยสถาบันอุดมศึกษา

5. พัฒนาศักยภาพของบุคคลให้เต็มความสามารถและตอบสนองวิสัยทัศน์ของประเทศ เน้นการพัฒนากลุ่มเป้าหมาย ในลักษณะบูรณาการ ให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ทั้งร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม และความคิด

การจัดการศึกษาในระบบ แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา ดังนี้ (นายมีเดีย, 2555)

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย การจัดการศึกษาที่ไม่น้อยกว่า 12 ปี มี 2 ระดับคือ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา โดยมีการกำหนดไว้ในกฎกระทรวง คือ

1.1 การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมาย อบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนการศึกษาภาคบังคับ เพื่อเตรียมเด็กให้มีความพร้อมที่จะเข้ารับการศึกษต่อไปในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษานี้ อาจจัดเป็นสถานรับเลี้ยงดูเด็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย โรงเรียนอนุบาล หรือจัดเป็นชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษา

1.2 การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียน มีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐาน และมีความสามารถอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีความสามารถประกอบอาชีพตามควรแก่วัย และมีความสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดี ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาใช้เวลาเรียนประมาณ 6 ปี นศึกษาภาคบังคับ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะกำหนดอายุเข้าเกณฑ์ให้เหมาะสมกับความพร้อมของเด็ก แต่ต้องไม่เกิน 8 ปีและไม่ช้ากว่าอายุ 6 ปีภาคบังคับ

1.3 การศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นการศึกษาที่ต่อจากระดับประถมศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และความถนัด เพื่อให้บุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม การศึกษาระดับนี้แบ่ง

ออกเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียนตอนละประมาณ 12 ปี นับว่าเป็นการศึกษาระดับกลาง ซึ่งจัดขึ้นสำหรับเด็กวัยรุ่น อายุประมาณ 13-17 ปีให้ได้เรียนหลังจากจบระดับประถมศึกษา เพื่อพื้นฐานในการศึกษาระดับสูงขึ้นไป ผู้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาอาจจะออกไปประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับวัยหรือศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ดังนั้นในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนกลุ่มวิชาการ วิชาชีพ ตามความถนัด และตามความสนใจ ส่วนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพึงให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กลุ่มวิชาที่ผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป

2. การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและความคิด เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ จัดการศึกษาเป็นแบบกว้าง ให้ผู้เรียนได้รู้รอบ มีความชำนาญเฉพาะสาขาวิชาชีพ ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ มีจรรยาบรรณของวิชาชีพนั้นๆ สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องดำเนินการจัดการเรียนการสอนทั้งวิชาการและวิชาชีพ การวิจัย และการแสวงหาคำความรู้ใหม่ พิสูจน์หลักทฤษฎีต่างๆ การบริการชุมชน การทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาประเทศทุกด้าน และช่วยแก้ปัญหาของชุมชน มีระดับการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญา และระดับปริญญา ซึ่งจะครอบคลุมการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร ที่เรียนภายหลังที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐานมาแล้ว

การจัดการศึกษาในระบบจะมีประสิทธิภาพได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญอันได้แก่ การจัดทำหลักสูตรที่มีการกำหนดเนื้อหาเป็นหลักสูตรกลางในแต่ละระดับ และต้องเปิดโอกาสให้สถานศึกษาในแต่ละท้องถิ่นได้มีโอกาสในการจัดทำหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ครูผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติในการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการที่เหมาะสม มีการใช้สื่อและอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่มีรูปแบบ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลที่ชัดเจน เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา สำหรับเด็กก่อนวัยเรียนและบุคคลในวัยเรียน ได้แก่ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาใช้เวลาประมาณ 12 ปี ในช่วงปลายของการศึกษาเยาวชนสามารถเลือกเรียนในสาขาอาชีพตามความถนัดและความสนใจ สำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษามุ่งเน้นที่การผลิตและ

พัฒนาให้เยาวชนมีความชำนาญในสาขาวิชาชีพเฉพาะทาง ให้มีความรู้ความสามารถทั้งด้านทฤษฎี และปฏิบัติ เน้นการผลิตกำลังคนเข้าสู่สังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ

การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education)

สุรกุล เจนอบรม (2541) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า เป็นรูปแบบการจัดการ การศึกษาเพื่อพัฒนาคน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพราะถ้าคนเกิดการเรียนรู้ก็จะสามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะข้อมูลข่าวสาร รู้จักการตัดสินใจ รู้จักการเลือก รวมทั้งรู้ถึงความต้องการของตนเอง

สุมาลี ตั้งษ์ศรี (2544) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า เป็นการจัดการกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนปกติ เพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชากรนอกโรงเรียน ได้แก่ ประชากรก่อนวัยเรียน ประชากรที่อยู่ในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่างๆ ตลอดจนประชากรที่มีวัยพ้นวัยเรียนในระบบโรงเรียนไปแล้วจนถึงผู้สูงอายุ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545ก) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอก ระบบว่า เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดย เนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของ บุคคลแต่ละกลุ่ม

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษานอกระบบ คือ การจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความ ต้องการของบุคคลที่อยู่นอกระบบโรงเรียนและไม่สามารถเข้าเรียนตามที่ภาครัฐจัดไว้ได้ การจัดการ ศึกษาจึงเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้เรียนและผู้สอน การวัดและประเมินผลจะดูที่ความรู้และ ทักษะที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ตามความต้องการของผู้เรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้มีการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาให้กับประชาชนนอก ระบบโรงเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต มี 4 แนวทาง ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียน ได้รับโอกาสในการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามความสนใจ ตามความต้องการอย่างมีคุณภาพ และทั่วถึง

กลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการที่เหมาะสม โดยจัดให้มีการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาเข้ากับวิถีชีวิต เน้นการคิด ทำ จำ แก้ปัญหาและพัฒนา

2. การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อแก้ปัญหาการว่างงาน สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้กับ เศรษฐกิจชุมชน โดยการฝึกทักษะอาชีพ เป็นหลักสูตรระยะสั้นให้มีความรู้ มีทักษะพื้นฐานอาชีพ การเข้าสู่อาชีพ การพัฒนาอาชีพเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยกระบวนการกลุ่มอาชีพเดียวกัน การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่ตนเองและกลุ่มอาชีพ

3. การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการพัฒนาทักษะพื้นฐานเพื่อให้บุคคลได้ดำรงชีวิต อย่างมีความสุขทั้งด้านสุขภาพอนามัย ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยมี หลักการจัดการกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต สังคม และชุมชน การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและ ชุมชน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะ ความสามารถ และศักยภาพของคนในชุมชน รวมทั้งให้ทุกภาคส่วนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกันรับผิดชอบ

4. การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนา ทักษะ ความสามารถและศักยภาพของคนในชุมชน ทุกภาคส่วนในชุมชนได้ร่วมมือกันรับผิดชอบและเห็น ความสำคัญของการฟื้นฟู และพัฒนาสังคมตลอดจนชุมชนของตนเอง

หลักการจัดการศึกษานอกระบบ มุ่งเน้นให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา มีความยืดหยุ่น หลากหลายในการจัดการศึกษา โดยคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบ ซึ่งยึดหลักสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (อัญชลี ธรรมะวิสิฏฺฐ, 2551)

1. หลักการเสมอภาคทางการศึกษา กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบส่วนมากจะเป็น ผู้พลัดโอกาสและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา อาจมีข้อแตกต่างและข้อจำกัด ทางด้านสภาพสังคม อาชีพ หรือเศรษฐกิจ ดังนั้นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ต้องไม่เลือกปฏิบัติและต้องสร้างความเสมอ ภาคทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน

2. หลักการพัฒนาตนเองและการพึ่งพาตนเอง การจัดการศึกษานอกระบบจะต้องจัดการเรียนการสอนและกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพและพัฒนาตนเองให้เป็นผู้คิดเป็นปรับตัวเท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง มีการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา สามารถพึ่งพาตนเองและดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

3. หลักการบูรณาการการเรียนรู้กับวิถีชีวิต หลักการนี้อยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับสภาพปัญหา วิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การบูรณาการสาระต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนแบบองค์รวม

4. หลักความสอดคล้องกับปัญหาความต้องการและความถนัดของผู้เรียน หลักการนี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักความต้องการของตนเอง สามารถจัดการศึกษาให้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม ผู้เรียนร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ สาระการเรียนรู้ วิธีการเรียน และการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง

5. หลักการเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วมของชุมชน การเรียนรู้ร่วมกันนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมและสร้างกัลยาณมิตรในกลุ่มผู้เรียน ทำให้เกิดความผูกพัน เอื้ออาทรและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนสามารถเข้าร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดสรรทรัพยากรเป็นแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนในเรื่องอื่นๆ เพื่อผลิตผู้เรียนที่เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ของการจัดการศึกษานอกระบบ

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบใช้ระบบเดียวกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย พุทธศักราช 2551 ภายใต้อัตลักษณ์ “คิดเป็น” โดยมีปัจจัยที่เกิดจากความพร้อม ความสนใจ ศักยภาพของผู้เรียน การบริหารจัดการของสถานศึกษา ศักยภาพของครูผู้สอน ความยากง่ายของเนื้อหาวิชา โดยมีการจัดการเรียนการสอนหลากหลายรูปแบบ ตามที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยได้กำหนดไว้ ดังนี้ (อัญชลี ธรรมะวิสิฏกุล, 2553)

1. การเรียนรู้แบบพบกลุ่ม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่กำหนดให้ผู้เรียนมาพบกันโดยมีครูเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดกระบวนการกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อภิปรายและหาข้อสรุปร่วมกัน เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้า รายบุคคล รายกลุ่มและการทำโครงการหรือโครงงานภายใต้กระบวนการคิด ฝึกให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์และเชื่อมโยงรายวิชาเพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

วิธีการจัดการเรียนรู้แบบพบกลุ่ม เพื่อนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า และสรุปองค์ความรู้ร่วมกัน ครูเป็นผู้จัดการเรียนรู้ในรายวิชา ที่อยากหรือไม่สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง ฝึกการแสดงออก การนำเสนอและการแสดงความคิดเห็นผ่านกระบวนการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมหรือวิธี “เพื่อนช่วยเพื่อน”

2. การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง กำหนดแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ระบุการเรียนรู้ตั้งแต่ต้นจนจบโดยมีครูเป็นที่ปรึกษาและแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ แหล่งวิทยาการ ศาสนสถานในชุมชน สื่อสารสนเทศ

วิธีการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้กำหนดแนวทางการเรียนรู้ของตนเอง กำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนร่วมกับครูโดยใช้แบบทดสอบ ประเมินผลจากผลงานหรือชิ้นงานและกำหนดสัญญาการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Learning Contact) เพื่อให้ครูทราบว่าผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายในการเรียน มีวิธีการเรียนรู้ มีหลักฐานการเรียนรู้ที่เป็นแบบสะสมงานและมีการระบุการประเมินระดับผลการเรียนรู้

3. การเรียนรู้แบบทางไกล เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเรียนรู้จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เช่น การเรียนรู้แบบ E-Learning

วิธีการจัดการเรียนรู้แบบทางไกล ผู้เรียนจะต้องมีการเรียนรู้จากเครื่องมือสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์กับครูผู้สอนหรือกับเพื่อน เช่น Chat room , E-mail , Web Board หรือ Facebook เป็นต้น ผู้เรียนเป็นผู้ประเมินผลก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยตนเอง

4. การเรียนรู้แบบชั้นเรียน เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้กำหนด สถานศึกษาเป็นผู้จัดหา สื่ออุปกรณ์ในการเรียน

วิธีการจัดการเรียนรู้แบบชั้นเรียน ครู ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ทักษะและประสบการณ์โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ กระบวนการกลุ่มเพื่อให้มีการปรับบทบาทผู้เรียน ภาวะผู้นำและผู้ตาม ตามกิจกรรมที่โรงเรียนจัดให้ โดยกิจกรรมที่จัดจะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ ในการให้ข้อมูล การลงมือปฏิบัติและการสะท้อนการเรียนรู้ ระหว่างครูกับผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการจัดการเรียนรู้ของการจัดการศึกษานอกระบบ อยู่เพื่อการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าถึงระบบการศึกษาอย่างหลากหลายรูปแบบทั้งผู้เรียนเป็นผู้กำหนดและสถานศึกษากำหนดให้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้เรียนที่จะเรียนรู้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพของผู้เรียน ช่วยเติมเต็มความรู้ ทักษะและความสามารถเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนเป็นสำคัญ

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

วิจิตร ศรีสอ้าน (2532) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย คือ กระบวนการ การศึกษาตลอดชีวิตไม่ต้องอาศัยระบบใดๆ ทั้งสิ้น เป็นการศึกษาที่สร้างเสริมบุคลิกภาพ ทักษะ ค่านิยม และความรู้ต่าง ๆ จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสิ่งที่อยู่รอบตัว ตลอดจนจากสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ ประเพณี ประจำท้องถิ่น ประชาชาติ ศูนย์บริการการศึกษา เช่น ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ สถานที่สาธารณะ เป็นต้น

มัลลิกา พงศ์ปริตร (2535) ได้ให้ความหมายการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่า เป็น การศึกษาที่เกิดขึ้นได้ทุกขณะจิต ไม่ว่าสิ่งใดที่ผ่านเข้ามากระทบสัมผัสประสาททั้ง 5 ย่อมมีผลต่อ จิตใจและความรู้สึกนึกคิดของผู้รับทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นทางลบหรือทางบวก และรู้จักด้านสิ่งที่ไม่พึง ประสงค์ รับแต่สิ่งที่จรรโลงไปประเทืองปัญญา

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยคือ การจัด สภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งเรียนรู้ และบุคคลเพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้ เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2544) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัยมีรูปแบบที่ไม่เป็นรูปแบบที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจน (Non form) ไม่สามารถจับต้อง หรือมองเห็นเหมือนการศึกษาในระบบ ที่มีโรงเรียนเป็นตัวแทน แต่รู้ว่ามีอยู่เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยหรือการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการหรือการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต

วิศนี ศิลตระกูล และอมรา ปฐกัญญ์ (2544) ได้กล่าวถึงการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่าเป็นวิธีการที่หลากหลายที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ อาจเกิดขึ้นโดยการถูกผลักดันให้เกิดขึ้นผ่านกระบวนการสนทนา เกี่ยวข้องกับการสำรวจและขยายประสบการณ์ โดยไม่อาจทำนายล่วงหน้าได้ เป็นสิ่งที่บังเอิญเกิดขึ้นและอุบัติขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545ข) ได้ให้ความหมายของ การศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่า เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสโดยการศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

กล่าวโดยสรุปว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง กระบวนการของการศึกษาที่ไม่ต้องอาศัยระบบใดๆ เป็นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต การเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนจากสิ่งรอบตัวที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน สภาพแวดล้อม สถานการณ์และศักยภาพของผู้เรียน เป็นการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาในทุกช่วงวัยของชีวิต

ความสำคัญของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจะประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงสุดก็ขึ้นอยู่กับผู้จัดและผู้เรียน ผู้จัดหรือสภาพการณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น ครอบครัว สถานที่ทำงาน สังคม ประสบการณ์ การดำรงชีวิตประจำวัน แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องและผสมผสานกับองค์กร สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ตลอดจนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีส่วนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ที่เกิดขึ้นโดยผ่าน

กระบวนการตีความ (Interpretation) ซึ่งเป็นกระบวนการในการสื่อสารในลักษณะของความสัมพันธ์ด้านอารมณ์และสติปัญญา ระหว่างความสนใจของผู้ชมและความหมายที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้ ดังแนวคิดของ Schugurensky (2000) ที่ว่า การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directed Learning) จากจิตสำนึกและความตระหนักที่จะเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (Incidental Learning) จากประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่ไม่ได้ตั้งใจมาก่อนแต่เมื่อได้รับประสบการณ์ก็เกิดการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ตั้งใจแต่รู้สึกตัวว่ากำลังเรียนรู้ (Unintended but conscious) และเป็นการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน (Tacit Learning) เป็นการเรียนรู้ในทัศนคติ พฤติกรรม หรือทักษะต่างๆ ของผู้เรียน

การศึกษาตามอัธยาศัยนับเป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับช่วงวัยหรือช่วงชีวิตของบุคคล จึงมีความสำคัญและส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ของช่วงวัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ไว้ดังนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

1. ช่วงวัยแรกเกิด อายุ 1-3 ปี บุคคลในช่วงวัยนี้ได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนใหญ่ อาจมีการศึกษานอกระบบบ้างเล็กน้อย
2. ช่วงก่อนวัยเรียน อายุ 3-6 ปี บุคคลในช่วงวัยนี้ได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลัก อาจมีการศึกษานอกระบบบ้าง เช่น การเข้าเรียนชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษาหรือโรงเรียนอนุบาล
3. ช่วงวัยเรียน อายุ 6-22 ปี บุคคลในช่วงวัยนี้ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นหลัก อาจมีการศึกษานอกระบบบ้าง สำหรับคนที่ไม่ได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยบางส่วนที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม
4. ช่วงวัยทำงาน อายุ 22-60 ปีขึ้นไป บุคคลในช่วงวัยนี้ได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลักอันเกิดจากการทำงานและกระบวนการสังคมประกิต (Socialization) สำหรับการศึกษาในระบบนี้อาจเกิดขึ้นตามความสนใจของบุคคลและการทำงาน
5. ช่วงวัยสูงอายุ อายุ 60 ปีขึ้นไป บุคคลในช่วงวัยนี้ได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลัก อาจมีการศึกษานอกระบบบ้างเล็กน้อย

ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงช่วงอายุของบุคคลและประเภทของการศึกษาที่พึงได้รับ

การศึกษาตลอดชีวิต				
นอกระบบ	ในระบบ		นอกระบบ	นอกระบบ
อัยยาศัย	นอกระบบ	ในระบบ	อัยยาศัย	อัยยาศัย
	อัยยาศัย			
		นอกระบบ		
		อัยยาศัย		
วัยแรกเกิด	วัยก่อนเรียน	วัยเรียน	วัยทำงาน	วัยสูงอายุ
อายุ:0	3ปี	6ปี	22ปี	60ปี

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545ก) การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ประเภทของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดการศึกษาที่มีกระบวนการทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดได้เรียนรู้ผ่านวิถีชีวิต แหล่งเรียนรู้ กิจกรรมในชุมชน วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น สื่อต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม ดังผลการวิจัย การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แบ่งประเภทไว้ ดังนี้ (คมกฤษ จันทร์ขจร, 2551)

1. การศึกษาตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต มีลักษณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้มีการจัดกระทำก็ไม่ใช่ว่าการศึกษาโดยตรงได้แก่ ครอบครัว สภาพแวดล้อมรอบๆตัว สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

2. การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการจัดกระทำโดยองค์การ สถาบัน เพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ งานและโปรแกรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา แหล่งความรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน แหล่งศิลปวัฒนธรรม เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด หอศิลป์ อุทยาน ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ศูนย์วิทยาศาสตร์อุทยานการศึกษา พิพิธภัณฑ์เด็ก ศูนย์ข้อมูลต่างๆ สื่อมวลชน โทรคมนาคม สื่อสารสนเทศ แหล่งนันทนาการ สนามเด็กเล่น สนามหรือศูนย์กีฬา สวนสาธารณะ สวนสมุนไพร อุทยานมัจฉา สวนผีเสื้อ แหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานบริการของรัฐ และองค์กรเอกชนซึ่งจัดส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ

3. การศึกษาตามอัธยาศัยตามธรรมชาติและสังคม เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมการพัฒนาชุมชน การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ อาจมีการทำกิจกรรมเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในรูปของเวทีชาวบ้าน การรณรงค์ การทำประชาพิจารณ์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และความเป็นอยู่ สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่างๆ การทำความเข้าใจของชุมชน กิจกรรมร่วมเรียนรู้ปัญหาและส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมสำรวจชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และอาจใช้สภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้ร่วมกัน

4. การศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยงานวัฒนธรรม เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ที่ดีนั้นเกิดจากการผสมผสานการเล่น การแสดงออก การเลียนแบบท่าทาง การแสดงแบบจำลองที่ถ่ายทอดผ่านงานศิลปะเป็นการศึกษาเพื่อความบันเทิง (Edutainment)

แนวคิดของหลักสูตรการศึกษาตามอัธยาศัย

Jeffs, T. and M.M Smith (1999) ได้กล่าวถึง แนวคิดหลักสูตรของการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่า ทำให้เกิดเส้นแบ่งระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งในการศึกษาตามอัธยาศัยได้มีการนำแนวคิด เรื่องหลักสูตรภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จากการศึกษาในระบบมาใช้ เพราะต้องการให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับเนื้อหาและการปฏิบัติ แต่โดยหลักการนักการศึกษาจำเป็นจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรม ที่คำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้อย่างกว้างๆ และประยุกต์เพื่อนำมาใช้นมากกว่าการมุ่งไปที่จุดมุ่งหมายและการให้ความรู้แบบการศึกษาในระบบ

วิลโลว์ แย้มสาขา (2542) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่า เป็นการศึกษาประเภทหนึ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ อย่างน้อยต้องมีการกำหนดหัวข้อเรื่อง วัตถุประสงค์ และระยะเวลาในการให้ความรู้นั้นๆ โดยวิธีการต่างๆ และรวบรวมข้อมูลการศึกษา วิเคราะห์ นำมาเรียบเรียงจัดลำดับความสำคัญเพื่อจัดทำหลักสูตร เนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายโดยที่กลุ่มเป้าหมายจะเป็นผู้รับความรู้ด้วยตนเอง หลักสูตรไม่ต้องตายตัวเหมือนการจัดการศึกษาในระบบ

กล่าวโดยสรุป แนวคิดของหลักสูตรการศึกษาตามอัธยาศัย ควรเป็นการจัดหลักสูตรเพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้ที่สนองความสนใจของผู้เรียน มีความยืดหยุ่น หลากหลายและให้ความสำคัญกับบทบาทในการพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคล กลุ่มเป้าหมายที่สัมพันธ์กับบริบทของวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์

ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงความแตกต่างระหว่าง หลักสูตรการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ
และโปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

องค์ประกอบ ของหลักสูตร	หลักสูตรการศึกษาใน ระบบ	หลักสูตรการศึกษานอก ระบบ	โปรแกรมส่งเสริมการ เรียนรู้ ตามอัธยาศัย
1. จุดประสงค์	เป็นไปตามจุดประสงค์ ที่ผู้จัดทำหนดไว้	เป็นไปตามจุดประสงค์ที่ ผู้เรียนผู้สอนตกลงกัน	ส่งเสริมการเรียนรู้ของ บุคคลอย่างอิสระ เพื่อ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ของบุคคล
2. ลักษณะของการ จัดกิจกรรมการเรียน การสอน	การสอนเพื่อให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้ ตามเนื้อหาสาระที่ กำหนดเพื่อการศึกษา ต่อเนื่อง	การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพื่อตอบสนอง ความต้องการในการ เรียนรู้ด้วยการนำตนเอง	การจัดสภาพแวดล้อมที่ เอื้อ ต่อการเรียนรู้ในวิถีชีวิต
3. สื่อการเรียนรู้	ครูผู้สอน สื่อการเรียน การสอนและกิจกรรม การเรียนการสอน	ครูผู้สอน สื่อการเรียน การสอนและกิจกรรม การเรียนการสอน	กิจกรรมส่งเสริมการ เรียนรู้ ปัจจัยที่ส่งเสริม การเรียนรู้ในวิถีชีวิต
4. ระยะเวลาในการ เรียน	ตามระยะเวลาที่ หลักสูตรกำหนด	ตามระยะเวลาใน หลักสูตรที่ผู้เรียน ผู้สอน ตกลง	ในทุกช่วงชีวิตของ บุคคลตลอดชีวิต
5. การประเมินผล	ผลของการทดสอบ ความรู้ ทักษะตาม จุดประสงค์ของ หลักสูตร	ผลของการทดสอบ ความรู้ ทักษะที่ ตอบสนองความต้องการ ของผู้เรียน	ค่านิยม เจตคติ นวัตกรรม และผลลัพธ์ ของการปฏิบัติ

ที่มา: คมกฤษ จันทร์ขจร (2551) การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการ
เรียนรู้ตลอดชีวิต

การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาบุคคล พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศชาติ เพราะการศึกษามีหน้าที่ในการเตรียมพลเมืองดี (Good Citizen) พัฒนาความรู้และสติปัญญา มีความสามารถในการประกอบอาชีพและให้ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ปลุกฝังความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ดี ตลอดจนถ่ายทอดมรดกทางปัญญาและทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามของบุคคล วัฒนธรรม และสังคม ดังที่นักการศึกษาชาวเยอรมัน Mannheim, K. (1986) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของการศึกษาไว้ 2 ประการ คือ

1. หน้าที่เชิงสร้างสรรค์ (Innovative Function) การศึกษาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้สังคมก้าวหน้าตลอดเวลา ทำหน้าที่เผยแพร่นวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง
2. หน้าที่ในเชิงอนุรักษ์ (Conservative Function) เป็นหน้าที่ที่ต้องทำนุบำรุงรักษา ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม เพื่อรักษาเสถียรภาพของสังคมไว้ โดยมีการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม แบบแผนแห่งพฤติกรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง

สังคมและวัฒนธรรมไทย

โครงสร้างทางสังคมหรือโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เป็นองค์ประกอบหลักของสังคมซึ่งมีขนาดและลักษณะแตกต่างกันไป ทุกสังคมจะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐาน คือ กลุ่มสังคม และกลุ่มสถาบันทางสังคม โครงสร้างทางสังคมคือ ระบบความสัมพันธ์ของสังคมและมนุษย์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ สังคมชนบท (กลุ่มปฐมนิคม) และ สังคมเมือง (กลุ่มทฤษฎีนิคม) ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่ชนบท เป็นสังคมแบบประเพณี และเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้น สังคมจะมากว่กับวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมกำหนดและสร้างขึ้นจากสัญชาตญาณ พฤติกรรม หรือความคิด ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือโดยธรรมชาติ

สังคมชนบท เป็นสังคมที่สำคัญที่สุดของสังคมไทย เพราะเป็นการรวม กลุ่มปฐมนิคม มีการติดต่อสื่อสารแบบใกล้ชิด ถึงตัว มีสภาพแวดล้อมองค์ประกอบทางสังคม และตัวแบบวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ไม่แตกต่างกันมากนัก มีการรวมตัวเป็นสมาชิกของสังคมอย่างเหนียวแน่น มีค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ ศาสนา ตลอดจนจารีตประเพณีที่คล้ายกัน

สังคมเมือง เป็นสังคมที่มีการรวมตัวของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง หรือเรียกว่า กลุ่มทุติยภูมิ มีโครงสร้างที่ขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ระดับชนชั้นของคนในสังคม โดยมีอำนาจ และความมั่งคั่งมากกว่าสังคมชนบท มีค่านิยม สถานภาพ บรรทัดฐานทางสังคม บทบาท และสถาบันต่างๆ มากกว่าชนบท

อาจกล่าวได้ว่า สังคมชนบท ซึ่งเป็นกลุ่มปฐมภูมิมิลักษณะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนม มีความเป็นส่วนตัว และมีการติดต่อกันโดยตรง หรือโดยส่วนตัว การแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น จึงสามารถแสดงได้เต็มที่ และมีการติดต่อที่ยาวนาน ในส่วนสังคมเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มทุติยภูมิ จะมีลักษณะความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ การติดต่อสื่อสารจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ และสถานภาพ ความสัมพันธ์เฉพาะด้าน

องค์ประกอบโครงสร้างทางสังคม

โครงสร้างทางสังคมมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ กลุ่มสังคม (Social Group) และสถาบันทางสังคม (Social Institutions) ในส่วนของ กลุ่มสังคม มีการรวมตัวตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ความรู้สึกเป็นสมาชิก มีความสัมพันธ์ มีวัฒนธรรมกลุ่ม มีความรักใคร่ กลมเกลียวกัน และมีความเป็นส่วนร่วมสำหรับในส่วน สถาบันทางสังคม รูปแบบ และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม มีแบบแผน พฤติกรรมที่แตกต่างอย่างชัดเจน เชื่อมโยงบรรทัดฐาน อันได้แก่ วิถีชีวิต จารีตประเพณี สัญลักษณ์ ค่านิยม กฎหมาย วัฒนธรรมในสังคม อันมีผลต่ออุดมการณ์ และความศรัทธา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงได้ยาก วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม (Way of Life) เป็นแบบอย่างที่เกิดขึ้น และถ่ายทอดต่อกันมา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา

อุทัย หิรัญโต (2543) ได้ให้ความหมาย วัฒนธรรม ไว้ว่า คือ มรดกทางสังคมที่ตกทอดมาเป็นสมบัติของมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน และนำมาใช้ในการครองชีวิต เป็นแบบแผนแห่งการครองชีวิต Design of Living หมายถึง วัฒนธรรม คือ แบบที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ และรวมถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างและ รับผิดชอบต่อ

ลาลิ เกลิมชัย (2553) วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมา นับตั้งแต่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ตลอดจนวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ คิดค้นขึ้นมา เพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เพราะการจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้มนุษย์จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและ จะต้องรู้จักควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกัน วัฒนธรรม คือคำตอบที่มนุษย์ในสังคมคิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและสืบทอดกันมา วัฒนธรรมจึงมีทั้งสิ่งที่จับต้องได้ เช่น ประติมากรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม เป็นต้น และจับต้องไม่ได้เช่น ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในสังคม

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สังคมและวัฒนธรรม คือ สิ่งที่ผสมกลมกลืนและอยู่คู่กันเมื่อมีคนหรือกลุ่มคนอยู่ร่วมกัน มีความคิด ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี จะก่อตัวขึ้นเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่สืบทอด และปฏิบัติต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การถ่ายทอดทางสังคม และวัฒนธรรมไม่เป็นเพียงแต่สิ่งที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้แต่ในสังคมและวัฒนธรรมจะมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ตกทอดสืบทอดกันมาอันเป็นมรดกทางสังคมและ วัฒนธรรมที่เราต้องควรอนุรักษ์ สืบทอดต่อไป เช่น การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของอาชีพช่างทองไทย

กระบวนการทางวัฒนธรรม

เมื่อมนุษย์คือ ส่วนหนึ่งในกลุ่มคนของสังคม มนุษย์จึงมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมที่อยู่รอบตนเอง การผสมผสานกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมคือ กระบวนการที่เกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งมีระบบ ดังนี้ (จุฑาดี คงสุวรรณ และ วรรณะ รัตนพงษ์, 2543)

1. การถ่ายทอดวัฒนธรรม วัฒนธรรมคือ ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่ใช่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ ดังนั้น มนุษย์ต้องเรียนรู้โดยการถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรม เช่น พ่อแม่สอนลูก ผู้ใหญ่สอนเด็ก วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา เช่น คนที่อยู่ต่างสังคมก็จะมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน

2. การรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่น การรับวัฒนธรรมจากสังคมใกล้เคียงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิมจนไม่สามารถแยกออกได้ว่าวัฒนธรรมใดเป็นของเดิม และวัฒนธรรมใดรับมาใหม่ ระยะแรกอาจจะเป็นการยืมวัฒนธรรม แต่นานไปการยืมก็จะกลายเป็นการรับวัฒนธรรม

3. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมเดียวกันจากคนหนึ่งสู่คนหนึ่ง ที่เรียกว่าพ่อแม่สอนลูก การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง มีการยอมรับและปรับวัฒนธรรมให้เข้ากันโดยไม่ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนเองบางส่วนจึงทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

อาจกล่าวได้ว่าการสืบทอดทางวัฒนธรรม จะประสบผลสำเร็จได้ ต้องอาศัยกระบวนการสืบทอดที่สอดคล้องกับยุคสมัย การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง เป็นกระบวนการของการการเรียนรู้ กระบวนการการเปลี่ยนแปลง เกิดการสร้างสรรค์ใหม่ เกิดการถ่ายทอดและสืบทอดทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมยังเป็นแบบแผนและเครื่องกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม ที่บ่งบอกความเจริญของสังคม ความล้ำหลัง วิวัฒนาการของคนในสังคม ดังนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นของคู่กัน โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรมและวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างความเจริญให้กับมนุษย์

ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมในสังคมอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (พูนศักดิ์ สักกทัตติยกุล, 2554)

1. วัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์หรือเป็นนามธรรม และจับต้องไม่ได้ ได้แก่ ภาษาพูด ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี

2. วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ หรือรูปธรรม เช่น อาคารบ้านเรือน ศิลปกรรม หรือประติมากรรม ตลอดจนสิ่งของ และเครื่องใช้

ลักษณะของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ แบบอย่างที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษให้กับอนุชนรุ่นหลัง เป็นวิถีแห่งสังคมที่นำไปสู่การปฏิบัติ ถือเป็นมรดกแห่งสังคม โดยมีลักษณะ ดังนี้ (ไทยเค้าเจอร์, 2553)

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (Learned behaviors) เพราะวัฒนธรรมไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิดและไม่ได้ถ่ายทอดผ่านพันธุกรรม พฤติกรรมดังกล่าวต้องอาศัยการเรียนรู้ผ่านการใช้สัญลักษณ์ เช่น ภาษา กริยา การพูด การเขียน เหล่านี้ ต้องอาศัยการเรียนรู้ทั้งสิ้น
2. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย กำหนดรูปแบบทางด้านการครอบครัวย เศรษฐกิจ การกิน การเขียน การทำงาน ล้วนถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมทั้งสิ้น
3. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม (Social Heritage) เพราะวัฒนธรรมของมนุษย์สามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากการเรียนรู้สิ่งที่มีอยู่แล้ว หรือสิ่งใหม่ทำให้เกิดความเข้าใจ และสามารถสื่อสารกันผ่านแนวคิด ความเข้าใจ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา อาชีพ หรือศิลปะประเพณี หรือพิธีการทางศาสนาตลอดจนการแสดง หรือการเล่น
4. วัฒนธรรมเป็นลักษณะที่เหนืออินทรีย์ (The Super Organic) เพราะวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่คงที่ มนุษย์สามารถรับประโยชน์จากสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ที่เหมาะสมกับกาลเวลา และสภาพแวดล้อม

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ ความเชื่อ ความศรัทธา ทักษะ ค่านิยม และพฤติกรรมต่างๆ อยู่ในชีวิตประจำวันเป็นวิถีชีวิตที่ปฏิบัติ เช่น ครอบครัว ชุมชน เมื่อเราปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต มีการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ก็จะกลายเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องสืบทอดกันมา และเมื่อถึงจุดหนึ่งวัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมและความเหมาะสม

เศรษฐกิจไทย

จากอดีตที่ผ่านมาประเทศไทย ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งระดับโลกและระดับประเทศ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาและภัยคุกคามที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์และความก้าวหน้าของการพัฒนาประเทศ เช่น การปรับตัวสู่เศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลาง รวมทั้งภูมิภาคเอเชียที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประเทศอุตสาหกรรมใหม่ การรวมกลุ่มในภูมิภาคเอเชีย ภายใต้กรอบการค้าเสรีของอาเซียน จะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่จะรองรับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางเศรษฐกิจไทยกับความสมดุลในการรองรับการเจริญเติบโตอย่างไม่สัมพันธ์กัน ความผันผวนของเศรษฐกิจโลก ปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ขึ้นอยู่กับปัจจัยดั้งเดิม เช่น ปัจจัยด้านทุน แรงงาน ราคาสินค้า และผลตอบแทนแรงงานต่ำ

วิสัยทัศน์ ทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553)

มุ่งพัฒนาภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทิศทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม พัฒนาประเทศให้สมดุลในทุกมิติอย่างบูรณาการ และเป็นองค์รวม

ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนที่ประเทศไทยต้องเผชิญความเสี่ยง และมีผลต่อข้อจำกัดในการพัฒนาประเทศอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ปัจจัยมาจากเศรษฐกิจโลกที่ฟื้นตัวยาก เพราะมีการเคลื่อนย้ายเงินทุนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ภาคผลิตและบริการยังอยู่ในระดับต่ำ ไม่สามารถยกระดับเข้าสู่การแข่งขัน การสร้างภูมิคุ้มกัน จึงต้องมีการปรับโครงสร้างการผลิตสู่การใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์ นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ ต้องใช้ประโยชน์จากศักยภาพที่ประเทศไทยมีอยู่ โดยเฉพาะภาคเกษตร ภาคบริการและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อให้มีระดับเท่าเทียมกับอารยประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น ชุมชน ผู้ประกอบการรายย่อย และวิสาหกิจชุมชน จึงต้องมีการดำเนินการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553)

1. สนับสนุนการพัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์ตามแนวทางเครือข่ายวิสาหกิจที่มีการเชื่อมโยง และการทำงานร่วมกันอย่างมีทิศทางชัดเจนตลอดห่วงโซ่อุปทาน ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ พัฒนาการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ระหว่างอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง สนับสนุน การผลิตสินค้าและบริการ การจัดจำหน่าย การดำเนินกิจกรรมเชิงพาณิชย์ ตลอดจนเชื่อมโยง เครือข่ายที่เกี่ยวกับธุรกิจสร้างสรรค์

2. ส่งเสริมศักยภาพของผู้ประกอบการ และบุคลากรในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อ เพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการทุกสาขา พัฒนาทักษะและองค์ความรู้ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมโดยใช้การออกแบบ การวิจัยและพัฒนา การสร้างนวัตกรรม การจัดการธุรกิจ เทคโนโลยี และการตลาด นำศิลปวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย มาเป็นพื้นฐาน ในการผสมผสานการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เกิดความโดดเด่น

3. ส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยง การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรม ท้องถิ่น และการกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค เชื่อมโยงระหว่าง ผู้ประกอบการ วิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม และผู้ประกอบการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) กับ ภาคอุตสาหกรรม ผ่านระบบห่วงโซ่อุปทาน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา การสร้างสรรค์งาน (Creativity) ตลอดจนการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม และ เทคโนโลยี นวัตกรรมสมัยใหม่ สร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดเพื่อผลิตสินค้า และบริการที่สร้าง “มูลค่าทางเศรษฐกิจ” และ “คุณค่าทางสังคม”

หรืออีกนัยหนึ่งคือ ระบบที่ผสมผสานทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและ เอกลักษณะความเป็นไทย เข้ากับความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อ ผลิตสินค้าและบริการที่มี คุณลักษณะเฉพาะตัว มีการออกแบบ นวัตกรรมของตนเอง เป็นการสร้างมูลค่าและคุณค่า สร้างงาน สร้างรายได้ ตลอดจนสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของไทย อันจะนำไปสู่การยกระดับ คุณภาพชีวิตของประชาชนคนไทยในที่สุด (สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, 2552)

มูลค่าของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศไทยคิดเป็นร้อยละ 10-11 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ได้แก่ กลุ่มงานสร้างสรรค์ตามลักษณะงาน กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และกลุ่มสื่อ จุดแข็งของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของไทย คือ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์ มีประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงได้รับการสืบทอด ความประณีตละเอียดอ่อน ในการสร้างสรรค์ผลงานที่ใช้ฝีมือจนเป็นที่ยอมรับ และมีชื่อเสียงระดับโลก ตลอดจนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอด แต่กลุ่มมีจุดอ่อนที่ ขาดการบูรณาการ และการต่อเนื่องของนโยบายในการขับเคลื่อนการถ่ายทอดภูมิปัญญา และความรู้ ต้องใช้เวลา และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ถูกแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, 2552)

1. กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ได้แก่ กลุ่มงานฝีมือ และหัตถกรรม (Crafts) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural and Heritage Tourism) การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine) และอาหารไทย (Thai Food) ในกลุ่มงานฝีมือและหัตถกรรม (Crafts) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์งานจักสาน ถักทอ เครื่องใช้ในการเดินทางจากหนัง ผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนจากไม้ ดอกไม้และใบไม้ประดิษฐ์ เซรามิกที่ใช้วิธีที่ผลิตด้วยมือ เครื่องประดับ โลหะมีค่า เพชร พลอยเจียระไน หรือเพชรพลอยร่วน
2. กลุ่มศิลปะ (Art) ได้แก่ ศิลปะการแสดง และทัศนศิลป์
3. กลุ่มสื่อ (Media) ได้แก่ ภาพยนตร์ และวิดิทัศน์ การพิมพ์ การกระจายเสียงและดนตรี
4. กลุ่มงานสร้างสรรค์ และออกแบบ (Function Creation) ได้แก่ การออกแบบ แฟชั่น สถาปัตยกรรม การโฆษณา และซอฟต์แวร์

งานเครื่องประดับทองโบราณ และงานเครื่องประดับอัญมณี จัดอยู่ในกลุ่มงานฝีมือ และหัตถกรรม (Crafts) อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่สั่งสมภูมิปัญญาของคนไทย สามารถสร้างแรงบันดาลใจจากวัฒนธรรม และรากฐานทางภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ผลงาน การรวมกลุ่มงานฝีมือ กลุ่มหัตถกรรม และกลุ่มสาขาวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง จะทำให้เกิดความเข้มแข็งต่อการประกอบธุรกิจในเชิงสร้างสรรค์

การรวมกลุ่ม หรือ Cluster หมายถึง การรวมตัวกัน (Linkages) ของผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกันและรวมตัวกันอย่างหนาแน่น (Concentration Critical-Mass) ในทำเลหนึ่งๆ (Geographical Proximity) โดยมีวัตถุประสงค์ที่พ้องต้องกัน (Commonality) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Complementarities) เพื่อประโยชน์ของทุกฝ่ายในขณะเดียวกันก็ยังคงแข่งขันกันทางธุรกิจ นอกจากนี้ก็ยังมีเชื่อมโยง (Connectivity) กับหน่วยงานหรือองค์กรที่สนับสนุนต่างๆ เช่น สมาคมการค้า สถาบันการศึกษา สถาบันการวิจัย และพัฒนาหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เกิดสังคมแห่งภูมิปัญญา (Knowledge-based) ส่งผลต่อการสร้างนวัตกรรม (Innovation) และผลิตภาพโดยรวม (Total Productivity) ประเทศไทยได้มีการพัฒนา Cluster ของภาคการผลิตและบริการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันโดยมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการพัฒนากลุ่มอาชีพ ดังนี้ (สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม, 2556)

1. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีหน้าที่สร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักในการพัฒนา Cluster กำหนดเกณฑ์การประเมินสถานะ Cluster สัมมนา เผยแพร่แนวคิด รวมทั้งผลักดันการจذبทุนที่ความร่วมมือในการสร้างเครือข่าย และจัดทำฐานข้อมูลเครือข่ายวิสาหกิจของประเทศไทย

2. กระทรวงอุตสาหกรรม มีหน้าที่ดำเนินการพัฒนากลุ่มอุตสาหกรรม (Industrial Cluster) เน้นการเชื่อมโยงเพื่อประกอบการ ตลอดจนห่วงโซ่อุปทาน จัดทำระบบเชื่อมโยงเครือข่าย ระบบวิสาหกิจอุตสาหกรรมเครื่องหนัง สิ่งทอ เครื่องนุ่งห่มและอัญมณีและเครื่องประดับ จัดทำแผนแม่บทส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม หนึ่งกลุ่มจังหวัด หนึ่งกลุ่มกัสเตอร์และพัฒนา นิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยในลักษณะ (Specialized Zone) เพื่อรองรับอุตสาหกรรม

3. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีหน้าที่ในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน จัดทำแผนที่นำทาง (Technology Roadmap) ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

4. สถาบันวิจัยนโยบายเศรษฐกิจการคลัง มีหน้าที่จัดทำโครงการพัฒนากลุ่มกัสเตอร์ ผลิตและบริการ

5. กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่จัดกลุ่มคัสเตอร์เขตจังหวัดพื้นที่ทางภูมิภาค โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บริหารสูงสุด

6. กรมส่งเสริมการเกษตร มีหน้าที่ส่งเสริมกิจการชุมชน ที่เกี่ยวกับการ ผลิตสินค้า และบริการ หรือธุรกิจการค้าเพื่อสร้างรายได้ และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายในอาชีพเดียวกัน

7. สภาหอการค้าไทย มีหน้าที่สำรวจคัสเตอร์ธุรกิจใน 76 จังหวัด

8. สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย มีหน้าที่จัดตั้งสายงานพัฒนาคัสเตอร์โดยร่วมมือกับหน่วยงานวิจัย เพื่อนำผลการวิจัยไปประยุกต์และพัฒนาภาคอุตสาหกรรม

กล่าวโดยสรุป คัสเตอร์ คือ แนวคิดในการพัฒนาขีดความสามารถ ในการแข่งขันของผู้ประกอบการ SMEs ซึ่งมีแนวทางหลักคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ภายใต้ภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อผลิตภาพโดยรวม การรวมกลุ่มกันจะช่วยให้เกิดการลด และเพิ่มอำนาจในการต่อรอง การแข่งขัน และการมีผลประโยชน์ร่วมกัน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความหมายของการพัฒนา

วิจิตร ศรีสอ้าน ฌรณศักดิ์ ธนวิบูลย์ชัย และสิริวรรณ ศรีพล (2524) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Development หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้น เจริญขึ้น

พระราชวรมณี ประยุทธ์ ปยุตโต (2530) ได้ให้ความหมายของ การพัฒนาในทางพุทธศาสนา ไว้ว่า การพัฒนามาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อม เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา คำว่า การพัฒนานั้น มิได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวนั้น แต่หมายความว่า การตัดหรือทิ้ง การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหา

ติดตามมา หรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนาแต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา

เกื้อ วงศ์บุญสิน (2538) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา คือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยการเร่งรัดให้ผลผลิตมวลรวมของชาติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการที่ส่งผลต่อระดับรายได้โดยเฉลี่ยต่อบุคคล นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต และการทำงานตามที่ได้วางแผนไว้ เพื่อลดสัดส่วนของภาคเกษตรกรรม ในขณะที่เพิ่มสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมและการบริการ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ว่า การทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโตได้ งอกงาม ทำให้งอกงาม และมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี

กล่าวโดยสรุป การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ทำให้เกิดความเจริญงอกงามมากขึ้น การพัฒนามักก่อให้เกิดความพึงพอใจในความต้องการของประชาชนโดยปราศจากความเสียด

ความหมายของความยั่งยืน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของความยั่งยืนไว้ว่า ยืนยง อยู่นาน เช่น ขอให้มีความสุขยั่งยืน คงทน เช่น สังขารไม่จีรังยั่งยืน เจดีย์นี้มีอายุยั่งยืนมาได้ 700 ปี แล้ว

นิเวีย (2557) ได้ให้ความหมายของความยั่งยืนไว้ว่า เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่จะทำให้มีวัตถุประสงค์ มุมมอง และการดำเนินการใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ และเหนือสิ่งอื่นใด ความยั่งยืนคือความเชื่อพื้นฐาน ที่จะก้าวหน้าต่อไปผ่านทางกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ

ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

พระราชวรมณี ประยูรธ ปยุตโต (2530) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคต ต้องประนีประนอม และลดความสามารถในการตอบสนองความต้องการของตนเอง หรือการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่สนองความต้องการของคนปัจจุบัน ที่ไม่ส่งผลกระทบ และทำลายทรัพยากรที่มีอยู่ในอนาคต

เกื้อ วงศ์บุญสิน (2538) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ว่า การทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น ภายในระบบนิเวศวิทยาที่สามารถจะรองรับการดำเนินชีวิตได้ต่อไป

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า เป็นการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบในทางลบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการและก่อให้เกิดความพึงพอใจของคนในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลกระทบในทางลบต่อคนรุ่นต่อไปในอนาคต

แนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนายั่งยืนได้อาจต้องใช้ปัจจัยหลายประการ ทั้งความจำเป็นพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงอย่างพลวัตในสังคมโลก ความสอดคล้อง และความเหมาะสมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง และการบริหารประเทศ การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องนับเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา ซึ่งต้องประกอบไปด้วย ปัจจัยการพัฒนาจากเบื้องบน (Top down development) ซึ่งเป็นการพัฒนา จากภาครัฐและอาศัยกลไกจากหน่วยงานราชการในการขับเคลื่อน โดยมีประชาชนเป็นผู้รับผลจากการพัฒนา อาจมีขีดจำกัดในเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน และเกิดค่านิยมการหวังพึ่งพิงภายนอก ส่วนปัจจัยการพัฒนาจากฐานล่าง (Bottom-up development) เป็นการพัฒนาที่เน้นประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผลงาน โดยมีรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุน การพัฒนาที่ยั่งยืนมีแนวคิดอยู่ 2 ประการ คือ (สุภาสินี ดันติศรีสุข, 2555)

แนวคิดที่ 1 เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจแต่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

แนวคิดที่ 2 เน้นการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม (Culture Development) เป็นแนวทางในการพัฒนาโดยเน้นวัฒนธรรมเป็นแกนกลางของการพัฒนาให้ถือคุณค่าของมนุษย์และวัฒนธรรมเป็นหลัก โดย UNESCO เสนอให้เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม

เกื้อ วงศ์บุญสิน (2538) ได้รวบรวมแนวคิดตามวิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืน ไว้ 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านนิเวศวิทยา ดังนี้

1. วิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ มีการขยายของระดับเศรษฐกิจแบบกิ่งอุตสาหกรรม เป็นเศรษฐกิจภายในครอบครัว เพื่อกลุ่มคนภายในประเทศเป็นสินค้าและบริการที่สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานโดยประชาชนจะได้รับความเป็นธรรมจากการรับบริการและคุณภาพของผลผลิต

2. วิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนด้านสังคม การพัฒนาที่ดีและยั่งยืนจะส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจของสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชน ความมีเสถียรภาพของสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคม

3. วิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนด้านนิเวศวิทยา คือ การตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ระบบฟื้นฟู ประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและมีขีดจำกัด และให้ระบบนิเวศคงอยู่ซึ่งความหลากหลายด้านชีวภาพ เกิดความสมดุล และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในสังคมที่จะนำมาใช้

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องเป็นการพัฒนาบนพื้นฐานของความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านนิเวศวิทยา ในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา พัฒนาแล้ว หรือกำลังพัฒนา ต่างมุ่งเน้นที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในประเทศทั้งสิ้น

ธงชัย สมบูรณ์ (2549) ได้เสนอฐานคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 กรอบคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน

ช่วง ค.ศ.	การพัฒนา	องค์แนวคิด
1930 - 1920	การพัฒนาที่เน้นปัจเจกชน (Individuality)	เน้นแนวคิดแห่งการพัฒนามิติของความเป็นมนุษยชาติ (Humanity)
1930-1950	เน้นการพัฒนาสู่สังคมใหม่ (Modern Society)	เน้นการพัฒนาประเทศโดยองค์รวม (Holistic Development) โดยมุ่งการพัฒนาบริบทพื้นฐานของประเทศทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง รวมทั้งวัฒนธรรม
1980-1950	เน้นการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ (International Understanding)	บุคคลทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่ด้อยพัฒนาจะต้องได้รับการส่งเสริมทางการพัฒนาจากองค์กรระหว่างชาติ (International Organization)
1980-2000	การพัฒนาที่มุ่งให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) ตลอดจนนำมาใช้อย่างประหยัดและเหมาะสม	เน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนให้ความสำคัญกับระบบนิเวศวิทยา (Ecology) วิถีความเป็นมาของมนุษยชาติ
ช่วง ค.ศ.	การพัฒนา	องค์แนวคิด
2000 →	การพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของโลก (Global Structure) การพัฒนาที่เน้นองค์รวม การพัฒนาที่เป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน	เน้นความเป็นโลกเดียวกัน ไร้พรมแดน (Bordures Society) มุ่งการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เน้นโลกาภิวัตน์ และโลกาภิวัตน์อารยะ Globosity Globalism และ Globalization

ที่มา: ธงชัย สมบูรณ์ (2549) การศึกษาเพื่อการพัฒนา

มิติแห่งการพัฒนา

การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการ และการพัฒนาบริบทพื้นฐานต่าง ๆ ที่มีส่วนสัมพันธ์และเกี่ยวข้องทั้งมิติการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ มิติการพัฒนาด้านสังคม มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ มิติการพัฒนาด้านการเมือง และการปกครอง และมิติการพัฒนาด้านความมั่นคง ดังนี้ (ธงชัย สมบูรณ์, 2549)

1. มิติการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ เป็นการพัฒนามนุษย์ในวัยทำงานเพื่อให้เกิดทักษะความรู้ ตลอดจนความชำนาญของบุคคลทางด้านวิชาชีพ ผู้ที่จะก้าวสู่ตลาดแรงงานจะต้องมีคุณลักษณะในด้านของวุฒิการศึกษา ความรู้ ความสามารถในการพิจารณา ความเป็นเหตุเป็นผล การตัดสินใจ และการไต่ตรองเชิงจริยธรรม มีความรับผิดชอบ และมีความสามารถในการเชิงความคิดสร้างสรรค์

2. มิติการพัฒนาทางด้านสังคม สังคมและวัฒนธรรมของประเทศจะประกอบไปด้วย โครงสร้างของสังคม (Structure) รูปแบบ (Formal) กระบวนการปฏิบัติ (Pattern) และสมาชิกของสังคม (Member) การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมจะต้องพัฒนาในทุกๆ ด้าน โครงสร้างที่แข็งแกร่งจะส่งผลต่อการดำรงชีวิต วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชน ด้านรูปแบบของสังคมที่มุ่งให้ประชาชนมีความรู้สึกนึกคิดที่นำไปสู่กระบวนการทางประชาธิปไตย ส่วนด้านกระบวนการปฏิบัติทางสังคมแบ่งเป็นการพัฒนา การสร้างวัฒนธรรมใหม่ให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง

3. มิติการพัฒนาทางด้านการเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายด้าน เช่น การสร้างทุน การเจริญเติบโตของประชากร การค้นพบทรัพยากรธรรมชาติใหม่ ๆ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้ปัจจัยที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ มาเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและปัจจัยอื่นๆ ประเทศที่พัฒนาแล้วหรือด้อยพัฒนาจะต้องมีการศึกษา อบรมให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถ ซึ่งการศึกษาจะช่วยเชื่อมโยงการพัฒนาประเทศ

4. มิติการพัฒนาด้านการเมืองและการปกครอง ภาพรวมของการพัฒนาการเมืองและการปกครองจะมุ่งที่การสร้างวัฒนธรรม ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อซึ่งมีทั้งวัฒนธรรมการเมืองแบบ

ดั้งเดิม ได้แก่ วัฒนธรรมการเมืองที่ยึดถือปฏิบัติ วัฒนธรรมของท้องถิ่นของชุมชน วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอัตตา เป็นวัฒนธรรมที่ผู้ปกครองเป็นผู้ออกคำสั่ง กฎ กฎหมายให้ผู้ถูกปกครองปฏิบัติ และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมหรือมีพลเมืองดี ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองที่สามารถปรึกษาหารือ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน หรือประเทศชาติ

5. มติการพัฒนาความมั่นคง ประเทศชาติจะมีความมั่นคงจะต้องประกอบไปด้วยปัจจัยด้านการลดความขัดแย้งระหว่างบุคคลในชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาล จะต้องพยายามลดปัญหาความขัดแย้งของแต่ละกลุ่มที่เกิดขึ้นภายในประเทศ พยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาติ เคารพอธิปไตย เสรีภาพ ศักดิ์ศรี และความเป็นมนุษย์ การยอมรับทุกชีวิต โดยปราศจากการดูถูกชาติวงศ์หรือเผ่าพันธุ์ ตลอดจนปฏิเสธความรุนแรงทุกอย่าง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ด้อยพัฒนา ประเทศที่กำลังพัฒนา และประเทศที่พัฒนาแล้ว การศึกษาจะเป็นกระบวนการที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาในมิติต่างๆ ผ่านทรัพยากรมนุษย์ และให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาต่างๆ ถ้าบุคคลในประเทศมีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และประสบการณ์ในการคิด ไตร่ตรอง สร้างสรรค์ ตลอดจนมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการถ่ายโอนองค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพโดยระบบการศึกษา

ทฤษฎีวิวัฒนาการ

ทฤษฎีวิวัฒนาการของออกุสต์ คองท์ (Auguste Conte)

Auguste Conte (1789-1859) อ้างใน สำนักมาตรฐานการศึกษา, 2545) บิดาแห่งสังคมวิทยา เป็นผู้บุกเบิกและริเริ่มแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์มาใช้ในการแก้ปัญหาสังคม โดยเชื่อว่าสังคมมีโครงสร้าง 2 ส่วน คือส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือสถิต (Social statics) กับส่วนที่เปลี่ยนแปลงหรือพลวัต (Social Dynamics) ในส่วนพลวัตนี้ทำให้สังคมต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเปลี่ยนแปลงมา 3 ยุคสมัย คือ

1. ยุคแห่งเทววิทยา (Theological Stage) เกิดขึ้นตั้งแต่แรกมีสังคมมนุษย์ถึง ค.ศ. 1300 ที่ให้ความเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ เชื่อในเทพเจ้าและผู้มีพลังกำลังเข้มแข็ง เป็นผู้ปกครองสังคม

2. ยุคแห่งอภิปรัชญา (Metaphysical Stage) เกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1300 -1800 เป็นยุคสมัยที่มนุษย์ในสิ่งต่างๆ ที่เป็นนามธรรม เป็นยุคแห่งปรัชญา และกระบวนการทางกฎหมาย มนุษย์เริ่มรู้จักปัญหาและเหตุผลมากขึ้น

3. ยุคแห่งวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (Science and Industry Stage) เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1800 เป็นต้นมา เป็นยุคสมัยที่มนุษย์นำวิทยาศาสตร์มาใช้ทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและอุตสาหกรรม สังคมยุคนี้ต่างจากยุคที่ผ่านมา เกิดอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น และมีการจัดช่วงชั้นทางสังคมชัดเจน

ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพวิวัฒนาการของ เอลมัน อาร์ (Elman R.)

Elman (n.d. อ้างใน สำนักมาตรฐานการศึกษา, 2545) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ว่า

1. กระบวนการวิวัฒนาการนี้มี 2 ประเภท คือ วิวัฒนาการทั่วไปกับวิวัฒนาการเฉพาะ วิวัฒนาการทั่วไป (General Evolution) เป็นวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์ เริ่มจากยุคก่อนอารยธรรม (Primitive Cultural) ยุคอารยธรรม (Civilization) ยุคอุตสาหกรรมและยุคภาวะทั่วไปซึ่งเป็นความก้าวหน้าทางสังคมโดยทั่วไป ในส่วนกระบวนการวิวัฒนาการ หลักการว่าด้วยการปรับตัว ซึ่งถ้าวัฒนธรรมแบบต่างๆ สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ดีเต็มที่แล้ว กระบวนการวิวัฒนาการก็จะหยุดนิ่ง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

2. กระบวนการวิวัฒนาการ มีการครอบงำ (Dominance) เมื่อมีวัฒนธรรมที่สูงกว่าวัฒนธรรมที่ด้อยกว่าก็จะปรับปรุงวัฒนธรรมของตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แต่ถ้าอ่อนแอก็จะถูกครอบงำจนสูญสิ้นไป

3. วัฒนธรรมที่ยังพัฒนาไม่เต็มที่จะมีศักยภาพสูงกว่าวัฒนธรรมที่พัฒนาเต็มที่แล้ว ทิศทางของวิวัฒนาการจะไม่เป็นระบบเส้นตรง (Unlined) ในทิศทางเดียวกัน แต่จะเป็นแบบสลับไปสลับมา (zigzag) และเมื่อถึงจุดอิ่มตัวก็มีสังคมอื่นที่เจริญก้าวหน้ามาแทนที่

ทฤษฎีวิวัฒนาการของ เอมีลี เดอร์ไคม์ (Emili Derkheim)

Durkheim E. (1858-1917 อ้างใน สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางอย่างทำให้เกิดความไร้ระเบียบทางสังคมขึ้น เช่น การนัดหยุดงานของผู้ใช้แรงงาน การล่มสลายของชนชั้นปกครอง และการต่อต้านทางการเมือง เป็นต้น ความไร้ระเบียบทางสังคมนี้ อาจลดลงได้ด้วยการปฏิรูปทางสังคม คือ การจัดระเบียบทางสังคมในรูปของสถาบันต่างๆ ตามข้อเท็จจริงทางสังคม เน้นการมีศีลธรรม การมีจิตสำนึกร่วมกัน (Collective Conscience) การแบ่งงานกันและการพึ่งพาอาศัยกัน

จากทฤษฎีวิวัฒนาการที่กล่าวมา จะมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทั้งที่เป็นพลวัต (Social Dynamics) และสถิต (Social Static) วิวัฒนาการทางสังคม มีการเปลี่ยนแปลงทั้งแบบราบเรียบ ขึ้นลง คงที่ หรือสลับไปสลับมา แต่ละยุคในการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาการ อาชีพ สถาบัน ช่วงชั้นของสังคม และปัญหาความขัดแย้ง ส่งผลให้สังคมเกิดความหลากหลายในด้านต่างๆ เช่น วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ และไม่ใช่วัตถุ ความเป็นอยู่ วิถีความคิด พฤติกรรม อุดมการณ์ ความก้าวหน้า ความคงที่ ความล้ำหลังของวัฒนธรรมจะคงอยู่ หรือสูญหาย เจริญหรือเสื่อมถอยขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัวของแต่ละยุคแต่ละสมัย

ในโลกสังคมปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมากมาย อย่างเป็นพลวัตและรวดเร็ว ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเร่งพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถของประชาชนส่วนใหญ่ให้รับรู้ และล่วงรู้ ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนข่าวสารต่างๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อที่จะทำให้ประเทศไทยสามารถแข่งขันและร่วมมือกับนานา ประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรม ว่าเป็นสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ หรือแปลกไปจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการ หรืออุปกรณ์ เป็นต้น

Hughes T.P (1971) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมว่า เป็นการนำวิธีใหม่ๆ มาปฏิบัติ หลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพิจารณาเป็นขั้นๆ แล้ว โดยเริ่มตั้งแต่การคิดค้น

(Invention) การพัฒนา (Development) ซึ่งอาจจะเป็นไปในรูปของโครงการทดลองปฏิบัติก่อน (Pilot Project) แล้วจึงนำไปปฏิบัติซึ่งมีความแตกต่างไปจากการปฏิบัติเดิมที่เคยปฏิบัติมา

เสรี พงศ์พิศ (2547) ได้กล่าวถึง นวัตกรรมว่า หมายถึง กระบวนการนำความคิดใหม่ ปัจจัยใหม่ สินค้าใหม่ บริการใหม่ การปฏิบัติใหม่เข้าสู่ปฏิบัติการของหน่วยงาน องค์กร สถาบัน บริษัท เพื่อให้เกิดประโยชน์หรือการเปลี่ยนแปลง ที่ให้คนแก่ผู้เกี่ยวข้องในสังคมวงกว้าง

กล่าวโดยสรุป นวัตกรรม หมายถึง ความคิดหรือแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่ รูปแบบใหม่ เทคนิคใหม่ กระบวนการ สื่อ สิ่งประดิษฐ์ ประยุกต์ สร้างสรรค์ และพัฒนามาแล้ว สามารถนำสู่การแก้ปัญหา และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาที่ดีขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต จะนำมาซึ่งปัจจัยที่ส่งผลกับการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ อันส่งผลถึงการศึกษาที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง ความต้องการ และปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบ ดังนั้น นวัตกรรมกับการศึกษาจึงเข้ามาสัมพันธ์กัน ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะและการยอมรับนวัตกรรมที่เข้ามาด้วย บางนวัตกรรมใช้เวลานานในการยอมรับ บางนวัตกรรมไม่ได้รับการสนใจ แต่บางนวัตกรรมนำมาใช้อย่างกว้างขวาง และได้รับการยอมรับ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับลักษณะและระดับการยอมรับของนวัตกรรมนั้น ๆ

ลักษณะของนวัตกรรม

ทิสนา แคมมณี (2548) ได้กล่าวถึงลักษณะของนวัตกรรมไว้ดังนี้ คือ

1. เป็นนวัตกรรมที่ไม่ซับซ้อนยากเกินไป ความยากง่ายมีผลต่อการยอมรับและการนำไปใช้ การเข้าใจง่ายใช้สะดวก การยอมรับก็จะเกิดขึ้นง่าย ไม่ต้องใช้เวลาเผยแพร่มากนัก
2. เป็นนวัตกรรมที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายแพงเกินไป
3. เป็นนวัตกรรมสำเร็จรูป นวัตกรรมที่อำนวยความสะดวกในการใช้ได้ทันที ไม่ต้องมีการจัดทำเพิ่มเติม

4. เป็นนวัตกรรมที่ไม่กระทบกระเทือนต่อบริบทเดิมมากนัก และสามารถนำไปใช้โดยไม่ต้องการปรับเปลี่ยนมากมายจะช่วยให้การยอมรับและการนำไปใช้ง่ายขึ้น

5. เป็นนวัตกรรมที่มีคนเกี่ยวข้องไม่มากนัก และไม่ต้องใช้คนมาก ประสานงานหลายฝ่ายมีความยุ่งยาก ทำให้ไม่สะดวก การยอมรับหรือการใช้จะยากขึ้น

ถวัลย์ มาศจรัส และคณะ (2546) ได้กล่าวถึง ลักษณะของนวัตกรรมที่เกิดขึ้นได้ คือ

1. นวัตกรรมเชิงพัฒนามีลำดับการเกิดขึ้นได้ดังนี้

1.1 ขั้นการลอกเลียนแบบ (Copy) การลอกเลียนแบบเป็นพฤติกรรมธรรมชาติ ธรรมชาติของมนุษย์ เช่น ลูกลอกเลียนแบบพฤติกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ จากพ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง และสังคม เป็นเบื้องต้น การลอกเลียนแบบ คือ การก๊อปปี้ ความคิดเบื้องต้น ของคนหรือผลงานที่ตนเองชื่นชอบนั่นเอง

1.2 ขั้นการพัฒนา (Development) โดยธรรมชาติของมนุษย์ ล้วนแต่มีแหล่งภูมิปัญญาสร้างสรรค์ในตนเองด้วยกันทั้งสิ้น จะแตกต่างกันก็ตรงที่ใครจะมีมาก มีน้อยกว่ากันเท่านั้น เมื่อลอกเลียนแบบผู้อื่นไปสักระยะหนึ่ง ประสบการณ์จะสอนให้รู้จักการพัฒนาแบบที่ลอกเลียนนั้นได้ดียิ่งขึ้น แปลกแตกต่างจากเดิมมากยิ่งขึ้น และมีประโยชน์มากยิ่งขึ้น โดยนำไปทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนสมบูรณ์

1.3 ขั้นการนำไปปฏิบัติ (Action) หลังการลอกเลียนแบบแล้ว พัฒนาแล้วก็ก้าวไปสู่ขั้นการนำไปปฏิบัติ การนำไปปฏิบัติจะควบคู่ไปกับการเผยแพร่นวัตกรรมที่ตนเองได้พัฒนาขึ้น จนเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ก็ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมการศึกษา ที่ได้มีการพัฒนาขึ้นมาใหม่บนพื้นฐานภูมิปัญญาเดิมที่มีผู้คิดค้นไว้

2. นวัตกรรมเชิงวิจัยและพัฒนา เป็นนวัตกรรมที่มีการคิดค้นใหม่ และค้นพบใหม่ด้วยตนเอง ด้วยคณะวิจัย หรือคณะทำงาน ลักษณะการเกิดนวัตกรรมเชิงวิจัย และพัฒนามีลำดับการเกิดขึ้นดังนี้

2.1 ขั้นการศึกษา ค้นคว้า การศึกษา ค้นคว้า เป็นคุณลักษณะพื้นฐานของผู้ที่ริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรมเชิงวิจัยและพัฒนา เป็นการครุ่นคิดรวบรวมองค์ความรู้ ประมวลองค์ความรู้ เพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จในการคิดค้นนวัตกรรม

2.2 ขั้นการประดิษฐ์คิดค้น (Innovation) เมื่อประมวลองค์ความรู้จนตกผลึกแล้ว การประดิษฐ์ คิดค้นนวัตกรรมใหม่ก็จะเริ่มขึ้น เช่น ฟรานซิส เบคอน ได้ตั้งสมมุติฐานว่า การเรียนรู้จะเกิดได้ก็จากประสบการณ์ ประสบการณ์จะเกิดขึ้นได้ก็จากที่ผู้เรียนเป็นผู้สัมผัสกับเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเอง โดยเฉพาะการที่ผู้เรียนได้เป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองนั้นจะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ อย่างกระฉ่างแจ้ง

2.3 ขั้นพัฒนาการ (Development) ขั้นพัฒนาการ เป็นขั้นต่อจากขั้นประดิษฐ์คิดค้น ขั้นนี้เป็นขั้นของการพัฒนาความคิดไปสู่การทดลอง กรณีความคิดต้นแบบของฟรานซิส เบคอน นั้น เมื่อเขาคิดแล้วเขาก็ได้ทดลอง โดยจัดทำเป็นโครงการนำร่อง

2.4 ขั้นการปฏิบัติ (Action) เมื่อทดลองและปรับปรุงแก้ไขความคิดต้นแบบจากการทดลองแล้ว ก็เป็นขั้นของการปฏิบัติตามความคิดต้นแบบ หรือตามนวัตกรรมที่คิดค้นขึ้นในขั้นนี้จะมีการเผยแพร่ เพื่อขยายเครือข่ายการปฏิบัติให้กว้างขวางออกไป

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของนวัตกรรมที่ดีควรเป็นนวัตกรรมที่ไม่มีความซับซ้อนมาก เข้าใจง่าย สะดวกแก่การใช้ ไม่มีผลกระทบต่อบริบทเดิมที่เป็นอยู่ และควรมีราคาไม่แพงจะทำให้การนำนวัตกรรมไปใช้แพร่หลายมากขึ้น

ระดับการยอมรับนวัตกรรม

Roger, E.M & F.M. Shoe (1971) ได้กล่าวถึง การยอมรับนวัตกรรมไว้ 5 ระดับ คือ

1. ระดับการรับรู้ เป็นการยอมรับคร่าว ๆ

2. ระดับการสนใจ เป็นการยอมรับในระดับที่มากขึ้น เริ่มมีความสนใจ อาจเนื่องจากนวัตกรรมนั้นสอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของคน เห็นคุณค่า และเห็นประโยชน์จากนวัตกรรม

3. ระดับเข้าใจ เป็นการยอมรับในระดับสูงขึ้น มีการคิด ไตร่ตรอง ถึงผลดีผลเสีย และความเป็นไปได้ในการนำนวัตกรรมไปใช้

4. ระดับการทดลองใช้ เป็นการตัดสินใจที่จะนำนวัตกรรมนั้นไปใช้โดยการทดลองใช้ในขอบเขตจำกัด เพื่อที่จะดูว่าใช้จริง และได้ผลจริงมากน้อยอย่างไร

5. ระดับการใช้นวัตกรรม เป็นการยอมรับในระดับสูง กล่าวคือ หลังจากการทดลองใช้แล้ว พบว่าเกิดประโยชน์เป็นที่น่าสนใจ และมีคุณค่าจึงนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่า นวัตกรรมทางการศึกษา มีระดับการยอมรับที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับคุณค่า ประโยชน์ ความพึงพอใจ ข้อจำกัด และความเป็นไปได้ของการนำนวัตกรรมไปใช้ที่สำคัญ

การเกิดของนวัตกรรมมีพื้นฐานมาจาก 2 เส้นทาง คือ การลอกเลียนแบบและพัฒนา กับ การวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมเชิงพัฒนานั้นเกิดขึ้นจากนวัตกรรมเก่าที่มีอยู่เดิม แล้วนำมาพัฒนา ส่วนนวัตกรรมเชิงวิจัยและพัฒนาเป็นการสร้างนวัตกรรมขึ้นจากความคิด และวิธีของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ นวัตกรรมการศึกษา คือ ความคิดใหม่ รูปแบบใหม่ วิธีการใหม่ เทคนิคใหม่ แนวทางใหม่ ผลผลิตใหม่ที่ได้รับการประยุกต์ สร้างสรรค์ และพัฒนา ทั้งจากการต่อยอดภูมิปัญญาเดิม หรือจากการคิดค้นขึ้นมาใหม่ด้วยภูมิปัญญาใหม่ ให้เกิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ถวัลย์ มาศจรัส และคณะ (2546) ได้กล่าวถึง นวัตกรรมทางการศึกษาที่เด่นชัดและจำเป็นต่อการศึกษาไว้ ดังนี้ คือ

1. หลักสูตรการศึกษา ลักษณะที่เป็นนวัตกรรม คือ หลักสูตรใหม่ จุดมุ่งหมายใหม่ โครงสร้างหลักสูตรใหม่ สารการเรียนรู้ใหม่ แนวทางการจัดการเรียนรู้ใหม่ การประเมินผลใหม่

2. ผู้สอน ลักษณะที่เป็นนวัตกรรม คือ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนมีลักษณะดังนี้คือ มีความคิดใหม่ มีรูปแบบใหม่ มีวิธีการใหม่ มีเทคนิคใหม่ มีแนวทางใหม่ มีผลผลิตใหม่ มีการปรับประยุกต์ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ มีการสร้างสรรค์ใหม่ มีการพัฒนาใหม่ มีการศึกษาค้นคว้าใหม่ และมีการค้นพบใหม่

3. สื่อการเรียนรู้ของผู้สอน ลักษณะที่เป็นนวัตกรรม คือ

3.1 สื่อสิ่งพิมพ์ มีแผนการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ เขียน เรียบเรียงหนังสือเรียนใหม่ เขียน เรียบเรียง คู่มือการจัดการเรียนรู้ใหม่ จัดทำสื่อการเรียนรู้ประเภทสิ่งพิมพ์ใหม่ๆ

3.2 สื่อเทคโนโลยี ศึกษา ค้นคว้า จัดทำวีดิทัศน์แนวใหม่ จัดทำสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในรูปแบบใหม่ จัดทำซีดีรอมชุดความรู้ใหม่ จัดทำเว็บไซต์เพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ใหม่

3.3 สื่ออื่น ๆ มีการศึกษา สำรวจ จัดทำองค์ความรู้ในสื่ออื่น ๆ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข เช่น แหล่งการเรียนรู้ส่วนบุคคล สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สื่อกิจกรรม กระบวนการใหม่ ๆ สื่อวัสดุ เครื่องมือ และอุปกรณ์ที่มีรูปแบบใหม่

3.4 ผลงานที่เกิดจากประสบการณ์ของผู้สอน ลักษณะที่เป็นนวัตกรรม คือผลงานที่เกิดจากภูมิปัญญาของผู้สอนที่เป็นเอกสารทางวิชาการ เช่น แผนการจัดการเรียนรู้ สื่อ นวัตกรรม และสิ่งประดิษฐ์ รายงานการศึกษาค้นคว้าที่นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน รายงานการศึกษาผู้เรียน Case Study รายงานการวิจัยในชั้นเรียน รายงานโครงการ และการประเมินโครงการ รายงานการศึกษาผลงานของผู้เรียน และผลงานอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

นวัตกรรมทางการศึกษามีผลต่อการจัดการเรียนรู้ และการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง การศึกษา คือ การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติของครูรุ่นก่อนให้กับอนุชนรุ่นหลังของสังคม ทั้งนี้เพราะอนุชนรุ่นหลังคงไม่อาจเติบโตสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ถ้าไม่ได้ซึมซับความเชื่อเกี่ยวกับโลกทัศน์ ทักษะในการดำรงชีวิต และการแก้ปัญหาซึ่งพบในชีวิตประจำวัน เช่น การสอนเพื่อดำรงชีพ และการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ ต่อมา เมื่อมีการสะสมอารยธรรมมากขึ้น การถ่ายทอดความรู้จึงกลายเป็นกระบวนการที่สำคัญ และต้องทำเป็นทางการ มีผู้รับผิดชอบ

การถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมพัฒนาขึ้น ดีขึ้น บริสุทธิขึ้น การศึกษา ค้นคว้า และวิจัยจึงเข้ามาเกี่ยวข้อง นวัตกรรมจึงเกิดขึ้นมากมายหลายรูปแบบ ในลักษณะหลักสูตร ตัวผู้สอน สื่อ และผลงานจากประสบการณ์ที่ต้องอาศัยความรู้ ซึ่งมีทั้งที่เป็นข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลไปสู่การถ่ายทอดอย่างเป็นทางการ โดยให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการความรู้ และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและพัฒนาสังคม

ความหมายของความรู้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ความรู้ หมายถึง สิ่งที่สั่งสม การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจ หรือสารสนเทศที่ได้รับจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติและองค์วิชาในแต่ละสาขา

มานัส ปันหล้า (2555) ความรู้ คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ เป็นเนื้อหาข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ทฤษฎี หลักการ รูปแบบ กรอบความคิด หรือข้อมูลอื่นๆ ที่มีความจำเป็น และเป็นกรอบของการผสมผสานระหว่างประสบการณ์ ค่านิยม ความรอบรู้ในบริบทสำหรับการประเมินค่า และการนำเอาประสบการณ์กับสารสนเทศใหม่ ๆ มาผสมรวมเข้าด้วยกัน

นิรนาม (มปป.) ความรู้ คือ ข้อมูล สารสนเทศ ผสมผสานกับประสบการณ์ ความรอบรู้ในบริบท การแปลความหมาย และการแสดงความคิดเห็น โดยเป็นข้อมูลสารสนเทศที่ดี มีคุณภาพสูงที่พร้อมจะนำไปประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจหรือใช้ในการทำงาน

กล่าวโดยสรุป ความรู้ หมายถึง สิ่งที่สั่งสมจากการศึกษา ค้นคว้า และประสบการณ์ เป็นความสามารถในเชิงปฏิบัติ ทักษะ และความเข้าใจพร้อมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานในชีวิตประจำวัน

ประเภทของความรู้

เนื่องจากความรู้มีหลายรูปแบบทั้งในรูปของข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ที่อยู่ในตัวคน เพื่อความชัดเจนจึงได้มีการแบ่งประเภทของความรู้เป็น 2 ประเภท (นิรนาม, มปป.)

1. ความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถเขียนหรืออธิบายออกมาเป็นตัวอักษร ฟังก์ชัน หรือสมการได้ (อยู่ในตำรา เอกสาร วารสาร คู่มือ คำอธิบาย วิธีดี คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ฐานข้อมูล)

2. ความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ไม่สามารถเขียนหรืออธิบายได้ การถ่ายโอนความรู้ประเภทนี้ทำได้ยาก จำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้จากการกระทำ ฝึกฝน (อยู่ในสมองคน เชื่อมโยงกับประสบการณ์ ความเชื่อ ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาได้ทั้งหมด)

จากประเภทของความรู้ที่กล่าวมา ความรู้ที่เป็น Tacit Knowledge เป็นความรู้ที่ฝังลึก ซึ่งจะดึงออกมาก่อนข้างยาก ต้องใช้เวลาในการเรียบเรียงออกมา เหมือนกับที่เราไม่รู้ว่าจะรู้อะไร มันซ่อนเร้นอยู่ภายใน บางครั้งเราไม่รู้ว่ามีความสามารถในสิ่งนี้อยู่ ต่อเมื่อสถานการณ์เกิดขึ้น และเราต้องแก้ปัญหา เราถึงค้นพบ Tacit Knowledge ซึ่งเชื่อว่าทุกคนมี หน่วยงานมี เพียงแต่เราขุดเข้าไปไม่ถึงเท่านั้น (ประพนธ์ ผาสุยัค, 2548)

รูปแบบความสัมพันธ์ของความรู้

Nonaka, Ikujiro and Hirotaka Takeuchi (1995) ได้กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของความรู้แบบความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง Explicit Knowledge และ ความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง Tacit Knowledge ออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. Socialization เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างความรู้ที่ในรูปแบบที่เรียกว่า Tacit Knowledge เช่น ทักษะ แนวคิด เพื่อให้เกิดกระบวนการคิดและทักษะใหม่ๆ ขึ้น

2. Externalization เป็นกระบวนการเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบของ Tacit Knowledge ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถถ่ายทอดให้เข้าใจได้ง่าย ๆ รวมทั้งสามารถเป็นความรู้ขององค์กรได้ เช่น เปลี่ยนความรู้หรือทักษะให้อยู่ในรูปแบบของรูปภาพ แผนผัง ฟังก์ชัน หรือสมการ เป็นต้น

3. Combination เป็นกระบวนการรวมความรู้ในแขนงต่าง ๆ กันเข้าด้วยกันเพื่อก่อให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่

4. Internalization เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการกระทำซึ่งเป็นการเปลี่ยนความรู้ให้อยู่ในรูปแบบของเอกสาร ให้อยู่ในรูปของทักษะ หรือความสามารถของบุคคลหรือองค์กร

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความรู้มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน และต้องมีทั้ง 2 รูปแบบคือ ความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) กับความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) เพื่อการปรับใช้ในรูปแบบต่าง ๆ มีผลต่อการถ่ายทอดและการเกิดความรู้ใหม่ และเนื่องจากความรู้มีหลายรูปแบบ และมีจำนวนมาก การเปลี่ยนข้อมูลจากสารสนเทศ มาเป็นรูปแบบของความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ การผลิต การแพร่กระจาย และการใช้ความรู้เพื่อเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาและเกิดความสำเร็จ

การถ่ายทอดความรู้

หลวงวิจิตรวาทการ (2532) ได้ให้ความหมายของการถ่ายทอดความรู้ไว้ว่า เป็นศิลปะอันหนึ่ง การถ่ายทอดความรู้ไม่ได้หมายความว่าแค่เพียงการเป็นครู เป็นอาจารย์ หรือประกอบอาชีพในทางการสอนวิชาความรู้เท่านั้น แต่หมายถึงการงานทุกอย่างซึ่งจำเป็นต้องใช้การถ่ายทอดความรู้ทั้งสิ้น การรู้แจ้งแจ่มแจ้งจริงๆ ในสิ่งที่ถ่ายทอด การพูด หรือการเขียนที่ดี ควรมีการวางระดับให้เหมาะสมกับผู้ฟังและผู้อ่านจะช่วยให้การถ่ายทอดเกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

ปฐม นิคมานนท์ (2535) ได้อธิบายไว้ว่า การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง วิธีการส่งต่อความรู้ ความชำนาญหรือค่านิยมที่มีอยู่ไปยังบุคคลอื่น อาจเป็นเครือญาติหรือสมาชิกคนอื่นในชุมชนก็ได้ เป็นการถ่ายทอดโดยตรงหรือโดยทางอ้อม ด้วยการตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ และมีการเรียกค่าตอบแทนหรือไม่ก็ได้

สุรพันธ์ ดันศรีวงษ์ (2538) ได้อธิบายว่า การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การถ่ายทอดกิจกรรมให้ผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรม ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ คือ

1. ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุผลการเรียน ซึ่งพัฒนาความรู้ทางสติปัญญา
2. มุ่งให้ผู้เรียนเกิดมีการพัฒนาด้านจิตใจ เกิดความรับผิดชอบ มีความรู้สึกที่ดี มีคุณธรรม

3. มุ่งให้ผู้เรียนมีความชำนาญในงานที่ทำ งานที่มีการปฏิบัติทางด้านกล้ำเนื้อ

กาญจนา เกียรติธนิรัตน์ (2546) ได้ให้ความหมายของการถ่ายทอดความรู้ว่า หมายถึง วิธีส่งต่อความรู้ ความชำนาญ และค่านิยมรวมทั้งภาคทฤษฎีหรือปฏิบัติ แบบจงใจหรือไม่จงใจ โดยการบอกเล่าหรือทำให้ดู การดูจากตัวอย่างของจริง การให้ฝึกปฏิบัติ โดยใช้สัญลักษณ์ มุ่งหวังให้ผู้เรียนรับความรู้ มีขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้ คือ ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการ และขั้นประเมินผล

กล่าวโดยสรุป การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง วิธีการส่งต่อความรู้ หรือการถ่ายโอนความรู้ ความชำนาญ หรือค่านิยมที่มีอยู่ไปยังบุคคลอื่น ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ อย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เพื่อมุ่งหวังให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้ และเกิดการเรียนรู้ที่ดี

วิธีการถ่ายทอดความรู้

Bereaving (1996 อ้างใน ทรงศิริ สาประเสริฐ, 2542) มีความคิดว่าการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ใหญ่ ควรมีการปรับปรุงพัฒนาเนื้อหา และขั้นตอนการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ของตนเอง เพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ และจัดการสอนให้บรรลุความต้องการของผู้เรียนมี 14 วิธี ดังนี้

1. การโต้ปัญหาระหว่างกลุ่ม (Colloquy) ประกอบด้วยผู้ดำเนินรายการ วิทยากร ผู้ฟัง จำนวนบุคคล 6 หรือ 8 คน จะเน้นการแก้ปัญหาของชุมชน และการนำเสนอ
2. คณะกรรมการ (Committee) เป็นการทำงานร่วมกันของบุคคลภายในกลุ่ม เพื่อการวางแผน การประเมินการปฏิบัติงาน การกระทำกิจกรรมร่วมกัน
3. การถ่ายทอดความรู้แบบสาธิต (Demonstration) คือการแสดงให้เห็นการปฏิบัติ หรือกระบวนการปฏิบัติ การแสดง การทดลอง หรือการทำให้ดู ต้องอาศัยการเตรียมการ การรวบรวมอุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

4. การศึกษานอกสถานที่ (Field trip) เป็นการวางแผนพากลุ่มผู้เรียนไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ศึกษาถึงข้อมูล และการติดตาม การสังเกต เพื่อการศึกษา และนำข้อมูลมาพัฒนาการเรียนการสอน

5. การอภิปรายทางวิชาการ (Forum) เป็นการประชุมจำนวนสมาชิกมากกว่า 25 คน ขึ้นไป มีวิทยากร 1 คน หรือมากกว่าและมีผู้ดำเนินรายการ 1 คน ใช้เวลาประชุมประมาณ 15 ถึง 60 นาทีต่อครั้ง

6. การอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) เป็นการจัดแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อยจำนวนระหว่าง 6-20 คน เพื่อประชุมพิจารณาหัวข้อ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนจนได้ผลสรุป

7. การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้เวลาสัมภาษณ์ประมาณ 5 - 30 นาที ในการนำเสนอรายละเอียดของวิทยากร ให้ผู้ฟังเข้าใจ รวมถึงเนื้อหาของการบรรยาย ควรมีการวางแผนและกำหนดแนวทางของการสัมภาษณ์ไว้อย่างชัดเจน เพื่อความรวดเร็วและชัดเจนในเนื้อหา

8. การอภิปรายเป็นคณะ (Panel) เป็นการสนทนาระหว่างบุคคลจำนวน 3-6 คน ในหัวข้อเรื่องที่กำหนด โดยมีผู้ดำเนินการอภิปรายตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมายอย่างมีระเบียบ ใช้หลักของเหตุผลทำให้ผู้ฟังได้ฟังข้อเท็จจริง ตามความคิดเห็นของผู้พูด จะทำให้ผู้ร่วมสนทนามีความคิดกว้างขวางมากขึ้น

9. การประชุม (Quiet meeting) เป็นการประชุมที่มีแบบแผนเคร่งครัดใช้เวลา ประมาณ 15-60 นาที ผู้เข้าประชุมประมาณ 5 คนหรือมากกว่า มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกและประสบการณ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน

10. การแสดงบทบาทสมมติ (Role play) เป็นการให้ผู้เรียนแสดงบทบาทเฉพาะอย่างในสถานการณ์ที่กำหนดให้ละเอียด แต่สมมุติขึ้น ซึ่งเทียบเคียงกับสถานการณ์ที่เป็นจริงตามที่ผู้แสดงเข้าใจ ประเมิน และอภิปรายพฤติกรรมของผู้แสดงบทบาทในภายหลัง

11. การสัมมนา (Seminar) เป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกอบรม เป็นการประชุมเพื่อร่วมกันศึกษาค้นคว้า ในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง ภายใต้การแนะนำของผู้ทรงวุฒิ โดยผู้ร่วมสัมมนาทุกคนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการสัมมนา

12. การบรรยาย (Speech) ผู้บรรยายเตรียมตัวให้พร้อมในด้านวิชาการและวิธีการในการบรรยาย ควรเข้าใจถึงความต้องการของผู้ฟังว่าต้องการอะไร เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟังต่อเรื่องที่บรรยายได้

13. การประชุมทางวิชาการ (Symposium หรือ Ancient Concept) เป็นการประชุมแบบพบปะสังสรรค์เป็นการภายใน มีสิ่งบันเทิงรองรับ อาหาร เครื่องดื่ม ร่วมกับการพูดคุยหัวข้อที่สนใจ

14. การประชุมวิชาการแบบใหม่ตามหัวข้อเนื้อหา (Symposium หรือ Modern Concept) เป็นการพูดคุยในหัวข้อตามเนื้อหา ใช้เวลาประมาณ 3-20 นาที ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก มีประธาน มีสมาชิก และผู้ฟัง

จากรุวรรณ ธรรมวัตร (2538) ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดความรู้ออกเป็น 2 วิธี คือ

1. วิธีการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็ก เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงสั้น ในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ

2. วิธีการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มากพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพต่างๆ อย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด

กล่าวโดยสรุป วิธีการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว ทำให้เห็นถึงความแตกต่างของการถ่ายทอดความรู้ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้องหลาย ๆ ประเด็น เช่น ด้านประสบการณ์ ผู้ใหญ่จะสามารถสังสมประสบการณ์และเพิ่มพูนประสบการณ์ได้มากกว่าเด็ก ด้วยมีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้และนำไปใช้ทันที ส่วนเด็กจะต้องรอ

ความพร้อมและถึงเวลาถึงจะนำความรู้มาใช้ โดยเด็กยึดหลักเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง ส่วนผู้ใหญ่จะยึดปัญหาเป็นศูนย์กลางและการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

ความหมายของการเรียนรู้

วิกิร ตันทวาทโธ (2536) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ จิตภาพ สังคมและวัฒนธรรม ผลอันเกิดจากการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในตัวตน การเปลี่ยนแปลงนี้มีผลต่อพฤติกรรมของบุคคล พฤติกรรมที่เกิดขึ้นนี้อาจจำแนกออกได้เป็นพฤติกรรมทางบวก และพฤติกรรมทางลบ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2540) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้ว่า หมายถึง การที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ และการปฏิบัติฝึกฝนพฤติกรรมดังกล่าวจะต้องมีความคงทนถาวรพอสมควร ไม่ใช่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากภาวะ พืชยา หรืออุบัติเหตุต่าง ๆ การเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะคนเรามีการรู้นับแต่เกิดจนกระทั่งตาย

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้หมายถึง กระบวนการที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลกับบุคคล บุคคลกับสิ่งแวดล้อมทั้งในทางบวกและทางลบ อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ การฝึกฝน การปฏิบัติและสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

ความเชื่อในกระบวนการถ่ายทอดความรู้และการเรียนรู้

เมื่อก้าวถึงปรัชญานับว่าเป็นที่รู้จักว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลแล้ว หรือย้อนยุคไปสมัยกรีกโบราณ ปรัชญา คือการค้นหาข้อมูล ข้อเท็จจริงที่อยู่บนโลก นักปรัชญาให้ความสำคัญแก่การคิดให้เป็นทฤษฎี เป็นหลักการ กระบวนการที่สามารถอธิบายได้ และนำไปสู่การปฏิบัติตามความคิด ความเชื่อและหลักการ ปรัชญาช่วยให้ระบบความคิดรอบคอบกว่าสามัญสำนึกหรือสรุปได้ว่า การกระทำใด ๆ ก็ตามต้องอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ (Beliefs) ความเชื่อนี้จะเป็นแนวทางนำไปสู่ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่เราคิดไว้ (Intentions) เมื่อเรารู้วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเราก็สามารถปฏิบัติหรือกำหนดการกระทำ (Actions) ที่มีทิศทางของเราได้ นั่นหมายถึงการทำงานในเชิงระบบ ด้วยเหตุด้วยผลบนพื้นฐานของการคิด ไตร่ตรอง เชื่อถือได้ และมั่นใจได้

ว่าจะสามารถปฏิบัติได้ประสบผลสำเร็จด้วยพื้นฐาน ค่านิยม ความเชื่อ และเจตคติ การได้ตรวจสอบความคิดอยู่เสมอ จะช่วยให้การนำไปสู่การปฏิบัติชัดเจนยิ่งขึ้น

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ (2544) ได้กล่าวถึงปรัชญาเชิงพัฒนาการ (Progressive) ว่าเป็นปรัชญาที่ให้ความเชื่อต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ (Learning by doing) ในสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย กิจกรรมในรูปแบบการมีส่วนร่วม ช่วยเหลือ สนับสนุน ทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคม เช่นการพัฒนา การอบรม การวิเคราะห์ การแก้ไข การสร้างองค์ความรู้เป็นเป้าหมายเชิงประโยชน์นิยมและปฏิบัตินิยม ให้ความสำคัญต่อการรับผิดชอบทางสังคมโดยเชื่อว่าบุคคลไม่สามารถแยกออกจากสังคมได้ การจัดการศึกษา การทำกิจกรรมกลุ่มเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติของมนุษย์ เกิดมาพร้อมกับศักยภาพที่ไม่สิ้นสุด ความก้าวหน้าเป็นจุดหมายหลายระดับที่ต้องดำเนินไปเรื่อยๆตลอดเวลา ปัญหาเป็นสถานการณ์และเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ปรัชญาเชิงพัฒนาการ (Progressive) เชื่อในความเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเรียนรู้โดยการปฏิบัติ เน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การทดลอง การแก้ปัญหามุ่งที่การพัฒนาตนเองและสังคม กิจกรรมการศึกษาในเชิงพัฒนาการมีการขยายตัวและเกิดเป็นแนวคิดการอาชีวศึกษา การศึกษาเกษตร การอบรมทางอาชีพและอุตสาหกรรม การเรียนรู้จากประสบการณ์ การค้นหาความจริงด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ การมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาชุมชนทำให้เกิดมุมมองทางการศึกษาที่กว้างขึ้น

ทฤษฎีการเรียนรู้

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีแนวคิดที่หลากหลายต่อทฤษฎีการเรียนรู้ ในยุคนี้มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น มีการทดลองกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และมีการสรุปทฤษฎีการเรียนรู้ไว้ 4 กลุ่ม ดังนี้ (ทิศนา เขมมณี, 2548)

1. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักคิดในกลุ่มนี้ มองธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลาง คือ ไม่ดีไม่เลว (Neutral-passive) การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจาก การตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Stimulus - response) การเรียนรู้ เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่าง สิ่งเร้าและการตอบสนอง

กลุ่มพฤติกรรมให้ความสนใจกับพฤติกรรมมาก เพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เห็นชัดเจน สามารถวัดได้และทดสอบได้ ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบอัตโนมัติของพาฟลอฟ และวัตสัน แบบต่อเนื่องของกัทธรี แบบวางเงื่อนไขของสกินเนอร์ และ ทฤษฎีการเรียนรู้ของฮัลล์

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพุทธินิยม (Cognitive) หรือกลุ่มความรู้ ความเข้าใจ หรือกลุ่มที่เน้นกระบวนการทางปัญญา หรือความคิด นักคิดกลุ่มนี้เริ่มขยายขอบเขตของความคิดที่เน้นทางด้านพฤติกรรมออกไปสู่กระบวนการทางความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในของสมองโดยเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ ไม่ใช่เรื่องของพฤติกรรม ที่เกิดกระบวนการตอบสนองจากสิ่งเร้าเพียงเท่านั้น แต่การเรียนรู้ของมนุษย์มีความซับซ้อนยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมาย และความสัมพันธ์ของข้อมูล การดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำ และการแก้ปัญหาต่าง ๆ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา ในการที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับตนเอง ทฤษฎีการเรียนรู้ในกลุ่มนี้ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกสตัลท์ ทฤษฎีสถานม ทฤษฎีเครื่องหมาย ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา และทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย

3. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) นักคิดกลุ่มนี้ให้ความสำคัญ กับความเป็นมนุษย์และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลได้รับอิสรภาพ และเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นักจิตวิทยาคนสำคัญในกลุ่มนี้ คือ มาสโลว์ รอเจอร์ส โคมส์ โนลส์ แฟร์ อิลลิช และนีล

4. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มผสมผสาน (Eclecticism) นักจิตวิทยาในกลุ่มผสมผสานระหว่างพฤติกรรมนิยม กับพุทธินิยม (Behavior Cognitive) อาศัยทฤษฎีและหลักการที่หลากหลาย เนื่องจากความรู้มีหลายประเภท บางประเภทสามารถเข้าใจได้อย่างรวดเร็วไม่ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้ง บางประเภทมีความซับซ้อนมากจำเป็นต้องใช้ความสามารถในขั้นสูง การเรียนรู้เริ่มจากง่ายไปหายาก โดยผสมผสานทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม และพุทธินิยมเข้าด้วยกัน ได้แก่ การเรียนรู้ด้วยญาณ การเรียนรู้สิ่งเร้า การตอบสนอง การเรียนรู้ การเชื่อมโยงแบบต่อเนื่อง การเชื่อมโยงทางภาษา การเรียนรู้ความแตกต่าง การเรียนรู้ความคิดรวบยอด การเรียนรู้กฎ และการเรียนรู้การแก้ปัญหา

กล่าวโดยสรุป ในแต่ละทฤษฎีซึ่งเป็นทฤษฎีเก่า และทฤษฎีใหม่ต่างก็มีจุดเด่น และจุดอ่อนในตัวเอง การผสมผสานแนวคิดหลายแนวเข้าด้วยกัน เช่น แนวคิดทางด้านพฤติกรรมนิยม กับแนวคิดทางด้านพุทธินิยม จึงเป็นทางเลือกในการนำไปพิจารณาและเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่กล่าวมานี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ และเป็นรากฐานที่มาของหลักในการถ่ายทอดความรู้

ภูมิปัญญา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2542) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคลที่สะสมไว้ในตัวบุคคลหรือกลุ่มชนที่ได้จากความเชื่อในการดำรงชีพ ในระบบนิเวศ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนา การสืบสานกันมา

เสรี พงศ์พิศ (2547) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญา ไว้ว่า เป็นปรัชญาชีวิต เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตชาวบ้าน เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่า และจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดมาช้านาน จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายสู่ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญา คือ ความรู้ ความสามารถ อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีความหมายในชีวิตของคนหรือกลุ่มชน ซึ่งปรับปรุงประยุกต์ พัฒนา ตามกาลสมัยและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ระดับของภูมิปัญญา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้กำหนดระดับของภูมิปัญญาไว้ 3 ระดับ คือ (กรมศิลปากร, 2542)

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาของเผ่าชน หมายถึงภูมิปัญญาที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้แก่ ความรู้ที่คนพื้นเมืองใช้ในการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจของตนเองโดยอาศัยการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพชนในอดีต

2. ภูมิปัญญาชาติหรือภูมิปัญญาไทย คือ รูปแบบวิธีการและความชำนาญที่คนหลายๆ เผ่าใช้เป็นแนวทาง ในการดำเนินการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองร่วมกัน มีการจัดกลุ่ม หมวดหมู่อย่างเป็นระบบ มีความคิด กระบวนการและกิจกรรม ตลอดจนการคิดค้นปรับปรุง และพัฒนาอย่างเป็นระบบ

3. ภูมิปัญญาสากล หรือภูมิปัญญาโลก คือภูมิปัญญานานาชาติ ที่แต่ละประเทศจดทะเบียนสงวนสิทธิ์ไว้ตามกฎหมายนานาชาติ

ภูมิปัญญาอาจเกิดขึ้นอีกหลายประเภทเช่น **ภูมิปัญญาพื้นบ้าน** เป็นองค์ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาสู่คนรุ่นต่อไป เพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม **ภูมิปัญญาชาวบ้าน** เป็นวิธีการปฏิบัติของชาวบ้านซึ่งได้มาจากประสบการณ์ แนวทางแก้ปัญหาจะมีเงื่อนไขเฉพาะที่แตกต่างกันไป เป็นความรู้ที่ชาวบ้านผ่านการฝึกฝนมาอย่างโชกโชน มีพลังที่สำคัญยิ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอด สร้างสรรค์การผลิตและช่วยในด้านการทำงาน **ภูมิปัญญาไทย** เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยที่เกิดจากการส่งเสริมประสบการณ์ ผ่านกระบวนการการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง และถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้ในการพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและยุคสมัย

ลักษณะของภูมิปัญญา

สามารถ จันทสุรย์ (2536) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม หมายถึง โลกทัศน์ จีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม หมายถึง เรื่องเฉพาะในด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี

ภูมิปัญญาที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นพื้นฐานของความรู้ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิต และเกิดความสัมพันธ์กับ ระบบสังคม ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เปรียบเสมือนทรัพย์สินของแผ่นดิน เป็นองค์ความรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ในอดีตเรามีการสร้างเครื่องทองเพื่อเป็นการบูชาในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ทองคำ ที่พบในกรุวัดมหาธาตุ กรุวัดราชบูรณะ และการสร้างเครื่องทองเป็นเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ เพื่อประกอบราชอิสริยยศ สำหรับพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศ์สาธุวงศ์ ในราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นฝีมือของช่างทองในราชสำนัก ในการรังสรรค์เครื่องทองตามความเชื่อ ความศรัทธา ที่ว่าเครื่องทองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ที่เชื่อมโยงจิตใจให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจในสมบัติอันล้ำค่า ที่ควรสืบทอดเป็นมรดกตลอดไป หรืองานทองในปัจจุบันที่ได้นำแนวคิด รูปแบบ วิธีการ ความประณีต มาจากรูปแบบดั้งเดิม ที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่นหนึ่ง มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับความต้องการของสังคม จนกลายเป็นอาชีพในท้องถิ่นที่สามารถพึ่งพาตนเอง และเกิดการเชื่อมโยงในเชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และเศรษฐกิจ ดังที่จะเห็นในรูปแบบของงานสกุลช่างต่างๆ เช่น ช่างทองเมืองเพชรบุรี ช่างทองเมืองสุโขทัย ช่างเครื่องถมทอง ถมเงิน เมืองนครศรีธรรมราช

ประเภทของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา อันเกิดจากคติ ความคิด และหลักการ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันมา ศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมกับยุคสมัยตลอดจนแนวคิด การใช้เทคโนโลยี และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่นำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดภูมิปัญญาหลายด้าน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 10 สาขา คือ (สำนักพระราชวัง สนามเสื่อป่า, 2541)

1. สาขาเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก การขยายพันธุ์ การเลี้ยงสัตว์ การเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น การจักสาน ทอ การช่าง การทอผ้า การแกะสลัก เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย เช่น หมอสมุนไพร หมอยากลางบ้าน หมอนวดแผนโบราณ หมอยาหม้อ

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การสืบชะตา แม่น้ำ การอนุรักษ์ป่าชายเลน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน เช่น ผู้นำในการจัดการกองทุนของชุมชน ผู้นำในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาล ผู้นำในการจัดระบบสวัสดิการ บริการชุมชน เป็นต้น

6. สาขาศิลปกรรม เช่น วาดภาพ (จิตรกรรม) การปั้น (ประติมากรรม) นาฏศิลป์ ดนตรี การแสดง การละเล่นพื้นบ้าน นันทนาการ เป็นต้น

7. สาขาภาษาและวรรณกรรม เช่น ความสามารถในการอนุรักษ์ และสร้างผลงานด้านภาษา วรรณกรรมท้องถิ่น การจัดทำสารานุกรมภาษา หนังสือโบราณ การฟื้นฟู และการเรียนการสอน ภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น

8. สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี เช่น ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การประยุกต์ประเพณีบุญ เป็นต้น

9. สาขาโภชนาการ เช่น ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสม กับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการ ส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย เป็นต้น

10. สาขาองค์กรชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์ องค์กรด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มจักรสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มตีมีด ดิบวาน เครื่องมือที่ทำจาก เหล็ก กองทุนสวัสดิการชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจถูกแบ่งเป็นหลายประเภทขึ้นอยู่กับสาขาวิชาที่นั้นๆ หรืออาจแบ่งเพิ่มขึ้นตามลักษณะของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

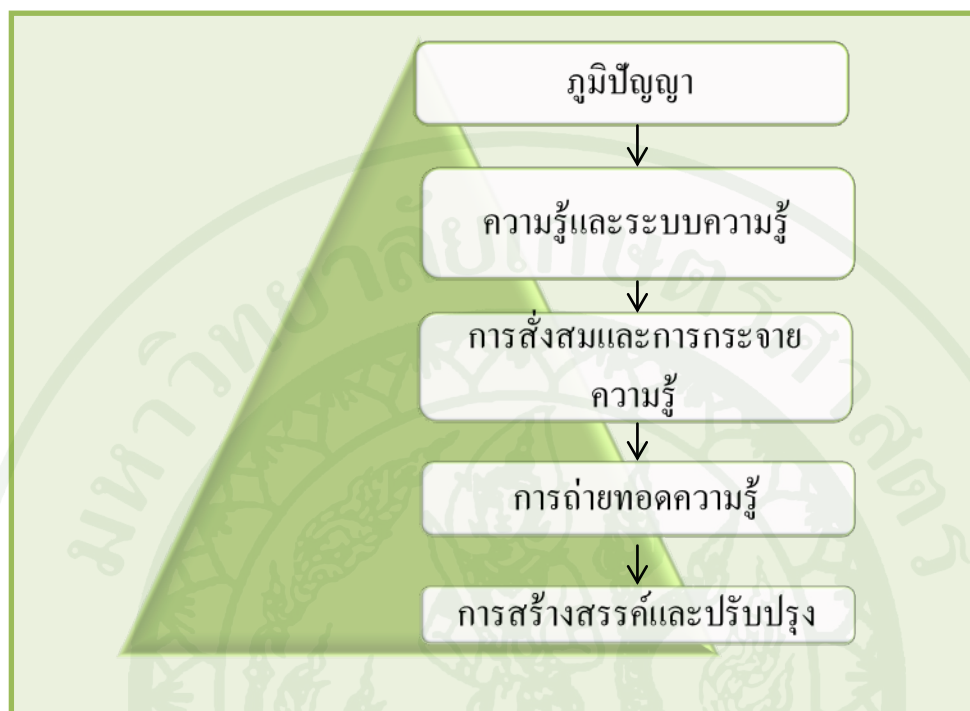
หรืออาจสืบทอดจากบรรพบุรุษตามความคิดความเชื่อ และวิถีชีวิตหรืออาจรวมไปถึงการสร้างสรรค์ของคนในชุมชน และประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวาง

ความสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญามีความสำคัญยิ่งต่อความคิด ความเชื่อ ค่านิยมตลอดจนความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของบุคคล ด้วยความเชื่อมีความสำคัญเป็นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ความศรัทธาและความยึดมั่น นับเป็นแกนสำคัญของการดำเนินชีวิต ซึ่งมีอยู่หลายระดับแตกต่างกันไป ค่านิยม นับเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของรูปแบบพฤติกรรมที่อยู่ในตัวบุคคล ภูมิปัญญาสามารถสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม คนกับสังคม หรือแม้แต่คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อีกทั้งภูมิปัญญายังมีความสำคัญที่บอกให้เห็นถึงองค์ความรู้ที่จัดเก็บอย่างเป็นระบบ ก่อนที่จะนำความรู้ออกมาใช้และถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่น นำไปสร้างสรรค์ผลงานและองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้มีการแบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ คือ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536)

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์
2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจาย ความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้
3. การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องมีความเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย
4. การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง

รายละเอียดดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสำคัญของภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง

ภูมิปัญญามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้รู้ว่าองค์ความรู้นั้นสามารถเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ เช่น ช่างทองโบราณสามารถสร้างช่างทองอื่นๆ ขึ้นมาอีกมากมายอาจเป็นทั้งช่างทองโบราณ ช่างทองร่วมสมัยหรือช่างทองสมัยใหม่ กระบวนการในการสร้างคือการให้ความรู้จากภูมิปัญญาหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง จากรุ่นสู่รุ่น ภายใต้การถ่ายทอดความรู้บนความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต

แนวคิดการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ในปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญ ต่อการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อการแก้ปัญหา และการหาทางออกที่เหมาะสม ตลอดจนทำให้เกิดการพัฒนา ดังนั้นการมีส่วนร่วม จึงมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่า หมายถึง ส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2542) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการและการติดตามประเมินผล ซึ่งต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน อีกลักษณะหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชน ในการพัฒนาขีดความสามารถ การบริหารจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้น ในส่วนการเปลี่ยนแปลงกลไก โดยการพัฒนาของรัฐมาเป็นการพัฒนา ที่ประชาชนมีบทบาทหลักในการกระจายอำนาจ และการวางแผนเพื่อความเป็นเอกเทศ ซึ่งหมายถึง การมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ดังปรัชญาพื้นฐาน ในการพัฒนาที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะหลักของมานุษยวิทยา เชื่อในคุณค่าและศักยภาพของมนุษย์ ที่ว่า บุคคลแต่ละคนมีความสำคัญที่ต้องได้รับความยุติธรรม มีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ มีสิทธิในการกำหนดทิศทางของตนเอง การพัฒนาขีดความสามารถ ภาวะผู้นำ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีโอกาสในการเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาและร่วมกลุ่ม เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การดำเนินการปฏิบัติ การติดตามและการประเมินผลกิจกรรม ดังกล่าว รวมทั้งการได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนั้นๆ ตามวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชุมชน

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นได้ถูกระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ ตลอดจนนักวิชาการ นักพัฒนา นักการศึกษา และผู้เกี่ยวข้องว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนา โดยได้กล่าวถึงความสำคัญไว้ ดังนี้ (ไพโรจน์ สุขสมฤทธิ์, 2531)

1. ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้นเพราะเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน

2. ประชาชนมีความรู้สึกผูกพันและรู้สึกเป็นเจ้าของ

3. การดำเนินงานของโครงการหรือกิจกรรมจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

4. โครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการได้รับการสนับสนุนและการระดมทรัพยากร เพื่อการพัฒนามากขึ้น

5. ช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของประชาชนและมีส่วนสำคัญในการทำให้โครงการ หรือกิจกรรมประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับแนวคิดของ พัชรี ลิธสโรต (2546) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมว่า สามารถช่วยสะท้อนปัญหา สาเหตุ และความต้องการของชุมชน ภายใต้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีฉันทามติ ความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ ความรักท้องถิ่น และการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

กระบวนการการมีส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์ (2539) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา พิจารณา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ขั้นที่ 2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

ขั้นที่ 3 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางในการแก้ปัญหา

ขั้นที่ 4 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

ขั้นที่ 5 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมพัฒนา

ในส่วนของ เถียบ ไทยั้ง (2539) ได้กล่าวถึง กระบวนการ และขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการร่วมอยู่ ร่วมกินและรับรู้ปัญหาเพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน มีการเรียนรู้และปรับตัวร่วมกัน

ขั้นที่ 2 ขั้นการร่วมทำงานอย่างกลมกลืนและไว้นือเชื่อใจ

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมคิด ร่วมศึกษาปัญหาชุมชน การยอมรับฟังความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็นอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

ขั้นที่ 4 ขั้นร่วมกันพัฒนาและแก้ไขปัญหา เป็นขั้นตอนลงมือปฏิบัติ การถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ ความสามารถ และการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ไขปัญหา

ขั้นที่ 5 ขั้นร่วมสรุป และร่วมประเมินผล ซึ่งขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนของการสรุปองค์ความรู้ใหม่ ที่ได้จากการแก้ปัญหา และทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรม

ขั้นที่ 6 ขั้นร่วมรับผล และขั้นพัฒนาต่อไป ผลของข้อสรุปในขั้นตอนที่ 5 จะเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการช่วยพัฒนา และวางแผนการดำเนินโครงการต่อไป

ในส่วนของ จินตวิทย์ เกษมสุข (2554) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของกระบวนการการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

1. มีส่วนร่วม ในการคิด ศึกษา ค้นหาหาปัญหาและสาเหตุ รวมทั้งความต้องการของชุมชน

2. มีส่วนร่วม ในการวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เพื่อลดและแก้ไขปัญหา

3. มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ ในการจัดหรือปรับปรุง การบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมาย

4. มีส่วนร่วม ในการควบคุม ติดตาม และประเมินผลการทำงาน

จะเห็นได้ว่า กระบวนการการมีส่วนร่วม จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากผู้ร่วมโครงการ หรือกิจกรรมทุกคน ตั้งแต่ร่วมในการศึกษาปัญหา จัดลำดับปัญหา พิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหาคำเนินกิจกรรมการแก้ปัญหา ประเมินผลการแก้ปัญหา และขั้นสุดท้ายร่วมรับผลจากการแก้ไขปัญหา และนำองค์ความรู้ไปใช้ สำหรับการวางแผน การดำเนินการ และพัฒนาโครงการ หรือกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป

รูปแบบการมีส่วนร่วม

วรรณ วลัยวนิช (2549) ได้กำหนดรูปแบบของการมีส่วนร่วมของบุคคลไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือ ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน จนกว่าการดำเนินงานจะแล้วเสร็จสมบูรณ์

2. การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง คือ ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนหนึ่ง ขั้นตอนใดเท่านั้น

เจลิยว บุรีภักดี และคณะ (2545) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 3 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วม ที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า หรือมีทรัพยากรหรือ ความรู้ด้อยกว่าเป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้จักความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้น การมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดปัญหา กำหนดความต้องการ การตัดสินใจ ในแนวทางการแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

เรณูมาส รักษาแก้ว (2557) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ว่า

1. คุณภาพการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากผ่านกระบวนการปรึกษาหารือ การกำหนดวัตถุประสงค์ ความต้องการ หรือนโยบาย อันจะมีผลต่อพิจารณาทางเลือก
2. ใช้ต้นทุนน้อย และลดความล่าช้าลง อาจจะต้องใช้เวลา และค่าใช้จ่ายมากกว่าการตัดสินใจฝ่ายเดียว แต่ถ้าคิดถึงความต้องการแท้จริงของประชาชน อันอาจจะนำมาซึ่งความโต้แย้ง หรือฟ้องร้องซึ่งเกิดผลเสีย ล่าช้า และล้มเหลว อาจใช้ต้นทุนมากกว่า
3. การสร้างฉันทามติ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่ม ลดข้อโต้แย้งและเกิดความชอบธรรม
4. การนำไปปฏิบัติง่ายขึ้นด้วยผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของและช่วยให้เกิดความกระตือรือร้นในการช่วยเหลือเกื้อกูล
5. หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามาแสดงความคิดเห็น ความต้องการตั้งแต่เริ่มต้น โครงการจนสิ้นสุดโครงการ การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนจะช่วยลดการขัดแย้ง และการเผชิญหน้าที่รุนแรง
6. การคงไว้เพื่อความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมอันมาจากการตัดสินใจที่โปร่งใสและเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็นทั้งในกลุ่มและต่อสาธารณชน

7. การคาดการณ์ความห่วงกังวล และทัศนคติของสาธารณชน จะช่วยทำให้ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ สามารถคาดการณ์ในปฏิกิริยาที่ตอบสนอง และสามารถหาทางออกได้อย่างถูกต้อง

8. การพัฒนาภาคประชาสังคม ทำให้ประชาชนสามารถรู้ถึงส่วนที่เป็นเนื้อหาของโครงการ และกิจกรรม กระบวนการตัดสินใจที่ถูกต้อง ตลอดจนการแก้ปัญหาต่างๆอย่างถูกวิธี

เกลียว บุรีรักษ์และคณะ (2545) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ว่า

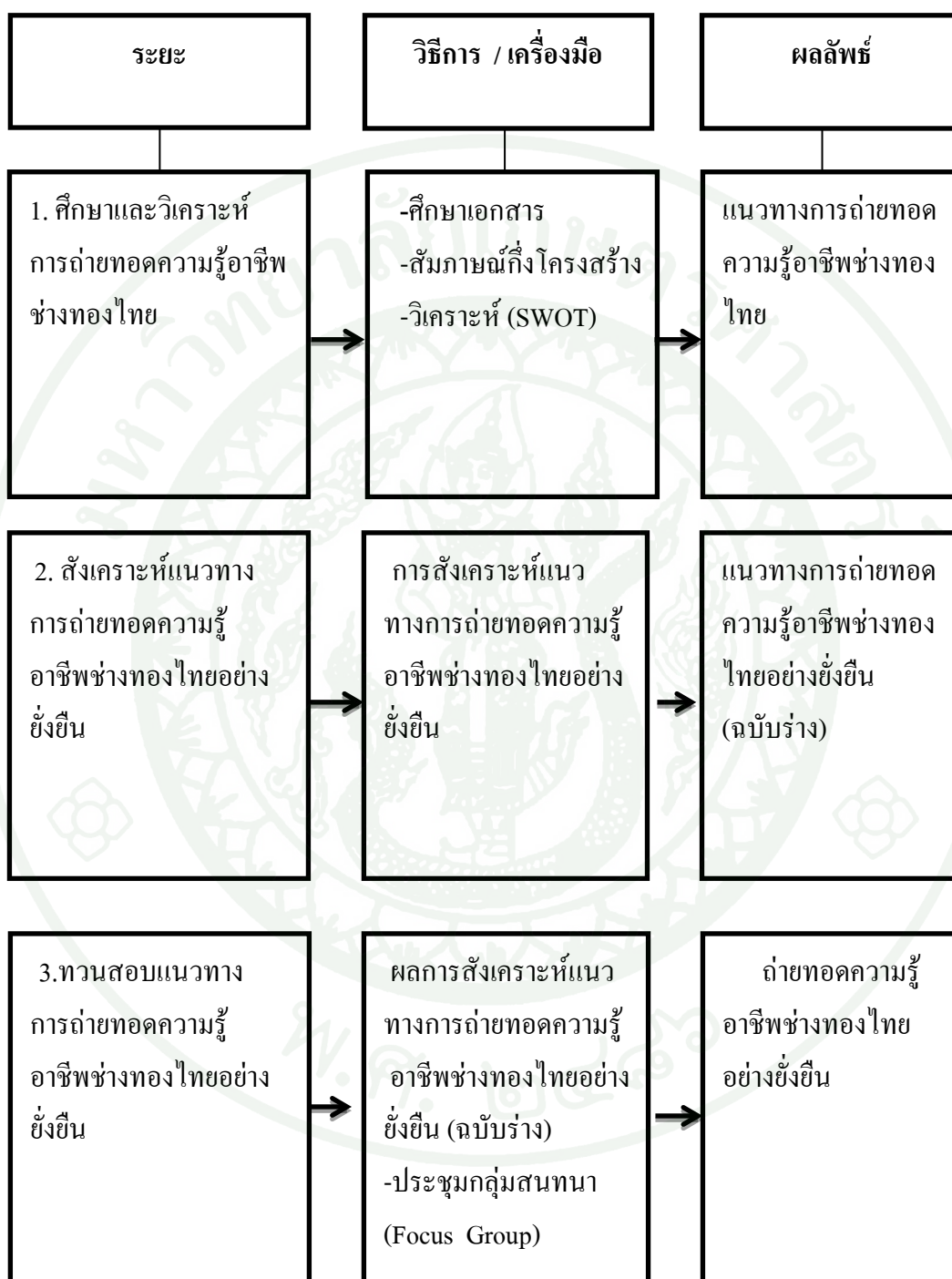
1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เนื่องจาก เกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และการสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน และหมู่บ้านของตน ผ่านกิจกรรม กระบวนการทำงานตามโครงการ
2. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา การสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุน ให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นของตน
3. เป็นช่องทางสะท้อนปัญหา ความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ถูกต้องตรงประเด็น
4. เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากการสร้างข้อตกลงที่เกิดขึ้น จากการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม
5. เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วม ย่อมต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อคิดเห็นระหว่างกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์อย่างมาก
6. เป็นการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคม ให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น
7. ประชาชนเกิดความรู้สึกรับเป็นเจ้าของผลงานอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาจัดทำขึ้นในหมู่บ้าน และช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแล และบำรุงรักษา

อาจกล่าวได้ว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดผลดีตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลได้มี การพัฒนาศักยภาพ การแสดงความคิดเห็น ชุมชนได้รับความเจริญ และมีการพัฒนาภายใต้การมี ส่วนร่วมจากภาคส่วน ส่งผลทำให้เกิดความเข้าใจอันดี ความเป็นเจ้าของ และการพึ่งพา ช่วยเหลือ กันในสังคมมากขึ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ต้องการจะหาคำตอบว่าอาชีพช่างทองมีวิวัฒนาการอย่างไร แนวทางการ ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนควรมีวิธีการดำเนินการเป็นอย่างไรและแนวทางการ ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนที่ได้ดำเนินการศึกษามาถูกต้องหรือไม่

กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพที่ 3

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

ระยะที่ 2 สังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ระยะที่ 3 ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

รายละเอียดของวิธีการวิจัยในแต่ละระยะ มีดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

ในระยะนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

มีการดำเนินการ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล จากการตรวจสอบเอกสาร ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

รายละเอียดแต่ละขั้นตอนในระยะที่ 1 มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล จากการตรวจเอกสาร ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทย

ประชากร คือ เอกสาร ตำรา หนังสือ ที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทย

วิธีการ รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล จากการตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง กับ แนวทางการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทย โดยใช้การสรุปเนื้อหา และสาระสำคัญจากการตรวจเอกสาร นำข้อมูลที่ได้จากการลำดับเหตุการณ์ มาจัดกลุ่มข้อมูล และสรุปข้อมูล เพื่อนำสู่การสร้างแบบสอบถาม กึ่งโครงสร้าง

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร

- แนวคิดเชิงนโยบายและวิวัฒนาการของอาชีพช่างทองไทย ตามยุคสมัยตั้งแต่ สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน
- การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ ที่มีผลต่ออาชีพช่างทองไทย
- แหล่งที่มาของอาชีพช่างทอง
- การจัดการศึกษาในสาขาวิชาช่างทอง
- รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทย
- สถานการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับทองคำ
- ทองคำกับสถานการณ์ที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจ
- ทองคำกับวัฒนธรรมไทย

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

ประชากร คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ในอาชีพช่างทองโดยเฉพาะ

1. ช่างทองเพชรบุรี คุณยายเนื่อง แฝงสีคำ ศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช 2555 สาขาทัศนศิลป์ ประณีตศิลป์-ช่างทอง
2. ผู้สืบทอดอาชีพช่างทองซึ่งได้รับการยกย่องจากสังคม คุณมณฑา แฝงสีคำ ผู้ทำอาชีพช่างทองแบบวิถีดั้งเดิม
3. ช่างทองเพชรบุรี คุณกิตติกร นาใจดี ร้านทองโบราณเพชรบุรี
4. วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี คุณอำนาจ กรมมา
5. ช่างทองสุโขทัย คุณสมสมัย เขาเหิน ครูช่างศิลป์ ช่างทองสุโขทัย ครูช่างศิลป์แห่งชาติ ประจำปี 2554 ร้านบ้านทองสมสมัย
6. ช่างทองสุโขทัย คุณพัชณีย์สีดา อัสวงค์ใหญ่ (ลูกสาวคุณสมศักดิ์ อัสวงค์ใหญ่) ร้านทองสมศักดิ์
7. ช่างทองสุโขทัย คุณสุภจนา เขาเหิน ร้านทองนันทนา
8. ช่างทองสุโขทัย คุณอรอนงค์ พิพิธทอง ร้านอรอนงค์ ช่างทอง
9. ช่างทองสุโขทัย คุณวิเศษ วงษ์จันทร์ ร้านทองสุภาภรณ์
10. ช่างเครื่องเงินสุโขทัย คุณสารี จิระประยุต ร้านข้าวตอกพระร่วง
11. ช่างเครื่องเงินสุโขทัย คุณเตือนใจ เบาบาง ร้านลำตัดเงินโบราณ

12. ช่างเครื่องเงินสุโขทัย คุณลูกเจิม พวงแก้ว ร้านเครื่องเงินลูกเจิม
13. ช่างเครื่องเงินสุโขทัย คุณพิสมัย ผุยพรม ร้านไหมเงิน
14. พาณิชยจังหวัดสุโขทัย คุณอารีย์ เดวี
15. ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุโขทัย เขต 2
คุณมานพ ษมาวิมล
16. นายกเทศมนตรีเทศบาล ต. ศรีสังขาลย์ อ.ศรีสังขาลย์ จ.สุโขทัย
คุณวิเชียร พรหมพิราม
17. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา คุณรังสรรค์ ถาตา
18. อุปนายก 1 สมาคมเครื่องถม เครื่องเงินไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
คุณธนภัทร ศรีสุวรรณ
19. อาจารย์พิเศษสอนระดับปริญญาตรี ผู้ประกอบการเครื่องประดับอัญมณี
คุณยุทธพล จิตอารีย์
20. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน क्रमานะ พิكن้อย
21. ครูผู้สอน กาญจนานิเทศวิทยาลัยช่างทองหลวงสาขาวิชาช่างทองหลวงระดับ
ปริญญาตรี สาขาวิชาเครื่องประดับอัญมณี และสาขาช่างทองหลวง อาจารย์ เขียวลักษณ์ แก้วปัญญา
22. ผู้จบการศึกษา กาญจนานิเทศวิทยาลัยช่างทองหลวงสาขาวิชาช่างทองหลวงระดับ
ปริญญาตรี ประจำปีการศึกษา 2553 สาขาวิชาช่างทองหลวง นางสาว มัลลิกา วรรณาธิกรณ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ในประเด็นมุมมองด้านการศึกษา มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม และมุมมองด้านเศรษฐกิจ

2. วัสดุและอุปกรณ์ในการบันทึกข้อมูล ได้แก่ สมุดจดบันทึก กล้องถ่ายภาพดิจิทัล เครื่องถ่ายวิดีโอทัศนและเครื่องบันทึกเสียง

การสร้างเครื่องมือ

1. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

2. สร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) เป็นแบบปลายเปิด สัมภาษณ์ในประเด็น แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านการศึกษา มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม และมุมมองด้านเศรษฐกิจ โดยหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ (บุญธรรม กิจปรีดาภิสุทธิ์, 2554) และให้คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาความถูกต้อง ความเหมาะสมของเนื้อหา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เพื่อให้เครื่องมือมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ก่อนนำไปสัมภาษณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประสานผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในอาชีพช่างทองโดยเฉพาะ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และกรุงเทพมหานคร เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ และสร้างความเข้าใจในการศึกษาครั้งนี้ พร้อมนัดหมาย วันและเวลาในการสัมภาษณ์ และทำหนังสือเพื่อขอเข้าสัมภาษณ์

2. ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการอาชีพช่างทองโดยเฉพาะจำนวน 22 คน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ และผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้จดบันทึกข้อมูล บันทึกเสียง ภาพถ่าย และวีดิทัศน์

3. เยี่ยมชมกระบวนการผลิตทองโบราณ และเครื่องเงินในพื้นที่ อ. ศรีสัชนาลัย ศึกษาฐานโบราณสถานเมืองโบราณ วัดนางพญา วัดช้างล้อม จ.สุโขทัย ร้านทองโบราณ และศูนย์วัฒนธรรม จ.เพชรบุรี ศึกษาฐานพิพิธภัณฑ์ เจ้าสามพระยา จ. พระนครศรีอยุธยา

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก

- การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการประกอบธุรกิจการค้า ผู้ประกอบอาชีพช่างทองไทย และการถ่ายทอดความรู้ของช่างทองไทย
- รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
- ปัญหา และอุปสรรคของการดำเนินกิจการของสถานประกอบการ
- สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาระดับสูงแห่งการเรียนรู้
- สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม
- สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

วิธีการ วิเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มีวิธีการดังต่อไปนี้

1. เมื่อออกจากสนามวิจัยทุกครั้ง ผู้ดำเนินการวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้มาทบทวน แปลความหมายและสรุปข้อมูล ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์ ถูกต้อง และเชื่อถือได้ (Credibility)

2. นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ในขั้นตอนที่ 2 มาวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ตามสภาพความเป็นจริง ที่เป็นจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน(Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และข้อจำกัด (Threats) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นที่ตั้งไว้เพื่อให้ได้แนวทางการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทย

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ดังแสดงในตารางที่ 4 – ตารางที่ 6

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านการศึกษา

จุดแข็ง (Strengths = S)	จุดอ่อน (Weakness = W)	โอกาส (Opportunities = O)	อุปสรรค (Threats = T)
1. มีวิทยาลัยในพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	1. หลักสูตรไม่ต่อเนื่องทุกช่วงชั้นปี	1. มีความสามารถในการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปฐมวัย-ปริญญาตรี	1. การบูรณาการและการมีส่วนร่วมจากภาคส่วน
2. มีหลักสูตรช่างทองอยู่ในระบบการศึกษา ตั้งแต่ระดับปวช.-ป.ตรี	2. ไม่สามารถผลิตช่างทองได้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดแรงงาน	2. ได้รับการสนับสนุนจากสถานประกอบการ สมาคม และชมรม	2. สัดส่วนของผู้เรียนสายอาชีวศึกษาน้อยกว่าสายสามัญศึกษา
3. มีภาคีเครือข่ายความร่วมมือกับสถานประกอบการ	3. การประชาสัมพันธ์หลักสูตร ยังไม่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย		3. ไม่มีเจ้าภาพหลักในการประชาสัมพันธ์โปรแกรมการศึกษา
4. ผู้สำเร็จการศึกษา มีงานทำ ร้อยละ 100			

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้
อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม

จุดแข็ง (Strengths = S)	จุดอ่อน (Weakness = W)	โอกาส (Opportunities = O)	อุปสรรค (Threats = T)
1. ความเป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์	1. การถ่ายทอดความรู้ มีช่องทางจำกัด	1. สามารถนำตำนาน มาสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับผลิตภัณฑ์	1. การส่งผ่าน ความรู้มีข้อจำกัด
2. มรดกทางวัฒนธรรม และรากฐานทางภูมิ ปัญญา	2. ศูนย์การเรียนรู้หรือ แหล่งเรียนรู้อาชีพ ช่างทอง มีน้อย	2. สามารถนำทุนทาง ภูมิปัญญาในชุมชน มาใช้ในการ สร้างสรรค์ผลงาน	2. ขาดแคลน ช่างทองในชุมชน
3. มีการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น	3. การประชาสัมพันธ์ ยังดำเนินการไม่เต็ม ศักยภาพ	3. สามารถพัฒนา อาชีพเป็นธุรกิจขนาด กลาง และขนาดย่อม	3. อาชีพช่างทอง ไม่ใช่อาชีพหลัก
4. มีภาคีเครือข่ายใน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในชุมชน			4. การเคลื่อนย้าย แรงงาน
5. มีการรวมกลุ่มตั้ง เป็นชมรม สมาคม			5. การย้ายถิ่นฐาน

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้
อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านเศรษฐกิจ

จุดแข็ง (Strengths = S)	จุดอ่อน (Weakness = W)	โอกาส (Opportunities = O)	อุปสรรค (Threats = T)
1. มรดกทางวัฒนธรรม	1. ขาดทักษะการออกแบบและดีไซน์	1. พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันเข้าสู่อาเซียน	1. ความผันผวนของราคาทอง
2. มีคุณค่าทางจิตใจที่ประเมินราคาไม่ได้	2. การวิจัยตลาดยังไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย	2. นำรัตนชาติมาร่วมการรังสรรค์ผลงาน	2. กระแสการลงทุนทองคำ
3. ราคาขึ้นอยู่กับฝีมือ		3. สามารถสร้างผลงานร่วมสมัยเพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่	3. การลดลงของจำนวนช่างทองอย่างต่อเนื่อง
4. ชุมชนดั้งเดิมยังคงรักษาเอกลักษณ์และอารยธรรม		4. มีอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องที่ช่วยในการส่งเสริมและสนับสนุน	4. การเคลื่อนย้ายแรงงาน
5. ช่างทองเป็นแรงงานที่มีฝีมืออันดับต้น ๆ ของโลก			5. ค่าตอบแทนไม่จูงใจ เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน
6. กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรมภายใต้เศรษฐกิจสร้างสรรค์			7. ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่าย

ผลการดำเนินงานในระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย พบว่า ด้านการศึกษา มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ผ่านระบบการศึกษา การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านสังคมและวัฒนธรรม มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ผ่านระบบสถาบันทางสังคม และด้านเศรษฐกิจ มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ ผ่านการรวมกลุ่มอาชีพช่างทองไทย และกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

ระยะที่ 2 สังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

การวิจัยในระยะที่ 2 เป็นการสังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ที่ได้จากการวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยจากระยะที่ 1 โดยดำเนินการดังนี้

ประชากร เอกสาร ตำรา ข้อมูลเชิงลึก ระดับปฐมนิเทศ และระดับทุติยภูมิ จากหอจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์ ข้อมูลจากกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ สมาคมผู้ค้าทอง สมาคมผู้ค้าอัญมณีและเครื่องประดับแห่งประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และข้อมูลออนไลน์

วิธีการ รวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากการตรวจเอกสาร ผลการวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยจากระยะที่ 1 เพื่อนำสู่การสร้างแบบสังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เพื่อสังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มีดังนี้

1. ผลของแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยจากระยะที่ 1
2. แบบสังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย
3. วัสดุและอุปกรณ์ในการบันทึกข้อมูล ได้แก่ สมุดจดบันทึก กล้องถ่ายภาพดิจิทัล เครื่องบันทึกเสียงและ เครื่องถ่ายวิดีโอ

การสร้างเครื่องมือ

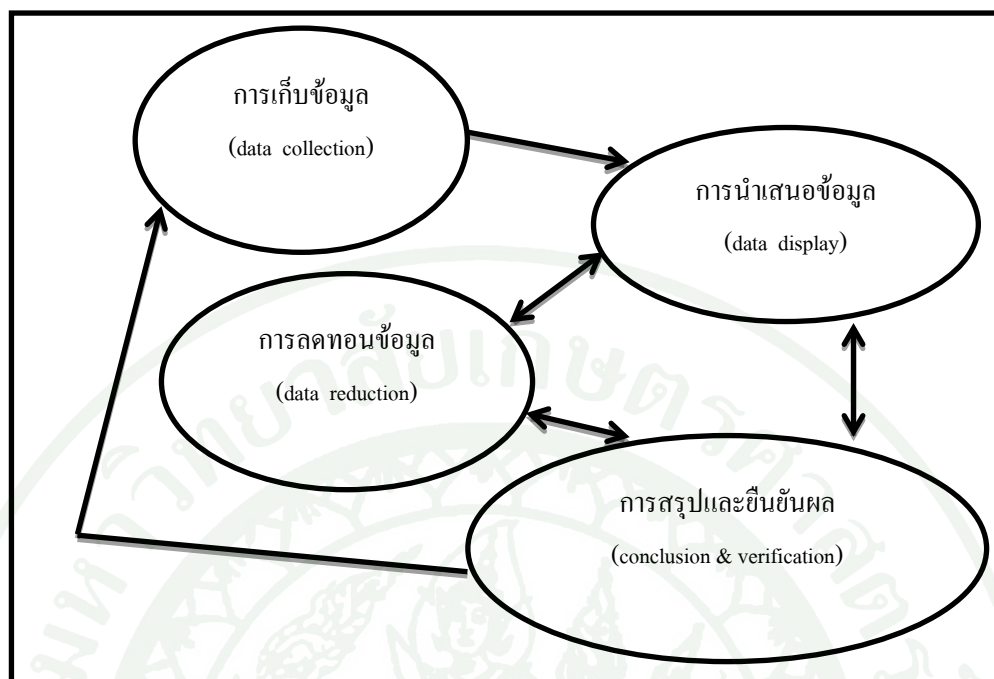
การสร้างเครื่องมือมีขั้นตอนดังนี้

1. ดำเนินการสร้างแบบสังเกตและวิเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนตามแนวทาง กระบวนการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคลกุล และสุภาพ นิตราภรณ์, 2545)
2. นำแบบสังเกตฉบับร่าง เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เพื่อให้เครื่องมือมีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

การสังเกตข้อมูล

การสังเกตแนวทางการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน สังเกตโดยการพิจารณาจากความสอดคล้องและความเป็นไปได้ ซึ่งได้ดำเนินการสังเกตในระหว่างการเก็บข้อมูล และหลังการเก็บข้อมูล โดยเริ่มจากการเก็บข้อมูล (Data Collection) การจัดระเบียบข้อมูล การนำเสนอข้อมูล (Data Display) การตัดทอนข้อมูล (Data Reduction) การตรวจสอบข้อมูล การสร้างข้อสรุปเชิงพรรณนา การสรุปข้อมูล และการยืนยันข้อมูล (Conclusion & Verificaytion)

ดังแสดงในภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ความเชื่อมโยงในกระบวนการการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

Components of Data Analysis : Interactive Model (Miles and Huberman, 1994 : 12

อ้างใน ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุลและสุภาพ นัศราภรณ์ . 2545. การออกแบบการวิจัย.

ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการสังเคราะห์ แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มีดังนี้

มุมมองด้านการศึกษา

ดำเนินการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

การศึกษาในระบบ ดำเนินการจัดการศึกษา

- ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
- ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.)
- ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)
- ระดับปริญญาตรี

การศึกษานอกระบบ ดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์
เพื่อการประกอบอาชีพ การแก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทอง โดยการจัดหลักสูตรระยะสั้น

- การฝึกทักษะอาชีพ
- การเข้าสู่อาชีพ
- กลุ่มพัฒนาอาชีพ
- การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี

การศึกษาตามอัธยาศัย ดำเนินการจัดการศึกษา ให้มีความหลากหลาย โดยการจัด
ศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้บริการ

- ด้านบริการทางการศึกษา องค์กรความรู้ และงานวิจัย
- ด้านการถ่ายทอดความรู้เชิงสร้างสรรค์
- ด้านการถ่ายทอดความรู้ทางเทคโนโลยี
- ด้านพิพิธภัณฑ์เสมือนจริง
- ด้านนิทรรศการถาวร
- ด้านนิทรรศการหมุนเวียน

มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม ดำเนินการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน
ผ่านสถาบันทางสังคม ได้แก่

- สถาบันครอบครัว
- สถาบันศาสนา
- วัง
- ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ หรือแหล่งเรียนรู้ที่
มนุษย์สร้างขึ้น
- สถาบันการศึกษา

มุมมองด้านเศรษฐกิจ ดำเนินการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจ
สร้างสรรค์บนพื้นฐานการใช้องค์ความรู้ ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดมูลค่าทาง
เศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคม ด้วยกิจกรรม

- การรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

ผลการดำเนินงานในระยะที่ 2 สังกะสีแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย
อย่างยั่งยืน ได้แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน (ฉบับร่าง)

ระยะที่ 3 ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

การทวนสอบ (Verify) แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ที่ได้จาก
การสังเคราะห์ การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน (ฉบับร่าง) โดยได้ดำเนินการ
ดังต่อไปนี้

ประชากร คือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถในการอาชีพช่างทองโดยเฉพาะ

1. อดีตผู้อำนวยการ กาญจนานิเทศ วิทยาลัยช่างทองหลวง ดร. นางเพิ่มสุข นิตสิงห์
2. รองผู้อำนวยการกาญจนานิเทศ วิทยาลัยช่างทองหลวง คุณธวัช ศรีเพ็ชรพันธุ์
3. หัวหน้าภาควิชาปริญญตรี สาขาวิชาช่างทองหลวง สถาบันสมทบ มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ คุณพีระยศ แก้วปัญญา
4. อาจารย์ผู้สอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวช.) และระดับประกาศนียบัตร
วิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) กาญจนานิเทศ วิทยาลัยช่างทองหลวง
คุณมาลริน บุญวัฒน์
5. นักวิชาการและอาจารย์สอนพิเศษจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสารมิตร
คุณชยวัฒน์ อึ้งรังสีโสภณ

6. ผู้จัดการบริษัท Jewerly Only คุณพรชัย แซ่โจ้ว
7. ผู้จัดการร้านบ้านทองสมสมัย คุณปราโมทย์ เขาเหิน
8. เลขาธิการทุนส่งเสริมชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย (ภาคเอกชน) คุณวัฒนา เรื่องปัญญาวัฒนา
9. ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
คุณสุเมงกฏ วรณั
10. นายกสมาคมช่างทองไทย คุณเสวต สมิตทากิริดี
11. ผู้อำนวยการ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเพชรบุรี คุณสุนันทา น้อยพิทักษ์
12. ผู้อำนวยการ โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดนครปฐม คุณไพฑูรย์ ศรีทอง
13. ครูผู้สอนโครงการ โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดนครปฐม คุณสายน้ำผึ้ง มงคลเวทย์
14. ครูสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดนครปฐม
คุณชนิตา ทองวิไล
15. ครูสอนระดับชั้นปฐมวัย โรงเรียนรัตนบัณฑิตวิทยา นนทบุรี
คุณศิริกร ศรีโรจน์ฤทธิ์

วิธีการ ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มีวิธีการดังต่อไปนี้

1. ประสานผู้ทรงคุณวุฒิในการทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน เพื่อกำหนดหมายวันเวลาในการประชุมกลุ่มสนทนา (Focus Group) และส่งหนังสือเชิญ

2. ดำเนินการประชุมกลุ่มสนทนา (Focus Group) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิ วิพากษ์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน แสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะตลอดจนแนวทางการปรับปรุง ตามความคิดเห็นและตามมติของผู้ทรงคุณวุฒิ

3. นำผลที่ได้จากการวิพากษ์มาปรับปรุงแนวทาง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ผลการดำเนินงานในระยะที่3 ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ได้แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน (ฉบับสมบูรณ์)

บทที่ 4

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน นำเสนอเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

ระยะที่ 2 สังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ระยะที่ 3 ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

การดำเนินการศึกษาในแต่ละระยะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

ช่างทองไทยมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงมาอย่างยาวนานควบคู่ไปกับวิวัฒนาการศิลปะและวัฒนธรรม สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต (Social Dynamics) และสังคมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือสถิต (Social static) ย่อมขึ้นอยู่กับเวลาที่หมุนเวียนไปตามยุคสมัย ตามแนวคิดวิวัฒนาการของ August Conte, 1789-1857 (สำนักมาตรฐานการศึกษา, 2545) ซึ่งในยุคแห่งวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (Social and Industry Stage) ตั้งแต่ยุค ค.ศ. 1800 มนุษย์นำวิทยาศาสตร์มาใช้ให้เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาการและอุตสาหกรรมรวมทั้งเกิดอาชีพใหม่ๆ ขึ้นมากมาย ประเทศไทยพื้นฐาน คือ สังคมเกษตร ชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตของคนไทยเปลี่ยนไปไม่มากนัก ทรัพยากรมีความหลากหลายและเอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพ ไม่มีภัยธรรมชาติที่รุนแรง มีสถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจ ครอบครัว วัด และชุมชนยังเป็นแหล่งสำคัญในการให้โอกาสทางการศึกษา

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทาง มุมมองด้านการศึกษาลู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาโดยเฉพาะการให้ความสำคัญใน 3 ประเด็น คือ คุณภาพผู้เรียนซึ่งต้องมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจและสติปัญญา สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในส่วนโอกาสทางการศึกษา ควรมีการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาสให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา ส่วนการผลิต การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญและส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียน ครูต้องมีความสามารถ ทักษะและจิตวิญญาณในความเป็นครูตลอดจนครูควรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2552)

เมื่อกลับมามองปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง พบว่า ประชากรมีแนวโน้มวัยสูงอายุเพิ่มมากขึ้น ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลงส่งผลกระทบต่อผลิตภาพของแรงงานไทย สัดส่วนการศึกษาต่อสายอาชีวศึกษา ต่อสายสามัญอยู่ในอัตราร้อยละ 40:60 และที่สำคัญผู้จบสายอาชีวศึกษายังไม่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนระดับกลางของประเทศ โดยเฉพาะผู้จบในสาขาอาชีพช่างทองที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ ในการขยายการผลิตของภาคอุตสาหกรรมและผลิตภาพโดยรวมของประเทศซึ่งนับเป็นจุดอ่อนอย่างมาก จักรกฤษณ์ ดวงพิศตรา (มปป.) ได้วิเคราะห์ยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับไทย พบว่า มีการบริหารจัดการจากกระทรวงศึกษาธิการในการผลิตบุคลากรในระดับอุดมศึกษาด้านอัญมณีและเครื่องประดับ การพัฒนาบุคลากรในสถานประกอบการและการจัดตั้งสถาบันการศึกษาเฉพาะทาง เพื่อส่งเสริม พัฒนากำลังคนระดับกลางเพื่อตอบสนองภาคผลิตและบริการ เน้นการจัดการศึกษาและการเรียนการสอนตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ ปฏิบัติจริง การยกระดับคุณภาพมาตรฐานการอาชีวศึกษา ในการประกอบอาชีพให้เชื่อมโยงกับกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมาย และสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยในอาชีพช่างทองซึ่งเคยรุ่งเรืองในอดีตกาล ในฐานะช่างทองหลวงที่สั่งสมภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชาติไว้อย่างมากมาย ทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งกาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2538 เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ทรงมีพระประสงค์ให้เป็นสถานศึกษา ที่จัดการเรียนการสอนด้านช่างทอง และเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ ช่อม สร้างและสืบสานงานช่างทองหลวง อันเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาติไทย รวมทั้งผลิตช่างฝีมือที่มีคุณภาพสำหรับภาคอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ

เลขาธิการพระราชวัง (นายแก้วขวัญ วัชโรทัย) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยผู้แทนจากสำนักพระราชวัง กรมอาชีวศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา) และสมาคมผู้ค้าอัญมณีไทยและเครื่องประดับ จัดทำหลักสูตรช่างทองหลวงและเปิดสอนในบริเวณพระบรมมหาราชวังและวิทยาเขต ศาลาฯ รับนักเรียน นักศึกษาที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) สามารถเข้าสู่ระบบอาชีวศึกษา ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และต่อเนื่องในระดับปริญญาตรี สำเร็จการศึกษามีงานทำ 100% แต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของสังคม (กาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2555)

ด้วยพระเมตตาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่มีต่อเด็กชาวเขาและนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์และราชประชานุเคราะห์ ทรงมอบทุนการศึกษาและมีพระราชดำริให้เปิดสอนหลักสูตรท้องถิ่นเครื่องเงินชาวเขา ได้แก่ เครื่องเงินชาวเขาเผ่าเย้า เผ่าม้ง เผ่าลีซอ เผ่ามูเซอ เผ่าอาข่า และเผ่ากะเหรี่ยง ขึ้นในโรงเรียน เช่น โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แม่จัน จ.เชียงราย (ทุนเฉลิมราชกุมารี) ราชประชานุเคราะห์ จ.เพชรบูรณ์ ราชประชานุเคราะห์ จ.แพร่ ราชประชานุเคราะห์ จ.ตาก ราชประชานุเคราะห์ จ.น่าน ราชประชานุเคราะห์ จ.กาญจนบุรี และราชประชานุเคราะห์ จ.เลย โรงเรียนโสตทัศนศึกษา จ.นครปฐม โดยโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ โรงเรียนพระปิยมหาราชวรณียเขต สำหรับเด็กยากจนแต่ผลการเรียนดีเด่นทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และโรงเรียนพิบูลประชาสรรค์ รวมทั้งหมด 39 โรงเรียน จุดประสงค์ของการจัดการศึกษาของโรงเรียนดังกล่าวนี้ เพื่อการพึ่งพาตนเอง มีงานทำ มีอาชีพ ช่วยเหลือครอบครัวและสังคม (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542) พร้อมทั้งมีพระราชดำริให้ส่งต่อนักเรียนที่มีทักษะและความสามารถด้านงานฝีมือเครื่องเงินชาวเขามาเรียนต่อในระดับสูงขึ้นที่กาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง และบางโรงเรียนได้ทำโครงการความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนสายอาชีพ บางโรงเรียนก็ดำเนินการเป็น “โรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง” ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นโรงเรียนในเส้นทางสายพระราชดำริ โดยเฉพาะโรงเรียนโสตศึกษา จ.นครปฐม ได้จัดทำหลักสูตรเครื่องประดับอัญมณี สำหรับผู้พิการทางการได้ยิน และนำนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมาเรียนที่กาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง โดยมุ่งเน้นการประกอบอาชีพ อีกทั้งยังมีผู้เข้าเรียนในอาชีวศึกษาทวิภาคีซึ่งเป็นเด็กชาวเขาและโรงเรียนบนพื้นที่ราบสูงจำนวน 31 โรงเรียน จาก จ.เชียงใหม่ จ.ลำปาง จ.ตากและ จ.เชียงราย ภายใต้วรร่วมมือการจัดการศึกษาร่วมกับสมาคมผู้ค้าอัญมณีและเครื่องประดับ ได้แก่ บริษัท บิวตี้เจมส์ แพลตอร์ จำกัด บริษัทในเครืออัญธานี บริษัท คริสตี้ เจมส์ จำกัด บริษัท แพรนด้า จิวเวอรี่ จำกัด มหาชน และ

บริษัท ภัคดีเฟลทอริ จำกัด เพื่อผลิตช่างทองที่มีคุณภาพให้กับสถานประกอบการ เป็นการจัดการ อาชีวศึกษาระบบทวิภาคี (กาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2556)

ระบบการศึกษา มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ และเป็นรากฐานสำคัญของการ พัฒนาคุณภาพคนในประเทศและต้องสามารถให้บุคคลทุกกลุ่มเข้าถึงการศึกษาหรือที่เรา เรียกว่า การศึกษาตลอดชีวิต (Life Long Learning) อันได้แก่การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 2545 การศึกษานอกระบบมุ่งเน้นที่การศึกษาเพื่ออาชีพ แก้ไขปัญหาการว่างงาน การขาดแคลนแรงงาน และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน กลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียน สามารถเรียนรู้ได้ตาม ความต้องการและเหมาะสมกับวิถีชีวิต เน้นวิธีการคิด ทำ จำ แก้ปัญหาและพัฒนา การขาดแคลน แรงงานอาชีพช่างทอง การจัดการเรียนการสอนในรูปแบบหลักสูตรระยะสั้น เพื่อการมีงานทำและ เพื่อการประกอบอาชีพตามความสามารถ และความถนัด การศึกษาตามอัธยาศัย ส่งเสริมให้เกิด แหล่งเรียนรู้ด้านอาชีพช่างทอง หรือศูนย์การเรียนรู้ในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา จะช่วยให้ ผู้แสวงหาความรู้ได้ฝึกทักษะ กระตุ้นความสนใจ เพิ่มพูนความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายทั้งพื้นที่ ธรรมชาติและพื้นที่ประวัติศาสตร์ ศูนย์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ วิทยาศาสตร์ สื่อผสม กลุ่มเยาวชน กลุ่มองค์กรหรือห้องสมุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, 2545ข)

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทาง มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรมไทย

เนื่องจากปัจจุบันวิถีชีวิตของคนไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงและเชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรม ของนานาชาติของประเทศ ทำให้มีความหลากหลายในวัฒนธรรมและสังคมมากขึ้น เศรษฐกิจและ สังคมเปลี่ยนจาก “สังคมเกษตรกรรม” สู่ “สังคมอุตสาหกรรม” และ “สังคมฐานความรู้” การ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลสารสนเทศ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วิถีชีวิตของคนไทย ทักษะคติ ความเชื่อ ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และคนในองค์กรลดลง กระบวนการเรียนรู้ การคิด วิเคราะห์ จัดระบบข้อมูลลดลง ทำให้วัฒนธรรมไทยที่เคยอยู่กันแบบเครือญาติ กลุ่มคน กลายเป็น ปัจจุบันบุคคลมากขึ้น ความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลน้อยลง ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาคนและ สังคมไทยในอนาคต การเหลื่อมล้ำทางรายได้ ประเทศไทยมีแนวโน้มเผชิญภาวะถดถอย เนื่องจากการขาดแคลนกำลังคนในอนาคต โครงสร้างตลาดแรงงานไม่สมดุลระหว่างความต้องการกับการ ผลิตกำลังคนโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานจบใหม่ระดับปริญญาตรี ทำให้เกิดปัญหาการว่างงานและการ

ขาดแคลนกำลังคนพร้อมกัน แต่ประชาชนหรือชุมชนใช้วิธีการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพึ่งพาตนเองในหลายพื้นที่ หลายกลุ่มจังหวัด เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่การปฏิบัติที่ดีโดยเฉพาะการรวมกลุ่มอาชีพหรือธุรกิจชุมชน แต่เศรษฐกิจชุมชนยังไม่เข้มแข็งพอ ด้วยประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในท้องถิ่น การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง การเคลื่อนย้ายแรงงานจากเมืองสู่ประเทศเพื่อนบ้าน การพึ่งพิงแรงงานผู้สูงอายุ ส่งผลต่อการถ่ายทอดความรู้อาชีพต่างๆ และอาชีพช่างทองที่จะไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญา (สยามธุรกิจ, 2556)

ในส่วนอาชีพช่างทองไทยยังคงมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นจะพบเห็นในพื้นที่ที่มีอารยธรรม เช่น ช่างทองสุโขทัย ช่างทองเพชรบุรี ช่างถมทอง ถมเงิน นครศรีธรรมราช ช่างทองช่างเงิน สุรินทร์ ช่างทอง ช่างเงินล้านนา และช่างทองหลวง ซึ่งยังคงกลั่นอายมรดกทางวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ เป็นงานช่างทองที่ทำด้วยมือ มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลภายในครอบครัว เครือญาติ สกุลช่าง และผู้ประกอบการอาชีพช่างทองด้วยกัน มีทุนทางภูมิปัญญาที่สามารถนำมาใช้ถ่ายทอดให้กับชุมชน แต่จะมีสถานประกอบการบางรายที่ยังถ่ายทอดแต่บุคคลในครอบครัวโดยสายเลือด เพราะยังหวงแหนและไม่อยากแพร่พรายให้ผู้อื่นรู้ มีความเชื่อและถือสาจะจากปู่ย่า ตาทวดที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับ หรือวิธีการในการทำทอง กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน กลัวเสียชื่อเสียงถ้าถ่ายทอดไปแล้วจะทำได้ไม่ดีเท่าต้นตำหรับ แต่ปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยมีการขยายวงกว้างขึ้น อาจจะต้องพิจารณาว่าการถ่ายทอดความรู้มีค่าตอบแทน สื่อและสารสนเทศมีส่วนช่วยในการถ่ายทอดความรู้และสนับสนุนให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ ได้รับการกระตุ้นจากภาคส่วนให้มีการส่งต่อองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนและความจำเป็นที่ต้องขยายฐานการผลิตเพื่อรองรับความต้องการ (ริณา ศรีวรสาร, 2556)

วิธีการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาอาชีพช่างทองยังคงใช้วิธีสาธิต ทำให้ดูเป็นตัวอย่างอธิบายทุกขั้นตอนจนเข้าใจแล้วจึงให้ปฏิบัติตาม วิธีปฏิบัติจริง คือการฟังจากคำบรรยาย อธิบายสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง ทำซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ วิธีครูพัก ลักจำ คือการใช้วิธีสังเกต จดจำเทคนิควิธีการ ขั้นตอนรายละเอียดต่างๆแล้วนำมาหัดทำจนเกิดความชำนาญ (จันทร์เพ็ญ ทรัพย์ประหา และคณะทองสุโขทัย, 2544) วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือการศึกษาจากต้นแบบโดยการแกะเป็นชิ้นส่วนเพื่อหาเทคนิควิธีทำตามแบบ (พลู เตชะรินทร์, 2548) วิธีการทางเอกสาร คือ การศึกษาจากสมุดบันทึก องค์ความรู้และงานวิจัย อีกทั้งแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้จากสถานที่จริง เช่น กลุ่มร้านทองใน อ.ศรีสัชนาลัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน และศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน (มนัสนันท์ บุญหิรัญดร, 2555) ในปัจจุบันผู้ประกอบการอาชีพช่างทองยังมีการรวมกลุ่มจัดตั้ง

เป็นชมรม 800 ปี เงิน – ทอง สุโขทัย เส้นทางสายทองศรีสุคนธ์ ถนนสายทองคำทองเพชรบุรี และการสร้างภาคีเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ประกอบการและชุมชน (ปราโมทย์ เชาเหิน, 2554)

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง มุมมองด้านเศรษฐกิจไทย

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การเชื่อมโยงเศรษฐกิจในภูมิภาคจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ การใช้ความได้เปรียบในเชิงศักยภาพทางภูมิศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรม อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นและชุมชน การใช้องค์ความรู้เพื่อการสร้างสรรคงานและการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาให้เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม จะช่วยให้การผลิตสินค้าและบริการมีมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคม (สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, 2552) ได้กำหนดขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามแนวทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ไว้ 4 กลุ่ม คือ **กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรม** (Heritage or Cultural biodiversity-based Heritage) งานฝีมือและหัตถกรรม อาหารไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ การแพทย์แผนไทย **กลุ่มศิลปะ** (Art) ศิลปะการแสดง ทัศนศิลป์ **กลุ่มสื่อ** (Media) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ การพิมพ์ การกระจายเสียง ดนตรี **กลุ่มงานสร้างสรรค์และออกแบบ** (Function Creation) การออกแบบ แฟชั่น สถาปัตยกรรม การโฆษณา และซอฟต์แวร์ การรวมกลุ่มในภูมิภาคเอเชียเกี่ยวกับการค้าเสรีของอาเซียนและการเข้าร่วมเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 ความร่วมมือด้านการลงทุน การเปิดสาขาบริการ การจัดทำมาตรฐานฝีมือแรงงาน จะช่วยให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานได้อย่างเสรีมากขึ้น การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของโลกอย่างต่อเนื่อง จะเกิดการย้ายถิ่นของแรงงานข้ามชาติ ทั้งแรงงานมีฝีมือและแรงงานไร้ฝีมือ เพื่อทดแทนแรงงานผู้สูงอายุ รวมถึงการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทดแทนแรงงาน

สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจของอาชีพช่างทองไทยมีการผันผวนอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากทองคำเป็นโลหะมีค่าที่มนุษย์ใช้แทนค่าเงินตรา และให้ความสำคัญกับคุณค่าและราคาของทองคำ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบของอาชีพช่างทอง คือ การผันผวนของทองคำตามราคาของตลาดโลก กระแสการลงทุนทองคำในอนาคต Gold Future การเก็บสะสมทองเพื่อเก็งกำไรและใช้เป็นทุนสำรอง การนำเข้าทองคำจากต่างประเทศ การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง จากเมืองสู่ประเทศเพื่อนบ้าน จากการรายงานสถานการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงาน (กระทรวงแรงงาน, 2553) พบว่า มีช่างทองไทย

ไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย มีค่าตอบแทนถึงวันละ 1800 บาทต่อวัน เมื่อเทียบกับแรงงานไทยที่มีค่าตอบแทนวันละ 300 บาท สำหรับในประเทศไทยช่างทองรูปพรรณมีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง 4 ปี คิดเป็น ร้อยละ 45 ของช่างทองทั้งหมด อาจมาจากสาเหตุการเปลี่ยนอาชีพช่างทองเป็นอาชีพเกษตรกรรม การย้ายกลับถิ่นฐาน และค่าแรงไม่จูงใจในการประกอบอาชีพช่างทอง วิฤตติครั้งนี้ส่งผลให้สมาคมผู้ค้าทองรูปพรรณ ได้มีการแก้ปัญหาคาดแคลนช่างทอง (สยามธุรกิจ, 2556) โดยกำลังดำเนินการ ประสานกับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อจัดทำหลักสูตรช่างทองรูปพรรณเพื่อพัฒนาช่างทองรุ่นใหม่ รองรับเศรษฐกิจประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 โดยเฉพาะ พม่า ลาวและกัมพูชา ที่นิยมทองรูปพรรณไทย และขณะนี้ได้ประสานกับกาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง เปิดหลักสูตรเบื้องต้นการเรียนการสอนระยะสั้น การออกแบบลวดลายและการทำทองรูปพรรณ หลักสูตรชั้นสูง การทำทองรูปพรรณระดับมาตรฐานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เช่น ทองสุโขทัย ประกอบกับคุณสมบัติของช่างทองในยุคปัจจุบัน (ศูนย์ข้อมูลธุรกิจและอาชีพไทย, 2556) ต้องมีความรู้ ความสามารถทางด้านศิลปะ โดยเฉพาะการออกแบบ การดีไซน์ผลงาน และการมีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อการเป็นช่างทองเชิงรุก ที่สามารถทำได้ทั้งการออกแบบ และการประดิษฐ์ผลงานตามความต้องการของลูกค้า

ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

การดำเนินการวิเคราะห์รูปแบบการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย ตามสภาพความเป็นจริงที่เป็นจุดแข็ง (Strengths) Weakness) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) มุมมองด้านการศึกษา

ดังแสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้
อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านการศึกษา

จุดแข็ง (Strengths-S)	จุดอ่อน (Weakness-W)
1. นักเรียน นักศึกษา กาญจนานิเทศวิทยาลัยช่างทองหลวง สาขาวิชาช่างทองหลวงมีความภาคภูมิใจในสถาบันการศึกษาที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้พระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 2. การถ่ายทอดความรู้ผ่านระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยและอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีแต่ไม่ต่อเนื่องทุกช่วงชั้น 3. มีสถานประกอบการเป็นภาคีเครือข่ายให้การสนับสนุนทรัพยากร ทุนการศึกษา วัสดุ อุปกรณ์ คนหรือผู้เชี่ยวชาญและเครื่องมือเครื่องจักร 4. ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ตรงตามที่ตลาดแรงงานต้องการ 5. ผู้สำเร็จการศึกษาสาขาวิชาช่างทองหลวง เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบ 6. ผู้สำเร็จการศึกษาสาขาสานช่างทองหลวงมีงานทำ 100%	1. การถ่ายทอดความรู้ผ่านระบบ การศึกษาไม่มีความต่อเนื่องในทุกระดับช่วงชั้นปี 2. เยาวชนและผู้ปกครองยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจในความต้องการของสถานประกอบการเกี่ยวกับช่างฝีมือด้านอาชีพช่างทอง 3. ระบบการศึกษาไม่สามารถผลิตช่างทองได้เพียงพอต่อความต้องการ ตลาดแรงงานทำให้ขาดแคลนช่างทอง 4. ขาดความพร้อมในการประชาสัมพันธ์ หลักสูตรและโปรแกรมทางการศึกษา เช่น งบประมาณ เวลา 5. การประชาสัมพันธ์การจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา还不能เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็น นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง

ตารางที่ 7 (ต่อ)

จุดแข็ง (Strengths-S)	จุดอ่อน (Weakness-W)
7. นักเรียน นักศึกษาที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) สามารถเข้าสู่ระบบอาชีวศึกษา ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และต่อเนื่องในระดับปริญญาตรี 8. ครูผู้สอนมีความรู้ทักษะและประสบการณ์ในการสอนงานทอโบราณ งานทอร่วมสมัยและงานทอสมัยใหม่	
โอกาส (Opportunities – O)	อุปสรรค (Threats – T)
1. ชิดความสามารถของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษาทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและการจัดการศึกษาระบบทวิภาคี ในการผลิตนักเรียน นักศึกษา ในสาขาวิชาชีพ ช่างทอหลวงเพิ่มขึ้นได้อย่างเพียงพอและเกิดความสมดุลระหว่าง Demand และ Supply 2. การได้รับการสนับสนุนทรัพยากรในการผลิตนักเรียน นักศึกษา ในสาขาวิชาชีพ ช่างทอหลวงจากสถานประกอบการและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง	1. ขาดบูรณาการแนวทาง แผนงาน โครงการและกิจกรรมในการจัดการศึกษา ระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง 2. ไม่มีเจ้าภาพหลักในการประชาสัมพันธ์ หลักสูตรและโปรแกรมทางการศึกษาในระดับต้นสังกัดแบบองค์รวมเช่น การจัด Road Show หรือ การจัด Event ทางการศึกษา 3. นโยบายในการกำหนดแนวทางส่งต่อนักเรียนที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) สู่อารอาชีวศึกษา ยังไม่มีความชัดเจน

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้ อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านการศึกษา พบว่า

สภาพแวดล้อมภายใน การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มีการถ่ายทอดในระบบ การศึกษา นักเรียน นักศึกษามีความภาคภูมิใจในสาขาวิชาชีพอีกทั้งเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและ ความซื่อสัตย์ มีภาคีเครือข่ายให้การสนับสนุนในการจัดการศึกษาและสำเร็จการศึกษาถึงงานทำ 100% แต่การจัดการศึกษาไม่สามารถเชื่อมโยงและต่อเนื่องในทุกระดับช่วงชั้น การผลิตช่างฝีมือ ด้านอาชีพช่างทองยังไม่เพียงพอและไม่สามารถตอบสนองกับความต้องการของสังคมได้ สถานศึกษาได้มีการสร้างความเข้าใจหรือประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายสนใจและรู้จักสาขา วิชาชีพช่างทอง

สภาพแวดล้อมภายนอก การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย จิตความสามารถของ สถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถเพิ่มการผลิตนักเรียน นักศึกษา ให้เพียงพอต่อความ ต้องการของตลาดแรงงานได้ นักเรียน นักศึกษา สามารถศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นในสาขาช่างทอง หลวงและสาขาที่เกี่ยวข้อง มีภาคีเครือข่ายให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในการจัดการศึกษาแต่ยัง ขาดการสนับสนุนจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง นโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษา การส่งต่อนักเรียน นักศึกษา ในระดับช่วงชั้นยังไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ สัดส่วนของการเรียนสาย สามัญกับสายอาชีพยังมีความแตกต่างกันอีกทั้งยังไม่มีเจ้าภาพหลักในการจัดการประชาสัมพันธ์ หลักสูตรและ โปรแกรมการศึกษา

การดำเนินการวิเคราะห์รูปแบบการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย ตามสภาพความเป็น จริงที่เป็นจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังแสดงในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้
อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม

จุดแข็ง (Strengths-S)	จุดอ่อน (Weakness-W)
1. ศิลปะงานช่างทอง คือองค์ความรู้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น 2. ศิลปะงานช่างทองมีการถ่ายทอดผ่านตำนาน ความเชื่อ ความศรัทธา พุทธศาสนา โชคตลก ความอุดมสมบูรณ์และวิถีชีวิตของคนในชุมชน 3. มีการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ให้กับบุคคลในครอบครัวและเครือญาติและผู้ประกอบอาชีพช่างทอง 4. วิธีการถ่ายทอดความรู้ ทักษะและประสบการณ์ด้วยวิธีการสอน บอกเล่า สาธิต ทำเป็นตัวอย่างให้ดู การทดลอง การศึกษา เรียนรู้ด้วยตนเองและยังคงรูปแบบงานที่ทำจากมือ (Hand Made) 5. มีการปลูกฝังช่างทองให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัยและความซื่อสัตย์ 6. มีภาคีเครือข่ายภายในชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบ่งปันประสบการณ์ 7. มีการรวมตัวกับสมาคมผู้ค้าอัญมณีและเครื่องประดับและสมาคมช่างทองไทย 8. มีการรวมกลุ่มอาชีพช่างทองจัดตั้งเป็นชมรม สมาคมเพื่อสร้างความเข้มแข็ง	1. มีถ่ายทอดความรู้ในวงจำกัดเฉพาะบุคคลในครอบครัว เครือญาติและผู้ที่มีอาชีพช่างทองเดียวกัน 2. แหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการสืบทอดอาชีพช่างทองมีน้อย 3. โอกาสในการประชาสัมพันธ์อาชีพช่างทองยังดำเนินการได้ไม่เต็มศักยภาพ

ตารางที่ 8 (ต่อ)

โอกาส (Opportunities – O)	อุปสรรค (Threats – T)
1. สามารถนำตำนาน ความเชื่อ ความศรัทธามารังสรรค์ผลงานและสร้างมูลค่าเพิ่ม 2. สามารถนำทุนภูมิปัญญาในชุมชนมาใช้ในการสร้างผลงาน ผลิตภัณฑ์ให้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักมากขึ้น 3. สามารถพัฒนาจากอาชีพภายในครอบครัวมาเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก (SME)	1. การส่งผ่านความรู้มีข้อจำกัด จึงทำให้ผู้สืบทอดงานศิลปะอาชีพช่างทองมีจำนวนน้อยมาก 2. ขาดแคลนช่างทองในชุมชน 3. อาชีพช่างทองไม่ใช่อาชีพหลัก หหมดฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวจึงมารับจ้างเป็นช่างทอง 4. การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง จากเมืองสู่ประเทศเพื่อนบ้าน

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า

สภาพแวดล้อมภายใน การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย เป็นองค์ความรู้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีการอนุรักษ์และสืบทอดจากบรรพบุรุษ มีการถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลในครอบครัว เครือญาติและสกุลช่างต่างๆ มีการรวมกลุ่มเป็นชมรมและสมาคมเพื่อเสริมศักยภาพและความเข้มแข็ง แต่การถ่ายทอดมีขีดจำกัดอยู่ในเฉพาะครอบครัว และเครือญาติเป็นส่วนใหญ่ ขาดความร่วมมือจากภาคส่วนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้ขาดแคลนช่างทองในชุมชน

สภาพแวดล้อมภายนอก การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย สามารถนำตำนาน ความเชื่อ ความศรัทธาและโซคลาภ มารังสรรค์ผลงานให้มีมูลค่าเพิ่ม ร่วมกับอัญมณี รัตนชาติ และโลหะมีค่าอื่นให้มีเอกลักษณ์งานทองโบราณ และงานทองร่วมสมัยที่พัฒนาสู่งานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก (SMEs) แต่การออกจากชุมชนสู่เมืองหลวงเพื่อเปลี่ยนอาชีพใหม่หรือทำอาชีพช่างทองเมื่อนอกฤดูกาลเก็บเกี่ยว จึงทำให้เกิดการขาดแคลนช่างทองในชุมชน

การดำเนินการวิเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทย ตามสภาพความเป็นจริงที่เป็นจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) มุมมองด้านเศรษฐกิจ ดังแสดงในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านเศรษฐกิจ

จุดแข็ง (Strengths-S)	จุดอ่อน (Weakness-W)
1. ศิลปะงานทองโบราณเป็นเอกลักษณ์อันทรงคุณค่าที่แสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย 2. การกำหนดราคาขึ้นอยู่กับฝีมือ ความประณีต สวยงามของชิ้นงาน 3. ช่างทองไทยสามารถรังสรรค์ผลงานตั้งแต่เริ่มต้นจนเป็นผลงานที่สำเร็จในคนคนเดียว 4. แรงงานด้านช่างทองของไทยมีทักษะฝีมือ สร้างสรรค์ผลงานได้อย่างประณีตและสวยงามเป็นที่ยอมรับในระดับต้นๆ ของโลก 5. ช่างทองไทยมีโอกาสพัฒนาเข้าสู่มาตรฐานอาชีพ ที่รับรองโดย องค์กร สมาคม และชมรม 6. สามารถใช้ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชมรม สมาคม ภาคเอกชนและภาครัฐมาช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ ในเชิงจุลภาคและมหภาค	1. ช่างทองไทยยังขาดความสามารถและทักษะการออกแบบและดีไซน์ผลงาน 2. การวิจัยตลาดสากลยังไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย 3. แหล่งเรียนรู้ภายในประเทศไม่เพียงพอต่อการศึกษาหรือถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับอาชีพช่างทองไทย

ตารางที่ 9 (ต่อ)

โอกาส (Opportunities – O)	อุปสรรค (Threats – T)
1. การพัฒนาขีดความสามารถของช่างทองไทยในการเข้าสู่ตลาดอาเซียนและ ตลาดโลก 2. ความสามารถในการนำอัญมณี รัตนชาติ หรือโลหะอื่นมารังสรรค์ชิ้นงานร่วมกับทองคำ 3. ความสามารถในการสร้างผลงานร่วมสมัยเพื่อการเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ 4. มีอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องที่ช่วยสนับสนุนผลงานและผู้ประกอบการด้านอาชีพช่างทองที่เข้มแข็ง	1. การผันผวนตามราคาทองคำของตลาดโลก 2. กระแสการลงทุนทองคำในอนาคต 3. กระแสบริโภคนิยมทองคำแพงมากกว่าเครื่องประดับจากทอง 4. การลดลงของจำนวนช่างทองอย่างต่อเนื่อง 5. การสร้างแบรนด์ใหม่ภายใต้แบรนด์ทองสุโขทัย 6. การนำเข้าทองคำแท่งจากต่างประเทศ 7. การนำทองคำมาใช้อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และการแพทย์ 8. การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง จากเมืองสู่ประเทศเพื่อนบ้าน 9. ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนและภาคีเครือข่ายในการบูรณาการแผนงานโครงการ หรือกิจกรรมอย่างแท้จริง 10. ช่องทางการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงานของผู้ประกอบการยังต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เช่น งาน FAIR , งานจัดแสดงสินค้า EXIBITION HALL, ROAD SHOW และการร่วมแสดงสินค้าในต่างประเทศ

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอดความรู้ อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านเศรษฐกิจ พบว่า

สภาพแวดล้อมภายใน งานทองโบราณเป็นเอกลักษณ์อันทรงคุณค่าและเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมของชาติไทยที่ไม่สามารถประเมินเป็นราคาได้ ราคาและค่าตอบแทนขึ้นอยู่กับฝีมือและ ผลงานการพัฒนาเข้าสู่มาตรฐานอาชีพ และการใช้ศักยภาพของผู้ที่มีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น ชุมชน สังคมและผู้มีส่วนร่วมภายในประเทศร่วมกันพัฒนาจากเศรษฐกิจ จุดภาคสู่เศรษฐกิจมหภาค แต่การ ประชาสัมพันธ์และการวิจัยตลาดสากล ยังไม่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งช่างทองไทยยังขาดทักษะใน การออกแบบและดีไซน์ประกอบกับแหล่งเรียนรู้ยังไม่เพียงพอต่อการเรียนรู้

สภาพแวดล้อมภายนอก การพัฒนาขีดความสามารถของช่างทองไทยสามารถเข้าสู่ตลาด อาเซียนและตลาดโลก ได้ด้วยผลงานที่ดี มีความประณีตและสวยงาม การพัฒนารูปแบบดั้งเดิมและ รูปแบบสมัยใหม่สู่ผลงานร่วมสมัย เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น แต่ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการ ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยคือ การลดลงของจำนวนช่างทองอย่างต่อเนื่อง การผันผวนของ ราคาทองคำ การลงทุนทองคำในอนาคต การนำเข้าทองคำ เพื่อใช้ในวงการอุตสาหกรรม และ การแพทย์ การเคลื่อนย้ายแรงงาน และการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุน เพื่อให้การประกอบอาชีพช่างทองมีความเข้มแข็ง สถานประกอบการและการดำเนินธุรกิจไม่ สามารถเกิดการมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) การถ่ายทอด ความรู้อาชีพช่างทองไทย สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ ดังนี้

มุมมองด้านการศึกษา พบว่า มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ ผ่านระบบการศึกษาอย่าง ต่อเนื่องทุกช่วงชั้น คือ

การศึกษาในระบบ ดำเนินการจัดการเรียนการสอนอาชีพช่างทอง ตั้งแต่ ระดับปฐมวัย จนถึงระดับปริญญาตรี

การศึกษานอกระบบ ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ แก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทอง และการสร้างงาน สร้างรายได้ โดยจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น

การศึกษาตามอัธยาศัย ดำเนินการจัดการศึกษาให้มีความหลากหลายและเข้าถึงองค์ความรู้ โดยการจัดเป็น ศูนย์การเรียนรู้อาชีพช่างทองไทย

มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ ผ่านระบบ สถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัด แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ ตามธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น สถาบันการศึกษา

มุมมองด้านเศรษฐกิจ พบว่า มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจ สร้างสรรค์บนพื้นฐานการใช้องค์ความรู้เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดมูลค่าทาง เศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคม รวมทั้งการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันภายใต้ความ ช่วยเหลือเกื้อกูล และการมีส่วนร่วม โดยการรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

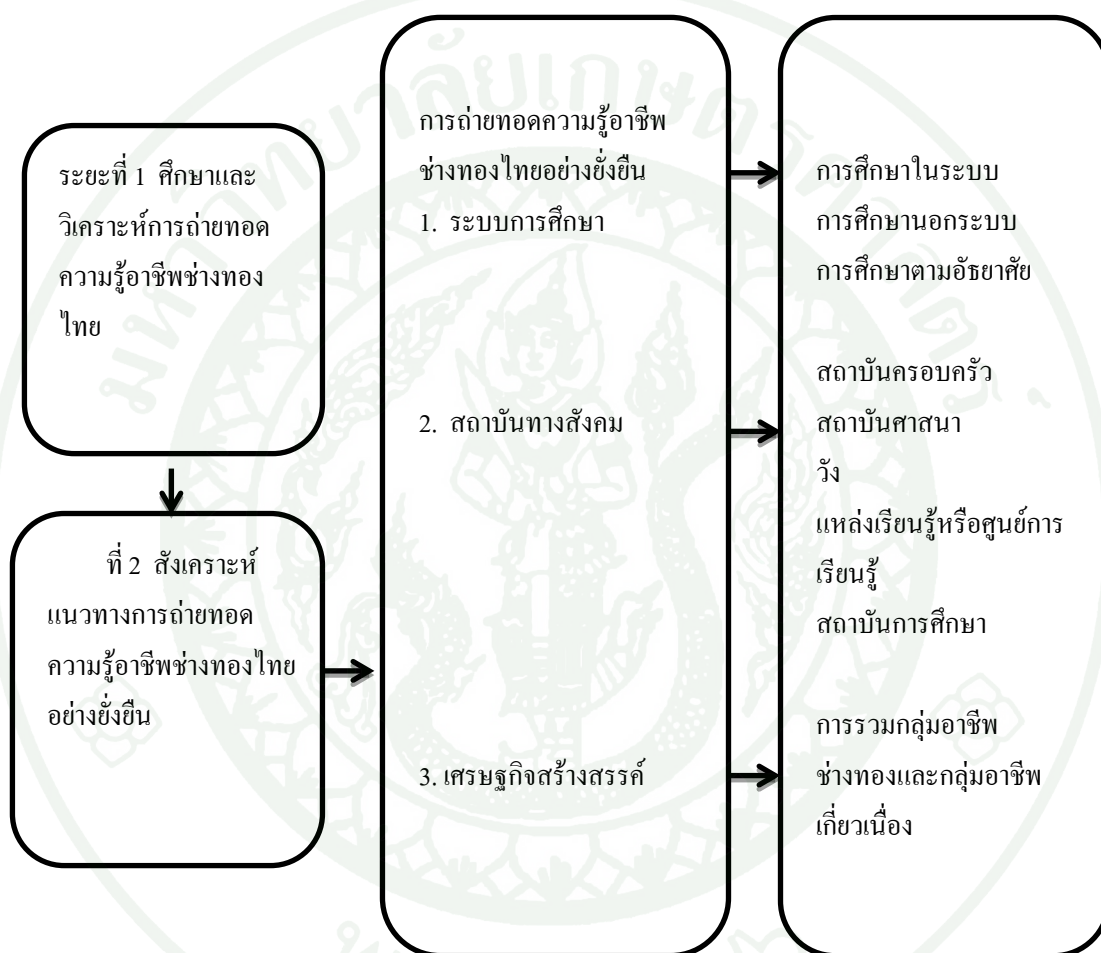
ระยะที่ 2 สังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ผลจากการสังเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มุมมองด้าน การศึกษา มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม และมุมมองด้านเศรษฐกิจ จากระยะที่ 1 มีดังนี้

มุมมองด้านการศึกษา พบว่า มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ ผ่านระบบการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ ดำเนินการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ระดับ มัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และระดับปริญญาตรี การศึกษานอกระบบ ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ เพื่อการมีงานทำ และแก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทอง โดยจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น การศึกษาตามอัธยาศัย ดำเนินการจัดการศึกษา ให้มีความหลากหลายและเข้าถึงองค์ความรู้อาชีพช่างทองไทย ดำเนินการ โดยจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้อาชีพช่างทองไทย

มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ ผ่านระบบ โครงสร้างสถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัด แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์ การเรียนรู้ตามธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น สถาบันการศึกษา

มุมมองด้านเศรษฐกิจ พบว่า มีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ ผ่านการรวมกลุ่มอาชีพ ช่างทองไทย และกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการใช้ องค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 5 แนวทางการสังเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มุมมองด้านการศึกษา

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2552) เป้าหมายภายในปี 2561 ให้มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ มีสาระสำคัญ 3 ประการคือ (สำนักงานเลขาธิการ วุฒิสภา, 2552)

1. คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทย โอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม และหลักสูตร การพัฒนาวิชาชีพครู ให้เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่าสามารถนำคนเก่ง คนดีและมีน้ำใจให้มาเป็นครู

2. เพิ่มโอกาสการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม ในการบริหารจัดการศึกษา โดยเพิ่มบทบาทของผู้ที่อยู่ภายนอกกระบวนการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบจะเกิดประสิทธิภาพได้ ต้องมีการพัฒนาคุณภาพอย่างเป็นองค์รวมตั้งแต่คุณภาพของครูยุคใหม่ คุณภาพของการบริหารจัดการยุคใหม่ คุณภาพของคนไทยยุคใหม่และคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ โดยเฉพาะจะต้องพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาทุกระดับ คุณภาพแหล่งเรียนรู้และการเรียนรู้จะต้องเป็นการเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ดังนั้น การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ต้องมีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ และอย่างต่อเนื่องทุกช่วงชั้นของระดับการศึกษา สามารถให้ผู้ศึกษาหาความรู้และประชาชนได้เข้าถึงอาชีพช่างทอง มีการส่งผ่าน ถ่ายทอด และสืบทอดความรู้อย่างยั่งยืน จากรุ่นสู่รุ่น เนื่องจากการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีการบูรณาและเชื่อมโยงองค์ความรู้ข้ามศาสตร์และศิลป์ ระบบการศึกษาจะสามารถช่วยให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ โดยผ่านระบบการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาในระบบ (Formal Education)
2. การศึกษานอกระบบ (Non - formal Education)
3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

1. การศึกษาในระบบ (Formal Education) มีความสำคัญและมีปัจจัยหนึ่งที่เป็นเงื่อนไขของความสำเร็จ (Key Success Factors) คือ คุณภาพของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาแก้ไขปัญหา บนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ซึ่งต้องมีปัจจัยสำคัญควบคู่ไปด้วย คือ โอกาสทางการศึกษา ตลอดจนการผลิตและการพัฒนาครู การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องมีการให้ความรู้ ให้การฝึกฝน การปลูกฝังจิตสำนึก แนวคิดในการอนุรักษ์ แนวคิดในถ่ายทอด และการสืบทอดองค์ความรู้ในทุกช่วงชั้นของระดับการศึกษา โดยเริ่มตั้งแต่ ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) จนถึงการศึกษาในระดับปริญญาตรี

ระดับปฐมวัย

การจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 กระทรวงศึกษาธิการ (2546) มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการของเด็ก ในความเชื่อว่า การพัฒนาการจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ เริ่มตั้งแต่การปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต การพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา จะพัฒนาการไปพร้อมๆ กันในทุกๆ ด้านอย่างต่อเนื่องในแต่ละช่วงวัย ตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ 5 ปี สำหรับการเรียนรู้จะเป็นไปได้ดีถ้าผู้เรียนได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ตามความต้องการ และความสนใจ บรรยากาศที่อบอุ่นปลอดภัย การจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้ จะเปิดโอกาสให้เด็กได้มีการสังเกต มีความคิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน จะช่วยให้เด็กสามารถอยู่ในกลุ่มคนที่เหมือนหรือแตกต่างได้อย่างมีความสุข ดังปรัชญาการศึกษาปฐมวัย ที่ว่า การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่สนองต่อพัฒนาการตามศักยภาพของเด็ก

การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับปฐมวัย ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยและคุณลักษณะตามวัย เกี่ยวกับงานอาชีพช่างทอง มีดังนี้

การจัดการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 จะต้องครอบคลุมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญาที่ต้องมีความสัมพันธ์กับ **พัฒนาการตามวัย** ที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ที่เด็กได้รับ **คุณลักษณะตามวัย** จึง

ดูได้จากพัฒนาการด้านต่างๆของเด็กในการทำกิจกรรม การจัดกลุ่มชั้นเรียน การจัดสาระการเรียนรู้ที่เป็นประสบการณ์สำคัญในการพัฒนา และสาระที่ควรเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเด็ก บุคคล สิ่งแวดล้อม รอบๆตัวเด็ก และธรรมชาติรอบตัวที่เกิดขึ้น ในแต่ละวันในระดับปฐมวัยควรเน้นที่การพัฒนาการผ่านประสาททั้ง 5 อย่างเหมาะสม ดังแสดงในตารางที่ 10 ตารางที่ 11 และตารางที่ 12

ตารางที่ 10 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับชั้นอนุบาล 1 (อายุ 3 ปี)

พัฒนาการตามวัย	คุณลักษณะตามวัย
ด้านร่างกาย	- การเขียนรูปร่างกลมตามแบบ - การร้อยลูกปัดขนาดใหญ่
ด้านอารมณ์และจิตใจ	- การเก็บและเรียงลูกปัดขนาดใหญ่
ด้านสังคม	- การเรียนรู้เรื่องศิลปวัฒนธรรมไทยและสิ่งแวดล้อม ผ่านกิจกรรมที่สนุกสนาน
ด้านสติปัญญา	- การขีดเขียนเส้นอย่างอิสระ - การสังเกตและการมองเห็นความแตกต่าง

จากตารางที่ 10 คุณลักษณะตามวัย ช่วงอายุ 3 ปีแรก เด็กจะมีการเจริญเติบโตและมีการพัฒนาการที่รวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคมและสติปัญญา เด็กจะมีความก้าวหน้าช้าหรือเร็ว ขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะและความพร้อมของเด็ก การจะปลูกฝังให้เด็กรู้จักเรียนรู้วัฒนธรรมไทยและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปะด้านเครื่องประดับ ที่เกี่ยวกับอาชีพช่างทองจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ชื่นชอบสิ่งสวยงาม สร้างแรงบันดาลใจ และทัศนคติพื้นฐานที่ดี ในงานอาชีพช่างทอง

ตารางที่ 11 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับชั้นอนุบาล 2 (อายุ 4 ปี)

พัฒนาการตามวัย	คุณลักษณะตามวัย
ด้านร่างกาย	- การเขียนรูปร่างกลม รูปสามเหลี่ยม - การร้อยลูกปัดขนาดเล็ก
ด้านอารมณ์และจิตใจ	- การเก็บและเรียงลูกปัดขนาดเล็ก - สามารถชื่นชมและรู้สึกถึงความงามของเครื่องประดับหรือศิลปะ
ด้านสังคม	- การเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญางานช่างทอง จากมุมมองสนใจหรือมุมประสบการณ์
ด้านสติปัญญา	- สามารถเขียนภาพเครื่องประดับง่ายๆตามแบบ เช่น แหวน กำไล - สามารถชี้และบอกสีต่างๆของอำมฤณีได้ - สามารถวาดภาพเครื่องประดับตามความคิดสร้างสรรค์ - สามารถสังเกตความแตกต่างความสวยงามของเครื่องประดับแต่ละชนิด

จากตารางที่ 11 คุณลักษณะตามวัย ช่วงอายุ 4 ปี เด็กจะมีพัฒนาการ การใช้ทักษะในการวาด และการเขียนรูปทรงต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานงานเครื่องประดับ สามารถบอกสีหรือเปรียบเทียบลูกปัดกับอำมฤณี เรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญางานช่างทองจากสื่อผสม มุมสนใจ มุมประสบการณ์ ในห้องเรียน หรือในโรงเรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี และมีการพัฒนาการตามวัยได้อย่างเหมาะสม

ตารางที่ 12 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับชั้นอนุบาล 3 (อายุ 5 ปี)

พัฒนาการตามวัย	คุณลักษณะตามวัย
ด้านร่างกาย	- เขียนรูปร่างกลม รูปสามเหลี่ยม และรูปสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นพื้นฐานการเขียนแบบเครื่องประดับเบื้องต้นได้
ด้านอารมณ์และจิตใจ	- แสดงความรู้สึก แ่ ชมนชื่นชมมีสุนทรียภาพต่อความสวยงามของเครื่องประดับรูปแบบต่าง ๆ
ด้านสังคม	- เรียนรู้วัฒนธรรมและงานภูมิปัญญาช่างทองจากศูนย์การเรียนรู้ในโรงเรียน - เรียนรู้ที่จะเก็บรักษาความงดงาม ของงานช่างทองและเข้าใจถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรม
ด้านสติปัญญา	- เขียนภาพเครื่องประดับง่ายๆได้หลากหลาย เช่น แหวน กำไล สร้อยคอ และต่างหู - สามารถบอกและจำแนกสีต่างๆพร้อมทั้งระบายสีแทนสีอันุมณีหรือรัตนชาติได้ - สามารถวาดภาพเครื่องประดับตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ - สามารถนำความแตกต่างและความสวยงามของเครื่องประดับมาประกอบการวาดภาพชิ้นงาน

จากตารางที่ 12 คุณลักษณะตามวัย ช่วงอายุ 5 ปี การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะตามวัยหรือสูงกว่าวัย ครูผู้สอนควรส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการเต็มตามศักยภาพ ส่งเสริมให้เด็กมีทักษะในการวาดและเขียนรูปทรงเรขาคณิต ที่เป็นพื้นฐานของงานเครื่องประดับ งานช่างทองแบบง่ายๆ สร้างเสริมจินตนาการ ให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ และเข้าใจถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของงานช่างทองไทย

ระดับประถมศึกษา

การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้มีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติที่ดี และจำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ การพัฒนาผู้เรียน ให้เกิดความสมดุลต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา โดยกำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์
4. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
5. สุขศึกษาและพลศึกษา
6. ศิลปะ
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. ภาษาต่างประเทศ

ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนที่ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ ปฏิบัติได้ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน และพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ และสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการสอน การประเมินผล เครื่องมือในการตรวจสอบคุณภาพและการประกันคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษาอีกด้วย

สาระการเรียนรู้ของการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือ
กระบวนการเรียนรู้และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ประกอบด้วย 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

ภาพที่ 6 สาระการเรียนรู้ของการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้
กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่1-6) นับเป็นช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคำนวณ ทักษะการคิดพื้นฐาน การติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและพื้นฐานความเป็นมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์และสมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและ วัฒนธรรมโดยเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประถมศึกษา ผ่านการเพิ่มเติมใน หน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เกี่ยวกับงานอาชีพช่างทอง มีดังนี้

1. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย

ประถมศึกษาปีที่ 1-3 เรียนรู้ เรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทย ความเป็นมาในอดีตที่เชื่อมโยงกับงานศิลปะแขนงต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานช่างทอง

ประถมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้ เรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรมตลอดจน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์เกี่ยวกับงานช่างทอง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนและประเทศชาติ

2. กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เรียนรู้ เรื่องการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบผลงาน โดยนำแนวคิดเรื่อง ศิลปะพื้นฐานมาประยุกต์ใช้ อันเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ

ประถมศึกษาปีที่ 1-3 เรียนรู้ เรื่อง การวาดเส้นพื้นฐานและรูปทรงเรขาคณิต รูปร่างและพื้นผิว ความเข้าใจในศิลปะ เรื่องสี แม่สี การผสมสีที่ใช้ประกอบในการออกแบบเครื่องประดับที่เกี่ยวข้องกับงานช่างทอง โดยสามารถสร้างงานทัศนศิลป์ตามที่ตนเองชื่นชอบและสามารถถ่ายทอดความคิดผ่านผลงาน

กิจกรรมชุมนุม เรียนรู้ เรื่องศิลปะเครื่องประดับไทย นักเรียนจะได้เรียนรู้เรื่องการประยุกต์ศิลปะ การวาดรูปทรงต่างๆ การลงสีเครื่องประดับเลียนแบบของจริง หรือจินตนาการตามความคิดของนักเรียน

ประถมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้ เรื่องการวาดเส้นลวดลายไทย พื้นฐานศิลปะและธรรมชาติ การวาดเส้นลวดลายไทย ภาพเสมือนจริง โดยสามารถใช้หลักการของแสง และเงา ที่มีมิติ มีการถ่ายทอดความคิด และจินตนาการตามรูปแบบที่มีความแตกต่างของงานช่างทอง ผู้เรียนสามารถสะท้อนแนวคิด ความเชื่อ ความศรัทธาในภูมิปัญญา และวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับงานช่างทอง

กิจกรรมชุมนุม เรียนรู้ เรื่องพื้นฐานงานช่างทอง นักเรียนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องมือพื้นฐานในการทำทอง วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ การทำความสะอาด การเก็บรักษา การทำชิ้นงานเบื้องต้น เช่น แหวน การจัดเงาและการลงยาสีพื้นฐานเบื้องต้นอย่างง่าย

ดังแสดงในตารางที่ 13 และตารางที่ 14

ตารางที่ 13 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประถมศึกษา
(ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3)

ระดับชั้น	หลักสูตรแกนกลาง	เพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้
ป.1	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	ประวัติศาสตร์ชาติไทย การวาดเส้นพื้นฐานและ รูปทรงเรขาคณิต ศิลปะเครื่องประดับไทย
ป.2	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	ประวัติศาสตร์ศิลปะ การวาดเส้นพื้นฐานและ รูปทรงเรขาคณิต รูปร่างและพื้นผิว ศิลปะเครื่องประดับไทย
ป.3	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	ประวัติศาสตร์ศิลปะ ความเข้าใจในศิลปะ เรื่องสี แม่สีและการ ผสมสี ศิลปะเครื่องประดับไทย

ตารางที่ 14 การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประถมศึกษา
(ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6)

ระดับชั้น	หลักสูตรแกนกลาง	เพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้
ป.4	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	ประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม การวาดเส้นลวดลายไทยพื้นฐาน ศิลปะและ ธรรมชาติ พื้นฐานงานช่างทอง (ปฏิบัติ)
ป.5	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	ประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม การวาดเส้นลวดลายไทยพื้นฐาน มุมมอง แสงและเงา พื้นฐานงานช่างทอง (ปฏิบัติ)
ป.6	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	ประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม การวาดเส้นลวดลายไทยพื้นฐาน ภาพเสมือน จริง พื้นฐานงานช่างทอง (ปฏิบัติ)

ระดับมัธยมศึกษา

การจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) **ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น** (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) เป็นการศึกษาภาคบังคับ ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัด ความสนใจของตนเอง ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกส่วนตน มีทักษะในการคิด วิเคราะห์ วิจารณ์ มีความคิดสร้างสรรค์ และคิด แก้ไขปัญหา มีทักษะในการดำเนินชีวิต ทักษะการใช้เทคโนโลยี เพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความดีงาม และมีความภูมิใจใน ความเป็นไทย ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือการศึกษาต่อ **ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย** (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6) การศึกษาระดับนี้มุ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะ ด้าน สนองต่อความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน ทั้งด้านวิชาการและ วิชาชีพ มีทักษะในการใช้วิทยาการและเทคโนโลยี ทักษะกระบวนการคิดขั้นสูง สามารถนำความรู้ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ มุ่งพัฒนานตนเองและประเทศ ตามบทบาทของตน สามารถเป็นผู้นำและผู้ให้บริการชุมชนในด้านต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับมัธยมศึกษา ผ่านการเพิ่มเติมใน หน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ที่เกี่ยวกับงานอาชีพช่างทอง มีดังนี้

1. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การเป็น พลเมืองดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ชาติไทย ภูมิปัญญา ไทย มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ประเพณีและวัฒนธรรมไทย

มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ไม่มีเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระ เนื่องจาก ในหน่วยการเรียนรู้ ได้มีการเรียนถึงยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ใน อดีต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และแหล่งอารยธรรมของโลกแล้ว

มัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 6 ไม่มีเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระ เนื่องจากในหน่วยการเรียนรู้ ได้มีการเรียนรู้เรื่อง ภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย การยึดมั่นในวิถีชีวิต การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีและ วัฒนธรรมไทย มีความรักท้องถิ่นและมุ่งทำประโยชน์ตลอดจนสิ่งดีงามต่อสังคม

มัธยมศึกษาปีที่ 5 เรียนรู้ เรื่องประวัติศาสตร์เครื่องประดับ เนื่องจาก นักเรียนจะได้รู้ และทราบถึงประวัติความเป็นมาของเครื่องประดับไทย ตามยุคสมัยตลอดจนวิวัฒนาการของเครื่องประดับ

2. กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เรียนรู้ เรื่องความคิดริเริ่ม จินตนาการสร้างสรรค์งานศิลปะ สุนทรียภาพ และการเห็นคุณค่าทางศิลปะ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองอันเป็นพื้นฐาน ในการประกอบอาชีพ

มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ไม่มีเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระ เนื่องจากในหน่วยการเรียนรู้ ได้มีการเรียน การออกแบบและเทคนิคที่หลากหลาย ในการสร้างงานทัศนศิลป์ทั้ง 2 มิติ และ 3 มิติ สามารถเลือกงานทัศนศิลป์ การออกแบบรูปภาพ สัญลักษณ์ กราฟิก และทักษะที่จำเป็นด้านอาชีพ ที่เกี่ยวข้องกับงานทัศนศิลป์

มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้ เรื่องการวาดเส้นพื้นฐาน ศิลปะพื้นฐาน ศิลปะลวดลายไทย การออกแบบพื้นฐาน ออกแบบเครื่องประดับอัญมณี เนื่องจากผู้เรียนจะต้องรู้หลักในการออกแบบ และสามารถประยุกต์การออกแบบเพื่อสร้างสรรค์ผลงาน ได้อย่างเหมาะสมกับโอกาส มีความรู้และเข้าใจอิทธิพลของมรดกวัฒนธรรมทางปัญญาของไทยที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพช่างทอง

3. กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ความรู้ ทักษะ และเจตคติในการ ทำงาน การจัดการ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและเทคโนโลยี

มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เรียนรู้ เรื่องช่างทองพื้นฐาน ที่เกี่ยวกับประเภทของเครื่องมือ เครื่องใช้ วิธีการใช้ การเก็บรักษาอุปกรณ์ ประเภทของเครื่องประดับ การหลอม การรีดโลหะ และการปฏิบัติงานช่างทองพื้นฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับการผลิตตัวเรือนโลหะวิทยา ทักษะการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ ตลอดจนมีทักษะการปฏิบัติงานช่างทองพื้นฐาน

มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้เรื่องช่างทองพื้นฐานเกี่ยวกับรูปพรรณ 1 งานขึ้นรูป 1 และงานขึ้นรูป 2 งานประดับอัญมณี 1 งานประดับอัญมณี 2 เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการผลิตเครื่องประดับ และโลหะวิทยาที่ใช้ในการทำเครื่องประดับ รูปแบบที่

เกี่ยวข้องกับงานช่างทองโบราณ ได้เหมาะสมกับระดับชั้น เช่น งานทองสุโขทัย งานทองเพชรบุรี และงานเครื่องเงินชาวเขา

กิจกรรมชุมนุม ตามที่สถานศึกษาจัดให้ ดังแสดงในตารางที่ 15 และตารางที่ 16

ตารางที่ 15 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับมัธยมศึกษา
(ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3)

ระดับชั้น	หลักสูตรแกนกลาง	เพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้
ม.1	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชา การงานอาชีพ และเทคโนโลยี กิจกรรมชุมนุม	ไม่มีการเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ งานช่างทองพื้นฐาน เรียนรู้เกี่ยวกับประเภทเครื่องมือ ประเภท เครื่องประดับและการปฏิบัติงานช่างทอง กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี-ยุว กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมชุมนุม
ม.2	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชา การงานอาชีพ และเทคโนโลยี กิจกรรมชุมนุม	ไม่มีการเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ งานช่างทองพื้นฐาน เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้และเก็บรักษา อุปกรณ์เครื่องมือและการปฏิบัติงานช่างทอง กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี-ยุว กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมชุมนุม
ม.3	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชา การงานอาชีพ และเทคโนโลยี กิจกรรมชุมนุม	ไม่มีการเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ งานช่างทองพื้นฐาน เรียนรู้เกี่ยวกับ การหลอม การรีดโลหะ โลหะวิทยาและการปฏิบัติงานช่างทอง กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี-ยุว กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมชุมนุม

ตารางที่ 16 การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับมัธยมศึกษา
(ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6)

ระดับชั้น	หลักสูตรแกนกลาง	เพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้
ม.4	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชา การงานอาชีพและเทคโนโลยี วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	ไม่มีการเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ งานช่างทองพื้นฐาน งานรูปพรรณ 1 งานชิ้นรูป 1 และ 2 งานเครื่องประดับอัญมณี 1 และ 2 การวาดเส้นพื้นฐาน ศิลปะพื้นฐาน ศิลปะลวดลายไทย การออกแบบพื้นฐานและการออกแบบเครื่อง ประดับอัญมณี กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี-ยุว กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมชุมนุม
ม.5	วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชา การงานอาชีพและเทคโนโลยี วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	ประวัติศาสตร์เครื่องประดับ งานช่างทองพื้นฐาน งานชิ้นรูป 1 และ 2 การวาดเส้นพื้นฐาน ศิลปะพื้นฐาน ศิลปะลวดลายไทย การออกแบบพื้นฐาน และการออกแบบเครื่อง ประดับอัญมณี กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี-ยุว กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมชุมนุม
ม.6	วิชา การงานอาชีพและเทคโนโลยี วิชา ศิลปะ กิจกรรมชุมนุม	งานช่างทองพื้นฐาน งานเครื่องประดับอัญมณี 1 และ 2 การวาดเส้นพื้นฐาน ศิลปะพื้นฐาน ศิลปะลวดลายไทย การออกแบบพื้นฐานและการออกแบบเครื่อง ประดับอัญมณี กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี-ยุว กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมชุมนุม

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.)

การจัดการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น(ปวช.) พุทธศักราช 2545(ฉบับปรับปรุง 2546) ประเภทศิลปกรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545ก) มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ ในงานอาชีพตรงตามมาตรฐานวิชาชีพ สามารถนำประสบการณ์ไปปฏิบัติงานอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเลือกวิถีการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม สร้างความเจริญต่อชุมชน ท้องถิ่นและประเทศชาติ มีทักษะในการจัดการและ พัฒนาอาชีพให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ เข้าใจและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความรักชาติและสำนึกในความเป็นไทย

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ช่างทอง มีดังนี้

โครงสร้างหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น(ปวช.) พุทธศักราช 2545 (ฉบับปรับปรุง 2546) ประกอบด้วย 3 หมวดวิชา ฝึกงานและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545ก)

หมวดทักษะชีวิต ได้แก่ กลุ่มวิชาภาษาไทย กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ
กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา กลุ่มวิชาสุขศึกษา

หมวดทักษะวิชาชีพ ได้แก่ กลุ่มทักษะวิชาพื้นฐาน กลุ่มทักษะวิชาชีพเฉพาะ

กลุ่มทักษะวิชาชีพเลือก กลุ่มฝึกประสบการณ์ทักษะวิชาชีพ กลุ่มโครงการพัฒนาทักษะ วิชาชีพ

หมวดวิชาเลือกเสรี ได้แก่ กลุ่มวิชาที่สถานศึกษาจัดให้ตามความเหมาะสม

หมวดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือวิสามัญ กิจกรรมองค์การวิชาชีพ และ กิจกรรมนักศึกษาวิชาทหาร

หมวดทักษะชีวิต

1. กลุ่มวิชาภาษาไทย ปวช.3 เรียนรู้เรื่อง ภาษาไทยเชิงสร้างสรรค์ในงานอาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาและฝึกทักษะเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย เพื่อการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และชีวิตประจำวัน การเลือกใช้ถ้อยคำ สำนวน โวหารให้เหมาะสมในการเขียนบทความ สารคดี การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ที่เกี่ยวกับงานอาชีพ การฟัง การดู การพูดในงานอาชีพและในสังคม เรียนรู้วรรณคดี วรรณกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เสริมสร้างงานอาชีพ และเพื่อประโยชน์ในการเขียนโครงการ หรือโครงการก่อนจบระดับประกาศนียบัตรเบื้องต้น (ปวช.)

2. กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ -

3. กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ ปวช.2 เรียนรู้เรื่อง วิทยาศาสตร์เพื่อพัฒนาอาชีพศิลปกรรม เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสารเคมีในงานอาชีพ พอลิเมอร์ แสง ความร้อน สารละลาย การทดลองคุณสมบัติของคลื่นแสง และผลของความร้อนต่อวัตถุ ตลอดจนกิจนิสัยที่ดีในการทำงาน

4. กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ -

5. กลุ่มวิชาสังคมศึกษา -

6. กลุ่มวิชาสุขศึกษาและพลศึกษา -

หมวดทักษะวิชาชีพ

1. กลุ่มทักษะวิชาชีพพื้นฐาน -

2. กลุ่มทักษะวิชาชีพเฉพาะ -

3. กลุ่มทักษะวิชาชีพเลือก ปวช.2 เรียนรู้เรื่อง การเขียนและออกแบบลวดลายไทย เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ถึงประวัติและวิวัฒนาการของลวดลายไทยพื้นฐาน (หมวดลายกนก) เพื่อเป็น

แนวทางในการนำไปประยุกต์ในการเรียนรู้รายวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวกับอาชีพ เช่น งานออกแบบช่างทองหลวง งานสลักคุณ และงานช่างทองหลวง เป็นต้น

4. ฝึกประสบการณ์ทักษะวิชาชีพ ปวช.3 เรียนรู้เรื่อง ฝึกงานในสาขาวิชาชีพและสาขาวิชาชีพเกี่ยวเนื่อง เพื่อเพิ่มองค์ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ ในการนำไปเชื่อมโยงหรือบูรณาการเกี่ยวกับงานในอาชีพช่างทอง การเข้าสู่ภาวะการมีงานทำ และการศึกษาต่อ

5. โครงการพัฒนาทักษะวิชาชีพ ปวช.3 เรียนรู้เรื่อง การจัดทำโครงการที่ถูกต้อง มีลำดับขั้นตอน กระบวนการ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหา การประเมินผล การจัดทำรายงานและการนำเสนอผลงานในสาขาวิชาชีพ อาจจัดทำเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม เพื่อฝึกการบริหารจัดการโครงการ การรายงานผลและการทำงานเป็นทีม

หมวดวิชาเลือกเสรี

ปวช.2 เรียนรู้เรื่อง งานสลักคุณลายสากล 1 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถฝึกทักษะการสลักคุณ ลวดลายสากล เช่น ลายเส้นตรง เส้นโค้ง เส้นที่เป็นรูปร่าง รูปทรงในแบบต่างๆ ตามกระบวนการ และเทคนิคได้อย่างถูกต้อง ลดการสิ้นเปลืองวัสดุมีค่า การบำรุงรักษาเครื่องมือ ที่ใช้ในการสลักคุณ และการทำงานที่ถูกต้อง

ปวช.2 เรียนรู้เรื่อง งานแกะลายและแรลลาย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถออกแบบลาย และฝึกทักษะการถ่ายแบบลงบนผิวโลหะ การปรับแต่งมีดตัดแบบต่างๆ การเดินเส้นตรง เส้นโค้ง การฉีกฉีก การขัดเงา การขัดผิว การแกะลาย การแรลลายบนผิวงานเครื่องประดับ ให้สวยงามและเป็นงานต่อเนื่องจากงานสลักคุณลายสากล 1 งานสลักคุณลายสากล 2

หมวดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ปวช.1 กิจกรรมชมรมวิชาชีพ

ปวช.2 กิจกรรมชมรมวิชาชีพ

ปวช.3 กิจกรรมชมรมวิชาชีพ

ดังแสดงในตารางที่ 17

ตารางที่ 17 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.1-3)

ระดับชั้น	หมวดวิชา	รายละเอียด
ปวช.1	วิชาพื้นฐาน	-
ปวช.2	วิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนา อาชีพศิลปกรรม การเขียนและออกแบบ ลวดลายไทย สลักลวดลายสากล 1 การแกะลายและแรลลาย	เรียนรู้เกี่ยวกับการทดลอง สารเคมี แสง และ สารละลาย เรียนรู้การเขียนลวดลายไทย (หมวดลายกระหนก) เรียนรู้การเขียนลายเส้นตรง เส้นโค้ง รูปทรงต่างๆ เรียนรู้การปรับแต่งผิวโลหะด้วยมิด ของแหลม การ เดินเส้นตรง เส้นโค้งและการเชื่อมเงา
ปวช.3	ฝึกงาน ภาษาไทยในเชิงสร้างสรรค์ งานอาชีพ โครงการ	ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ การเรียนรู้การใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร การเขียน โครงการหรือโครงการ การบูรณาการทักษะและการเรียนรู้ทุกรายวิชา
ปวช.1-3	กิจกรรมเสริมหลักสูตร	กิจกรรมชมรมวิชาชีพ

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

การจัดการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) พุทธศักราช 2545 (ฉบับปรับปรุง 2546) สาขาวิชาช่างทองหลวง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545ข) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติในงานช่างทองหลวง เพื่อการอนุรักษ์ผลงานให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีระเบียบวินัย ขยันหมั่นเพียร สามารถสร้างสร้งงานฝีมือด้านช่างทองหลวง และเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์งานช่างทองโบราณและงานร่วมสมัย เพื่อการประกอบอาชีพที่ดี และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพช่างทอง ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) มีดังนี้

โครงสร้างหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) พุทธศักราช 2545 (ฉบับปรับปรุง 2546) ประกอบด้วย 3 หมวดวิชา ฝึกงานและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545ข)

หมวดวิชาสามัญ

วิชาสามัญทั่วไป

1. กลุ่มวิชาภาษา

- ภาษาไทย ปวส.2 เรียนรู้เรื่องภาษาไทยเชิงสร้างสรรค์ในงานอาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาและฝึกทักษะเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารงานอาชีพ รู้จักการเลือกใช้ภาษาเหมาะสมกับการเขียนบทความ โครงงาน หรือโครงการ สามารถคิดวิเคราะห์เนื้อหาสาระ เกี่ยวกับวรรณกรรม วัฒนธรรม ศิลปะ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาพัฒนางานอาชีพและงานอาชีพเกี่ยวเนื่อง ก่อนจบระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

2. กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ -

3. กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ -

วิชาสามัญพื้นฐานวิชาชีพ กลุ่มวิชาภาษา กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์

หมวดวิชาชีพ

1. วิชาชีพพื้นฐาน ปวส.2 เรียนรู้เรื่อง การออกแบบการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยงานอาชีพ เพื่อให้ให้นักศึกษาได้เรียนรู้และใช้โปรแกรมในการออกแบบและเขียนแบบ การใช้ชุดคำสั่งในการ

สร้างภาพ 2 มิติ เช่น เส้น วงกลม ส่วนโค้ง เส้นต่อเนื่อง เส้นกระดุกง สามารถแก้ไข ปรับปรุงและแปลง(Transform) การจัดภาพ กำหนดขนาด สัญลักษณ์ ไฟล์และการพิมพ์ เช่น โปรแกรม Auto CAD, Jewer CAD, CAD CAM, CAD Key หรือ MASTER CAM เป็นต้น ตลอดจนการสืบค้นข้อมูลและสารสนเทศเพื่อพัฒนาอาชีพ

2. วิชาชีพสาขาวิชา -

3. วิชาชีพสาขางาน -

4. โครงการ ปวส.2 เรียนรู้เรื่อง โครงการ เพื่อให้นักศึกษาได้บูรณาการความรู้และทักษะในระดับเทคนิค ที่สอดคล้องกับสาขาวิชาชีพโดยใช้กระบวนการทดลอง สำรวจ ประดิษฐ์คิดค้นและปฏิบัติงานเชิงระบบ การเขียนโครงการ ดำเนินการ เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลและนำเสนอผลงานเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม

หมวดวิชาเลือกเสรี

ปวส.1 เรียนรู้เรื่อง การออกแบบงานช่างทองหลวงชั้นสูง เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้และปฏิบัติงานร่างแบบเครื่องประดับช่างทองหลวง เขียนลวดลายตกแต่งงานประเภทเครื่องใช้ในพระราชพิธี เครื่องทองพระราชทาน งานเครื่องประดับ ของที่ระลึก เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันโดยใช้เทคนิคการสลักคุณ งานบุ งานถมลงยา ฝึกออกแบบงานช่างทองหลวง ที่ประยุกต์จากรูปแบบเดิมและสร้างสรรค์เป็นรูปแบบใหม่

ฝึกงาน ปวส.2 เรียนรู้เรื่อง การฝึกงาน เพื่อให้นักศึกษาได้เข้าใจกระบวนการปฏิบัติงานอาชีพอย่างเป็นระบบ มีความชำนาญ มีทักษะและประสบการณ์ในงานอาชีพระดับช่างเทคนิค มีเจตคติ และกิจนิสัยที่ดีในการทำงาน มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ มีวินัย ขยันและอดทนในการทำงาน ตลอดจนสามารถนำประสบการณ์จากการฝึกงานมาเชื่อมโยงประสบการณ์ในการศึกษาต่อ การเป็นผู้ประกอบการ หรือการเข้าสู่โลกของงาน

กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมตามที่สถานศึกษาจัดให้

ดังแสดงในตารางที่ 18

ตารางที่ 18 การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.1-2)

ระดับชั้น	หมวดวิชา	รายละเอียด
ปวส.1	การออกแบบงานช่างทองหลวงชั้นสูง	การร่างแบบ การเขียนลวดลาย เครื่องประดับ เครื่องใช้ในพระราชพิธี
ปวส.2	ภาษาไทยเชิงสร้างสรรค์ในงานอาชีพ	การพัฒนาทักษะการใช้ภาษาเพื่อการ สื่อสาร สำนวนเพื่อการเขียนโครงการ โครงการ และการนำเสนอ
	การออกแบบการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยงาน อาชีพ	การใช้โปรแกรมในการช่วยออกแบบ และเขียนแบบ
	โครงการ	การประดิษฐ์คิดค้น ทดลอง วิทยุบุคคล หรือรายกลุ่ม
	ฝึกงาน	การเพิ่มความชำนาญ การเตรียมตัวสู่โลก ของอาชีพ
ปวส.1-2	กิจกรรมชมรม	กิจกรรมชมรมวิชาชีพและกิจกรรมตาม ความสนใจของนักศึกษา

ระดับปริญญาตรี

การจัดการศึกษา ระดับปริญญาตรี กาญจนภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง สถาบันสมทบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ หลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาช่างทองหลวง ฉบับปรับปรุง 2555 (กาญจนภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2555) หลักสูตร 4 ปีและหลักสูตร เทียบโอนรายวิชา จากระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) หลักสูตรต่อเนื่อง 4 ปี จากระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) โครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วย หมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาชีพ หมวดวิชาเลือกเสรี ฝึกงาน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีการจัดการเรียน การสอนให้สอดคล้องกับ ความต้องการของตลาดแรงงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตามการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและ สังคมโดยมุ่งผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ ความสามารถและมีความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนางานช่างทอง หลวงชั้นสูง ควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ควร อนุรักษ์และสืบสานภายใต้ปรัชญา “สืบสาน สร้างสรรค์ งานช่างทองหลวงอย่างยั่งยืน”

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการเพิ่มเติมในหมวดวิชาเลือกเสรี หลักสูตร 4 ปี ระดับปริญญาตรี

การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาช่างทองหลวง ไม่สามารถเพิ่มเติมรายวิชาในหมวดวิชาทั่วไปและหมวดวิชาชีพได้ เนื่องจากกลุ่มวิชาแกนและกลุ่มวิชาชีพสาขางานมีการจัดรายวิชาเต็มตามหน่วยกิต จึงต้องจัดเพิ่มเติมในหมวดวิชาเลือกเสรี ดังนี้

เรียนรู้เรื่อง ประวัติศาสตร์เครื่องประดับไทย นักศึกษาได้เรียนรู้และเข้าใจวิวัฒนาการของประวัติศาสตร์ เครื่องประดับที่ปรากฏในหลักฐานของประเทศไทย

เรียนรู้เรื่อง รูปแบบเครื่องประดับไทย นักศึกษาได้เรียนรู้และเข้าใจรูปแบบเครื่องประดับ คติความเชื่อ แนวคิดและความคิดสร้างสรรค์ของรูปแบบเครื่องประดับไทยและสามารถนำมาเชื่อมโยงการออกแบบเครื่องประดับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงร่วมสมัย

เรียนรู้เรื่อง การออกแบบเครื่องประดับไทยสมัยต่างๆ นักศึกษาได้เรียนรู้หลักการออกแบบเครื่องประดับไทย เทคนิคและวิธีการในการออกแบบ

เรียนรู้เรื่อง การพัฒนารูปแบบเครื่องประดับ นักศึกษาได้เรียนรู้และเข้าใจแนวทางในการพัฒนาเครื่องประดับ ให้มีรูปแบบร่วมสมัย รูปแบบสากล เพื่อการขยายโอกาสในเชิงธุรกิจ

ดังแสดงในตารางที่ 19

ตารางที่ 19 การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ระดับปริญญาตรี

ระดับชั้น	หมวดวิชาเลือกเสรี	รายละเอียด
ปริญญาตรี	ประวัติศาสตร์เครื่องประดับไทย	เข้าใจวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของเครื่องประดับตามยุคสมัย
	รูปแบบเครื่องประดับไทย	เชื่อมโยงงานโบราณกับงานร่วมสมัย
	การออกแบบเครื่องประดับไทยสมัยต่างๆ	เทคนิคและวิธีการออกแบบเครื่องประดับ
	การพัฒนาารูปแบบเครื่องประดับ	พัฒนาการออกแบบเครื่องประดับแบบร่วมสมัย แบบสากล เพื่อโอกาสทางธุรกิจ

ภาพที่ 7 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการศึกษาในระบบ

2. การศึกษานอกระบบ (Non - formal Education) ตามที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนใช้หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรในการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) ได้แก่ การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม การศึกษานอกระบบ (Non - formal Education) เพื่อพัฒนาอาชีพโดยหลักสูตรระยะสั้น จึงมีแนวทางเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพเป็นหลัก แก้ปัญหาการว่างงาน การขาดแคลนแรงงานและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ การพัฒนากำลังคนด้านวิชาชีพให้เข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างมีศักยภาพ โดยการยกระดับทักษะฝีมือ เตรียมความพร้อมให้คนไทยมีทักษะที่ได้มาตรฐานสากล พร้อมแข่งขันกับนานาประเทศ โดยทั่วไปหลักสูตรระยะสั้นใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรมตั้งแต่ 3 ชั่วโมง 6 ชั่วโมง 12 ชั่วโมง 60 ชั่วโมง 75 ชั่วโมง 180 ชั่วโมง หรือมากกว่านั้นแล้วแต่เนื้อหาของหลักสูตรที่ผู้ฝึกอบรมต้องการจะเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นชิ้นงาน เรียนรู้เฉพาะทางหรือเรียนรู้เฉพาะงาน เพื่อนำความรู้ไปประกอบอาชีพ ผู้เรียนรู้ต้องการเรียนเรื่องงานฝักก็เรียนเฉพาะงานฝักอย่างเดียว เช่น การฟักนามเตย เป็นการฟัก 2 เตยหรือ 3 เตย หรือ 4 เตย ขึ้นอยู่กับความต้องการผู้เข้ารับการอบรม ทำให้ชำนาญเพื่อเป็นช่างฝัก ซึ่งเป็นงานหนึ่งของอาชีพช่างทอง (กาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2548)

การศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพจึงเป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ พัฒนางานทักษะ ความสามารถ และประสบการณ์ เพื่อการประกอบอาชีพ ให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปฝึกฝน พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ การถ่ายโอนความรู้และประสบการณ์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพเดียวกันและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้กำหนดแนวทางการถ่ายทอดความรู้เพื่อการพัฒนาอาชีพหลักสูตรระยะสั้นเป็น 4 แนวทาง ดังนี้

1. การฝึกทักษะอาชีพ เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ

2. การเข้าสู่อาชีพ เป็นการพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้สามารถคิด วิเคราะห์ แลกเปลี่ยน เรียนรู้และพัฒนาตนเองเข้าสู่อาชีพ

3. กลุ่มพัฒนาอาชีพ เป็นการส่งเสริมความรู้และประสบการณ์ แก่กลุ่มผู้มีอาชีพ ช่างทอง ให้สามารถพัฒนาปริมาณและคุณภาพผลผลิต เข้าสู่การจำหน่าย มีรายได้ มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม

4. การพัฒนาด้วยเทคโนโลยี เป็นการให้ความรู้ แก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ที่ต้องการนำ เทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาอาชีพและศักยภาพแก่ตนเองและกลุ่ม

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย ตามแนวทางการศึกษา เพื่อการพัฒนาอาชีพ

ดังแสดงในตารางที่ 20

ตารางที่ 20 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน โดยการถ่ายทอดความรู้ ผ่านการศึกษา นอกระบบ (Non - formal Education) หลักสูตรระยะสั้น

แนวทางการถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาอาชีพหลักสูตรระยะสั้น	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
1. การฝึกทักษะอาชีพ	
หลักสูตรระยะสั้นสายอาชีพเพื่อ สนองความต้องการของผู้เรียนให้มี ความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ	ฝึกอบรมเฉพาะเรื่อง เฉพาะงาน และเฉพาะทาง อบรมงานช่างทองพื้นฐาน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการผลิตตัวเรือน โลหะ วิทยา และการผสมโลหะ มีทักษะในการใช้ เครื่องมือ อุปกรณ์ และมีทักษะในการปฏิบัติงาน ช่างทองพื้นฐาน

ตารางที่ 20 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาอาชีพหลักสูตรระยะสั้น	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
	- ภาคทฤษฎี ศึกษาคุณสมบัติของวัสดุต่างๆ สารเคมี ที่ใช้ ในกระบวนการผลิตงานช่างทองพื้นฐาน การใช้เครื่องมือพื้นฐานเกี่ยวกับงานช่างทอง - ภาคปฏิบัติงานช่างทองพื้นฐาน ได้แก่ งานหลอมโลหะ งานหลอมรีด งานดัดลวด งาน ดัดหลอด งานฉลุลาย งานสลักคุณ งานตัดลวด งานฝัง งานเชื่อมประกอบ งานขัดแต่งและเคลือบ ขึ้นรูป งานประดับอัญมณีและงานลงยาสี
2. การเข้าสู่อาชีพ พัฒนากลุ่มเป้าหมายให้สามารถ คิด วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และ พัฒนาตนเองเข้าสู่อาชีพ	- การบูรณาการเทคนิค งานช่างทองและงานอาชีพ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เทคนิคการทำต้นแบบ เครื่องประดับอัญมณี เทคนิคการหล่อ เครื่องประดับอัญมณี เทคนิคการทำต้นแบบและ การหล่ออัญมณี ประเภทแหวน จี้ เข็มกลัด ต่างหู สร้อยข้อมือ กำไลและสร้อยคอเป็นต้น ตลอดจน เทคนิคการอัดแม่พิมพ์ การผ่าพิมพ์ การฉีดเทียน การแต่งเทียน การติดต้นเทียน การทำเบ้าปูน การ อบเบ้าปูน การหล่อโลหะและการขัดแต่งชิ้นงาน เป็นต้น

ตารางที่ 20 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาอาชีพหลักสูตรระยะสั้น	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
	- การผสมผสานแนวคิดและการออกแบบโดยวิธี Drawing และ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยงานอาชีพเพื่อให้เกิดความหลากหลายและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น - จัดทำชิ้นงาน เครื่องประดับ ของใช้ ของที่ระลึก - ประยุกต์รูปแบบชิ้นงานให้เข้ากับผลิตภัณฑ์อื่นๆ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย - ประยุกต์วัสดุ โลหะ รัตนชาติชิ้นเป็นชิ้นงาน - นำแนวคิดในเรื่องความเชื่อ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ประกอบการออกแบบและดีไซน์ - อบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาทักษะ ความรู้ และความสามารถในกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง
3. กลุ่มพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมความรู้และประสบการณ์แก่กลุ่มผู้มีอาชีพประเภทเดียวกันให้สามารถพัฒนาปริมาณและคุณภาพผลผลิตเข้าสู่การจำหน่าย มีรายได้ เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยกระบวนการกลุ่ม	- พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เข้ากับยุคสมัย แต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ - วิจัยตลาด - จัดเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Management) กลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง เพื่อพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้

ตารางที่ 20 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาอาชีพหลักสูตรระยะสั้น	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
4. การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี ให้ความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการ พัฒนาอาชีพและศักยภาพของตนเอง	- ประสานงานหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาอาชีพ * สร้างเว็บไซต์ * จัดทำข้อมูลออนไลน์ * ประชาสัมพันธ์ข้อมูลและผลิตภัณฑ์ - วิจัยผลิตภัณฑ์และการตลาด - ประสานงานหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาเทคโนโลยี เครื่องมือ เครื่องจักรให้กับกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

การฝึกทักษะอาชีพ การเข้าสู่อาชีพ กลุ่มพัฒนาอาชีพและการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียน มีความรู้ ทักษะพื้นฐานในงานอาชีพตามที่ต้องการ จนสามารถ นำความรู้และทักษะไปประกอบอาชีพ เพื่อการสร้างงาน สร้างรายได้ให้ตนเอง ชุมชน กลุ่มอาชีพ และสังคม อย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งมีความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดแรงงานและการยกระดับช่างฝีมือ เพื่อการแข่งขันกับต่างประเทศ

3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการจัดการศึกษาที่ไม่มีแบบแผน ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ซึ่งมีผู้จัด ผู้ร่วมเรียน ผู้อำนวยการความสะดวกในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ทักษะและประสบการณ์จากการเรียนรู้ซึ่งอาจมาจาก ครอบครัว ชุมชน สังคมที่อาศัยอยู่ หรือจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และแหล่งศิลปวัฒนธรรม เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด โบราณสถานและโบราณวัตถุ อุทยาน พิพิธภัณฑ์ แหล่งท่องเที่ยว การสื่อสารและการโทรคมนาคมหรือแม้แต่การแสดงในงานวัฒนธรรมที่ถ่ายทอด ผ่านงานศิลปะ การเลียนแบบทำทาง การเรียนเล่น (Play + Learn = PLEARN) การศึกษาปนความ

บันเทิง (Edutainment) การแสดงจำลองแบบ (Animation) หรือกราฟิก 3 มิติ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545ก)

แหล่งเรียนรู้ตามอรรถาธิบายเป็นการจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่มีรูปแบบหลากหลายและไม่เป็นทางการ โดยการจัดสภาพแวดล้อม ปัจจัยเกื้อหนุน บรรยากาศและสถานการณ์ให้บุคคลได้เรียนรู้ องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้จะต้องเป็นการจัดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่ม สื่อและเหตุการณ์ อาจเกิดขึ้นลำพังเฉพาะตัว เฉพาะกลุ่มโดยไม่สัมพันธ์กันก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ แหล่งเรียนรู้จึงเป็นทั้งแหล่งความรู้ที่เป็นบุคคลและแหล่งความรู้ที่เป็นสถานที่ แหล่งเรียนรู้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำกระบวนการการใช้สื่อต่างๆ ควบคู่กันไปเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเข้าถึงผู้เรียนมากขึ้น ซึ่งแหล่งเรียนรู้อาจอยู่ในห้องเรียน ในโรงเรียน เช่น ห้องสมุด ห้อง ICT ห้องปฏิบัติการวิชาต่างๆ ห้องคุณธรรม ห้องแนะแนว ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น และแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ อุทยานการเรียนรู้ หอศิลป์ ศูนย์วัฒนธรรม สวนสาธารณะและศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (อัญชลี ธรรมะวิสิกุล, 2553)

ศูนย์การเรียนรู้ เป็นสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ในด้านนั้นๆ มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ องค์ความรู้ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ดังนั้น ภารกิจหลักของศูนย์เรียนรู้จึงเกี่ยวข้องกับการเรียน การศึกษา การวิจัย การพัฒนาและการนำผลจากสิ่งเหล่านี้ไปปฏิบัติ ศูนย์การเรียนรู้มีข้อดี คือ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการ ตามความสามารถ ได้มีส่วนร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้ มีการตอบสนองซึ่งสามารถเห็นผลในการเรียนรู้ภายในทันที มีผู้แนะนำคอยให้การช่วยเหลือในการเรียนรู้ ตลอดจนช่วยส่งเสริมกระบวนการกลุ่ม และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียน

ดังแสดงในตารางที่ 21

ตารางที่ 21 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน โดยการถ่ายทอดผ่านการศึกษาตาม
อรรถศาสตร์ (Informal Education) ด้วยศูนย์การเรียนรู้อาชีพช่างทอง

แนวทางการถ่ายทอดความรู้	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
1. ด้านบริการทางการศึกษา องค์ความรู้ และงานวิจัย	- ดำเนินการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับอาชีพช่างทอง ตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ทั้งคำที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ - รวบรวมองค์ความรู้จากการถอดรหัสปราชญ์ท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน หรือศิลปินแห่งชาติในสาขาอาชีพช่างทองและสาขาอาชีพเกี่ยวเนื่อง - รวบรวมองค์ความรู้จากการวิจัย ศึกษา ค้นคว้า เทคนิค วิธีการ กระบวนการในการจัดทำผลงานที่เกี่ยวกับอาชีพช่างทองไทยอันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านและ นวัตกรรมร่วมสมัย - รวบรวมวิทยานิพนธ์และศิลปนิพนธ์เพื่อเป็นแหล่งศึกษาและอ้างอิง - รวบรวมบทความ วารสาร ความเคลื่อนไหวของกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง - รวบรวมสื่อสารสนเทศ ที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ อาชีพช่างทอง และอาชีพเกี่ยวเนื่อง เพื่อการเผยแพร่

ตารางที่ 21 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้

กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้

2. การถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์

- การประชุม สัมมนา หรือเสวนา ความเคลื่อนไหวหรือเรื่องที่เป็นประเด็น Hot Issue ในกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง เช่น สาขางานเครื่องประดับอัญมณี สาขางานการออกแบบเครื่องประดับอัญมณี สาขางานวิเคราะห์และควบคุมคุณภาพอัญมณีและเครื่องประดับ สาขางานเทคนิคการ ทำต้นแบบและการหล่อเครื่องประดับอัญมณี เป็นต้น
- ประชุม เสวนา นำเสนอองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเจ้าของภูมิปัญญา
- ประชุม สัมมนาภายใต้การมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่าย
- บริการวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญด้านช่างทองในการอบรมให้ความรู้
- บริการเชื่อมโยงองค์ความรู้ เพื่อการสร้างภาคีเครือข่าย ความร่วมมือ และการช่วยเหลือเกื้อกูล

ตารางที่ 21 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
3. การถ่ายทอดความรู้ทางเทคโนโลยี	- ถ่ายทอดองค์ความรู้อาชีพช่างทองไทยผ่านเครือข่ายระบบอินเทอร์เน็ต - Web-Side คลังความรู้สกุลช่างทองและสกุลช่างอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่อง - Web – Link เชื่อมโยงองค์ความรู้จากแหล่งต้นกำเนิดอารยธรรมงานช่างทองโบราณ ทองสุโขทัย ทองเพชรบุรี งานเครื่องถมทอง เครื่องถมเงินนครศรีธรรมราช ,ตำนานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินหมู่บ้านวัวลาย วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องเงินคอย Silver จังหวัดน่าน และอาชีพเกี่ยวเนื่อง เช่น สมาคมผู้ผลิตอัญมณีและเครื่องประดับ จังหวัดจันทบุรี กลุ่มอัญมณีพลอยไพลินนิลเมืองกาญจน์ หรือ สมาคมผู้ค้าทอง เป็นต้น - การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ E-Learning การเรียนการสอนบน Web-Based Learning On - line Learning การฝึกอบรมโดยการใช้คอมพิวเตอร์ Computer Based Training

ตารางที่ 21 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
4. พิพิธภัณฑ์เสมือนจริง (Virtual Museum)	- การนำเสนอข้อมูลคลังความรู้สกุลช่างทองโบราณ เช่น ทองสุโขทัย ทองเพชรบุรี งานเครื่องถมทอง เครื่องถมเงินนครศรีธรรมราชและสกุลช่างอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่อง เช่น ดำน่าน ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินหมู่บ้านวัวลาย วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องเงินคอย Silver จังหวัดน่าน และอาชีพเกี่ยวเนื่อง เช่น ผลิตภัณฑ์อัญมณีและเครื่องประดับ จังหวัดจันทบุรี ผลิตภัณฑ์อัญมณีพลอยไพลินนิลเมืองกาญจน์ หรือช่างทองรูปพรรณ • ประวัติความเป็นมาของสกุลช่าง • ข้อมูลพื้นฐานของสกุลช่าง • วัสดุ-อุปกรณ์ในการผลิต • กระบวนการผลิต • ผลงานสำเร็จ ด้วยระบบสื่อสารและอินเทอร์เน็ต สร้างสื่อมัลติมีเดียหรือสื่อผสมให้เป็นภาพ 3 มิติ อาจเป็นภาพนิ่งหรือภาพเคลื่อนไหว ดูภาพได้ทุกทาง มีเสียง มีคำบรรยายประกอบหรือเป็นวิดิทัศน์

ตารางที่ 21 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
5. นิทรรศการถาวร (Permanent Exhibition)	- นำเสนอประวัติความเป็นมาของช่างทองหลวง และงานที่ช่างหลวงได้รังสรรค์ผลงานเกี่ยวกับเครื่องราชูปโภค เครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชบรรณาการ ของช่างทองหลวงตั้งแต่อดีตจนถึงช่างทองไทยในปัจจุบัน - วิศวกรรมการรูปแบบเครื่องประดับ ของใช้ของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์จากการรังสรรค์ของช่างทองและภูมิปัญญาท้องถิ่น - แนวทางการถ่ายทอดความรู้ของช่างทองได้จากอดีตจนถึงปัจจุบัน จากรุ่นสู่รุ่น - นำเสนอผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของช่างทองสกุลต่างๆ เช่น ทองสุโขทัย ทองเพชรบุรี งานเครื่องถมทอง เครื่องถมเงิน นครศรีธรรมราชและสกุลช่างอื่นๆที่เกี่ยวข้อง - นำเสนอกระบวนการผลิตและผลงานสำเร็จรูปของสกุลช่างผ่านภาพ ของจริง เอกสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ
6. นิทรรศการหมุนเวียน (Temporary Exhibition)	- การนำเสนอและจัดแสดงผลงานเพื่อเสริม นิทรรศการถาวร - การสาธิตงานสกุลช่างโบราณ สกุลช่างร่วมสมัย และสกุลช่างเกี่ยวข้อง

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มุมมองทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

โครงสร้างทางสังคมประกอบด้วยกลุ่มสังคม (Social Groups) และสถาบันทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีสมาชิกแต่ละตำแหน่งกำหนดบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันซึ่งมีแบบแผนพฤติกรรม ค่านิยมและบรรทัดฐานของกลุ่ม มีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน มีวัตถุประสงค์เดียวกันหรือมีความสัมพันธ์ทั้งแบบกลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิหรือเรียกว่า “วัฒนธรรม” วัฒนธรรม คือ ความเจริญงอกงาม ความรุ่งเรือง หรือหมายถึงวิถีชีวิตของคนในสังคม (Way of Life) ที่สืบทอดเป็นมรดกทางสังคม เป็นแบบอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นและรับมาปฏิบัติ สืบต่อกันมา

อาชีพช่างทองไทย คือ รากฐานภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของคนไทยที่ตกทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน จึงต้องถ่ายทอดผ่าน โครงสร้างทางสังคมและสถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัด แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น สถาบันการศึกษา

สถาบันครอบครัว

ครอบครัว ในสังคมไทยมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ส่วนใหญ่สังคมไทยในอดีตจะเป็นครอบครัวที่อยู่รวมกันขนาดใหญ่ มีพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย พี่ป้าน้าอา อยู่รวมกันและมีทั้งเครือญาติที่เป็นสายโลหิตและเครือญาติที่เกิดจากการสมรส เช่น พี่เขย พี่สะใภ้ พ่อตา แม่ยาย แบบแผนการปฏิบัติในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ที่ปฏิบัติต่อกันและมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว หน้าที่ของสถาบันครอบครัว คือ การสร้างสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกและที่สำคัญคือ มีหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม อาชีพ แนวความคิด ความเชื่อและองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษสู่สมาชิกในครอบครัว เช่นเดียวกับการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

ช่างทองสุโขทัย จากการสัมภาษณ์คุณปราโมทย์ เขาเหิน (2554) ร้านบ้านทองสมสมัย ผู้ถ่ายทอดรูปแบบการทำทองสุโขทัย รุ่นที่ 3 เล่าว่า คุณตา คือ นายเชื้อ วงศ์ใหญ่ ซึ่งมีอาชีพทำทองและรับซื้อของเก่าอันเป็นโบราณวัตถุ ด้วยอยู่ในพื้นที่เมืองโบราณ ได้สัมผัสและพบเห็นทองโบราณรูปแบบต่างๆ เมื่อเวลาเปลี่ยนไปความหายากทำให้ราคาสูงขึ้น จึงมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ให้อยู่คู่กับอำเภอศรีษะเกษ และในเวลาต่อมาได้รู้จักและให้ความช่วยเหลือช่างชาวจีน ที่มาตั้งหลักฐานอยู่ใน

อำเภอ ศรีสังขาลัย และได้รับการถ่ายทอดฝีมือการทำทองจากช่างชาวจีน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะและประสบการณ์ด้านการทำทอง ประกอบกับมีคนนำสร้อยโบราณที่ได้จากริมแม่น้ำยมมา ให้ดูเป็นสร้อยสำริด ถักสานเป็นสร้อยสี่เสาจึงคิดอยากทำดู โดยแกะออกมาทีละปล้อง ทีละข้อและ ใช้ลวดทองแดงถักร้อยตามรูปแบบเดิม แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จจึงนำไปให้ช่างที่มีอาชีพถักสาน กระบุง ตะกร้าลองทำดู โดยนำทองสมัยใหม่มาประกอบแทน นับเป็นการถัก สร้อยเส้นแรก ที่ เลียนแบบสร้อยโบราณเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดการสังสมภูมิปัญญา การถักสร้อย การถัก ลวดลาย สามเสา สี่เสา ห้าเสา หกเสา จนถึงสิบเสา การทำลูกประคำ (ลูกอะไหล่) เพื่อใช้ตกแต่ง เช่น ตะกร้อ มะขม ลูกสน ลูกประคำเกลี้ยงหรือตะกรุดสุโขทัย ส่วนลวดลายเป็นลวดลายดอกพิกุล ใบ ปลา ลายหยดน้ำ หรือลายมัดหมี่พร้อมกับใช้ฝีมือการลวดลาย และเพิ่มเอกลักษณ์โดยการลงยาสีแบบ โบราณ คือ ใช้หินบดให้เป็นผงละเอียดคล้ายทรายแก้วแล้ว นำไปทาบนเครื่องทองและเป่าไฟให้ ทรายหลอมติดกับเนื้อทองเป็นสีแดง สีเขียวหรือสีน้ำเงิน ตามแบบฉบับทองโบราณศรีสังขาลัย ทำ เป็นอาชีพสืบทอดมาจนถึงรุ่นของคุณแม่คุณปราโมทย์ คือ คุณสมสมัย เขาเหิน ทายาทรุ่นที่ 2 ซึ่ง เป็นลูกสาวผู้มีฝีมือและมีความสามารถในการทำทองแบบโบราณ ปัจจุบันได้รับการยกย่องเป็นครู ช่างศิลป์ ช่างทองสุโขทัย ครูช่างศิลป์แห่งชาติ ประจำปี 2554 โดยศูนย์ส่งเสริมระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) คุณสมสมัยได้สืบทอดงานทองโบราณศรีสังขาลัยจากคุณพ่อโดยการสอนให้ทำ ทำให้ดูและบอกเทคนิควิธีการต่างๆ อันเป็นวิธีการการทำทองในรูปแบบทองโบราณศรีสังขาลัย และใช้ทอง 99.99% มาผลิตชิ้นงาน ทองมีสีสวยเหมือนสีดอกบวบ ประกอบกับฝีมือในการทำทอง ความละเอียด ความประณีตจึงทำให้ผลงานเป็นที่รู้จักแพร่หลายและมีชื่อเสียง ผู้ต้องการครอบครอง ไม่ได้มองที่ราคา แต่มองที่คุณค่าทางใจมากกว่า เมื่อมีผู้ต้องการมากขึ้นการถ่ายทอดความรู้อาชีพ ช่างทองจึงถูกส่งต่อไปให้กับสมาชิกในครอบครัววงศ์ใหญ่ เช่น คุณสมศักดิ์ วงศ์ใหญ่ ร้านทอง สมศักดิ์ และเครือญาติ ร้านทองนันทนา และร้านทองอรอนงค์ เมื่อวันเวลาผ่านไปความต้องการ งานทองโบราณยังมีมากขึ้น ช่างทองที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการผลิตผลงาน จึงมีการถ่ายทอดให้กับ ลูกจ้างถ่ายทอดให้กับช่างทองและลูกหลาน แต่เนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี 2540 ทำให้ ร้านทองบางร้านต้องปิดกิจการไป นั่นหมายถึงช่างทองที่มีจำนวนน้อยลงไปด้วย และไม่เพียงพอต่อ การสร้างสรรค์ผลงาน คงอยู่แต่ร้านที่มีศักยภาพ มีความพร้อมและมีความเชื่อว่า งานทองโบราณ เป็นสิ่งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษต้องควรรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ชื่นชมต่อไป

คุณปราโมทย์ เขาเหิน ผู้จัดการร้านบ้านทองสมสมัย ในฐานะหนึ่งในสมาชิกของสถาบัน ครอบครัวยังได้กล่าวอีกว่า การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองสุโขทัยในรูปแบบครอบครัวยังต้องม การถ่ายทอดต่อไปเพื่อความยั่งยืนของอาชีพ เพราะผลงานทุกชิ้นมีตำนาน ผ่านความคิด ความเชื่อ

โซคลาก การรังสรรค์ออกมาเป็นชิ้นงาน ทำด้วยมือ ความคิด หัวใจของช่างทำทองส่งผ่านมาเป็นผลงานอันประณีต ซึ่งปัจจุบันทองสุโขทัยไม่ใช่ทำเพียงเครื่องประดับเท่านั้น ยังมีการประดิษฐ์ของใช้ประเภทเครื่องใช้ในกรณีพิเศษ เช่น ผอบ กระเป๋า กระถางพลู เสื้อผ้า เนคไท กรอบรูป กรอบพระ และเขียนหมาก เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้จากครอบครัวอย่างเดียวอาจจะไม่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมจากระบบการศึกษา จากภาคส่วน และการรวมกลุ่มในอาชีพเดียวกันและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่องจะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

ช่างทองเพชรบุรีแบบดั้งเดิม จากการสัมภาษณ์คุณยายเนื่อง แฝงสีคำ (2553) ศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช 2555 สาขาทัศนศิลป์ ประณีตศิลป์ – ช่างทอง และบุตรสาวนางสาวมณฑา แฝงสีคำ โดยคุณยายเนื่อง เล่าว่าเริ่มทำทองรูปพรรณตั้งแต่อายุ 17 ปี กับลุงและป้า คือนายสิบและนางพลับ ชูบดินทร์ ทำทองอยู่ประมาณ 10 ปี ใช้วิธีฝึก หัดทำ การสอน การบอกและทำให้ดูจากลุงและป้า โดยใช้ทำจากเงินก่อน เริ่มตั้งแต่การตีเงิน การดัดโซ่เงิน ทำสายสร้อยเงินจนชำนาญ จึงมาหัดทำทองเมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็แยกมาทำอาชีพทองรูปพรรณและเครื่องประดับตามวิธแบบโบราณ ความโดดเด่นของงานเพชรบุรีอยู่ที่การดัดสร้อยสี่เสา สร้อยหกเสา สร้อยเกลียวสมอดัน สร้อยเกลียวสมอโพรง สร้อยเม็ดแดง สร้อยดอกพิกุล กระดุมทอง ปะวะหล้า ลูกสนยกดอก ดั้มหูพลวง เต่าล้าง จี๊แบบต่างๆ ทำจากทอง 99.99 % เครื่องมือในการทำทองเป็นแบบพื้นบ้าน ใช้ปากกิบไม้พัน(พันลวดทอง) คีม ที่เป่าแผ่น ค้อน ทั้ง บ่อทองเหลือง เป้าหลอมและตะเกียง เป็นต้น การทำทองรูปแบบโบราณของเพชรบุรีจากการทำด้วยมือ ต้องใช้เทคนิค ความประณีตฝีมือที่เกิดจากการตั้งใจและมีใจรัก มีความอดทนในการสร้างสรรค์ผลงาน ปัจจุบันคุณยายเนื่องได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกสาว คือ นางสาวมณฑา แฝงสีคำ โดยใช้วิธีการถ่ายทอดรูปแบบเดียวกันกับที่ป้าและลุงได้สอนคุณยาย ความประณีต ความสวยงามและความเป็นเอกลักษณ์ของทองโบราณเมืองเพชรบุรี ได้สร้างคุณค่าทางจิตใจอันเป็นราคาที่ไม่ประเมินไม่ได้ ปัจจุบันความต้องการที่จะใช้เครื่องประดับตกแต่งร่างกายมีความหลากหลายมากขึ้นทำให้ Demand และ Supply เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว รูปแบบการทำทองโบราณแบบเพชรบุรี จึงมีการนำรัตนชาติมาประกอบเครื่องประดับตามความคิด ความเชื่อและความต้องการของคนในสังคม คุณมณฑา แฝงสีคำ กล่าวว่า ความยั่งยืนของการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย ควรให้ระบบการศึกษาเข้ามาจัดการความรู้ตั้งแต่ระดับอนุบาล จัดทำพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ให้ภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมโดยเฉพาะ ด้านการท่องเที่ยว ด้านอุตสาหกรรมและด้านวัฒนธรรม

งานทองโบราณเพชรบุรี จากการสัมภาษณ์ คุณกิตติกร นาใจดี (2553) ทำอาชีพช่างทองมาประมาณ 15 ปี โดยใช้จุดเด่นและเอกลักษณ์ของทองเพชรบุรีประยุกต์เข้ากับงานสมัยใหม่เป็นแบบงานร่วมสมัยโดยมีรัตนชาติ เข้ามาร่วมในการออกแบบเครื่องประดับ ครอบครวและญาติพี่น้องประกอบอาชีพช่างทองอยู่ในเมืองเพชรบุรี รูปแบบการถ่ายทอดความรู้เป็นแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ศึกษาจากตัวอย่าง สาธิตและทำให้ดูเป็นขั้นตอน คุณกิตติกร นาใจดี กล่าวว่า ความยั่งยืนของอาชีพช่างทองควรจัดเข้าสู่ระบบการศึกษา เช่น การสอนหลักสูตรระยะสั้น ตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียนและควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ จากศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนควบคู่ไปกับการถ่ายทอดความรู้จากครอบครว

จะเห็นได้ว่าสถาบันครอบครวมีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยด้วยสถาบันครอบครวมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดู สร้างค่านิยมและทัศนคติ ความคิดและความเชื่อให้กับบุคคลในครอบครว งานช่างทองเป็นงานประณีต ละเอียดย่อนใช้เวลาในการทำงานที่สำคัญ คือ ต้องทำด้วยใจ มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ด้วยทองเป็นโลหะมีค่า มีราคา พวกที่ทำอาชีพช่างทองจะต้องมีความซื่อสัตย์เป็นบรรทัดฐาน รูปแบบการถ่ายทอดจากสถาบันครอบครวมีหลายรูปแบบ เช่น 1.การสาธิต เป็นวิธีการทำให้ดู อธิบายขั้นตอนให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจในขั้นตอนการทำงาน เทคนิค วิธีการที่ถูกต้อง ทำออกมาได้สวยงาม 2. การฝึกปฏิบัติจริง โดยการฟังจากคำอธิบาย คำบรรยาย จากการสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงทำซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ 3. การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือการดูจากต้นแบบและทดลองทำทีละขั้นตอน เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเองของนายเชื้อ วงศ์ใหญ่ ในการทำสร้อยสัมฤทธิ์ สอดคล้องกับผลการวิจัยทรงศิริ สุประเสริฐ (2542) ที่ว่า ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการถ่ายทอดความรู้โดยใช้วิธีการบอก ทำให้ดู และปฏิบัติด้วยตนเอง วิธีที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดความรู้คือการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การได้รับการยอมรับและการยกย่องทางสังคมคือ สิ่งที่ภูมิปัญญาชาวบ้านภูมิใจมากที่สุดในชีวิต และเป็นเหตุจูงใจให้ภูมิปัญญาชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนรุ่นต่อไป

สถาบันศาสนา

วัด คือ แหล่งรวบรวมและถ่ายทอดองค์ความรู้ วัฒนธรรมและอารยธรรมของชุมชนเป็นศูนย์รวมของความเชื่อ ความศรัทธา สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรมฝาผนัง สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างแรงบันดาลใจ และเป็นจุดเริ่มของการเรียนรู้ การถ่ายทอดและการสืบทอดองค์ความรู้และภูมิ

ปัญญาของคนโบราณสู่คนรุ่นใหม่ทั้งสิ้น โดยเฉพาะงานที่เกิดจากการรังสรรค์ของช่างทอง เช่น ช่างทองสุโขทัยจะได้แรงบันดาลใจ และนำทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ลวดลายประติมากรรม รูปเคารพ ลวดลายปูนปั้น ลายเครือเถา ลายเครือวัลย์ ลายมังกร ลายกระหนก ลายบัว ลายเฟือง ลายอุบะ ลายนะโม ตลอดจนลายปูนปั้นฝาผนัง จากวัดนางพญา วัดช้างล้อม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และแหล่งเตาเมืองสุโขทัย (วิไลรัตน์ ยักรอด และธวัชชัย องค์กรวิทย์, 2551) มาสร้างสรรค์ ผลงาน สร้างเอกลักษณ์ สร้างอาชีพให้กับชุมชนและสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศชาติ สถานการณ์ ในยุคโลกาภิวัตน์จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมากมาย วัด ก็ยังคงเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่ง วิชาการให้กับอนุชนรุ่นหลังอาจจะมีการปรับบทบาทของการให้ความรู้ อบรม สั่งสอนโดยตรง เป็นบทบาทของแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เครื่อง ทองพระปรางค์วัดราชบูรณะ วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระอารามหลวง ที่ประดิษฐานพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย วัดศรีสุพรรณและวัดหมื่นสาร จังหวัด เชียงใหม่ เป็นต้น

วัง

วัง หมายถึง ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ซึ่งไม่ได้ประกาศยกฐานะขึ้นเป็นพระราชวัง หรือเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ หม่อมเจ้า พระราชวัง คือ ที่ประทับของ พระมหากษัตริย์ ซึ่งมีความสำคัญรองลงมาจากพระบรมมหาราชวัง วังใดจะเรียกว่าพระราชวัง ต้อง มีพระบรมราชโองการสถาปนาเท่านั้น พระบรมมหาราชวัง เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์สมัย รัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่ที่แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (วิกิพีเดีย สารานุกรมไทย, 2552) เป็นที่รวบรวมความรู้งานช่างทองหลวง ครั้งที่ สยามประเทศ ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ในวังจะมีช่างทองหลวง ผู้มีฝีมือ ความรู้ ความสามารถในการรังสรรค์ผลงาน มีช่างทองหลวง เป็นช่างทอง พระคลังมหาสมบัติ ที่รังสรรค์ เครื่องราชูปโภค เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อถวายแด่พระมหากษัตริย์ เป็นเครื่องสำหรับ ลำแดงพระอิสริยยศ เครื่องราชบรรณาการเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและเครื่องยศสำหรับบำเหน็จ ให้แก่ราชวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการและบุคคลที่ทำความดีให้แก่ประเทศชาติ ในวัง ในพระราชวัง และในพระบรมมหาราชวัง จึงมีเครื่องทองอันทรงคุณค่าและงดงาม อีกทั้งยังมี ช่างสิบหมู่ ที่ สร้างสรรค์งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและศิลปกรรม ประเภท วิจิตร ศิลป์และมณฑลศิลป์ (การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย, 2540) ที่สามารถให้อนุชนรุ่นหลังได้

ศึกษา ค้นคว้าองค์ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาตามแหล่งที่ตั้งขององค์ความรู้นั้นๆ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการต่อยอดองค์ความรู้ เชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่ในการออกแบบ ประดิษฐ์คิดค้น ผลงานตามยุคสมัยซึ่งมิให้เปิดชม ได้แก่ วัดบางขุนพรหม วัดทะเลเวสม์ พระที่นั่งอนันตสมาคม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี (เขาวัง) พระราชวังบางปะอิน วัดสวนจิตรลดา วัดสระปทุม พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส และพระที่นั่งวิมานเมฆ เป็นต้น

แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น

แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ในวิถีชีวิต ตามสภาพสังคมและชุมชน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่ส่งเสริมการเรียนรู้และเป็นแหล่งในการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญ เช่น แหล่งร้านค้าทองโบราณ อ. ศรีสังขาลย์ จ.สุโขทัย หรือถนนสายทองคำ จ.เพชรบุรี ศูนย์หัตถกรรมเครื่องเงินถนนวัวลาย จ.เชียงใหม่ แหล่งศิลปวัฒนธรรม ศาสนสถาน หอศิลป์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยา กรุงเทพมหานคร หรืออยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพระพุทธรูปทองคำ เครื่องทองสุวรรณมาลาทองคำดัก จุลมงกุฎทองคำประดับอัญมณี สุวรรณหิงคารทองคำประดับอัญมณี คลับทองคำ แผ่นดูลทองคำ ผอบทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์วังวรดิศ หอสมุดดำรงราชานุภาพ หอสมุดแห่งชาติ ศูนย์วัฒนธรรมและศูนย์การเรียนรู้ประจำท้องถิ่น (กรมศิลปากร, 2548)

สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษา คือ สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผน การถ่ายทอดวัฒนธรรม การให้ความรู้และการฝึกทักษะอาชีพ เพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีและเหมาะสมของสังคม กลุ่มสังคมในสถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน มหาวิทยาลัย กระทรวง ทบวง กรม ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา กลุ่มเหล่านี้จะประกอบไปด้วยตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมและมีหน้าที่ ดังนี้ (ธานินทร์ พร้อมสุข และ กาญจน์ จรุงพรสวัสดิ์, 2553)

1. ถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม และทักษะอันจำเป็น ในการดำรงชีพของสมาชิกในสังคม
2. สร้างบุคลิกภาพทางสังคมให้แก่สมาชิก ให้สามารถปรับตัวในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและปฏิบัติตนให้มีคุณค่าแก่สังคม
3. กำหนดสถานภาพทางสังคม และชนชั้นทางสังคม สถานภาพจากสถาบันการศึกษา เป็นส่วนประกอบสำคัญประการหนึ่ง ในการจัดช่วงชั้นทางสังคม
4. หน้าที่ในการผลิตกำลังแรงงานทางเศรษฐกิจ ตามความต้องการทางสังคม
5. หน้าที่ในการสร้างกลุ่มเพื่อน เป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษา ซึ่งก่อให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อนเพื่อสนองความต้องการทางจิตใจของสมาชิกในสังคม

ในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม สถาบันการศึกษาจึงต้องมีหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนในสังคมตามช่วงชั้นที่กำหนด ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการถ่ายทอดความรู้ที่ยั่งยืน ให้ประชาชนทุกกลุ่มคนได้เข้าถึงการศึกษา และเกิดความเสมอภาค ทั้งในเชิงพื้นที่และศักยภาพของผู้เรียน ตามความสนใจ ตามความพร้อม ตามโอกาส และตามช่วงวัย

การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีการเจริญงอกงามทางด้านความรู้ ความคิด ความสามารถในการเขียนอ่านตลอดจนเป็นคนดีของสังคมและประพฤติตามระเบียบ จารีตประเพณี รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดและเรียนรู้วัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น เช่น การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพหรือการจัดการศึกษาในระดับอาชีวศึกษา ควรให้ผู้เรียนได้มีทัศนคติที่ดีในการแก้ไขปัญหา และคิดนอกกรอบ ในด้านความรู้ผู้เรียนควรมีความรู้ความสามารถในเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับงานเฉพาะด้าน รวมทั้งภาคทฤษฎี ส่วนในด้านทักษะผู้เรียนควรมีการทำวิจัยทางการศึกษาควบคู่ไปกับการฝึกงานหรือฝึกปฏิบัติให้เกิดความชำนาญและมีทักษะในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าขณะทำงาน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2555) การจัดการศึกษานอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยควรส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในท้องถิ่น

ในปัจจุบันช่างทองไทยมีความขาดแคลน ไม่เพียงพอต่อความต้องการของสังคม ระบบการศึกษาจะช่วยส่งเสริม และสนับสนุนให้มีช่างทอง เข้าสู่สถานประกอบการ และการเข้าสู่อาชีพเพิ่มขึ้น กาญจนานิเทศวิทยาลัย ช่างทองหลวง จัดตั้งขึ้นตามแนวพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง ได้แต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยผู้แทนจาก สำนักพระราชวัง กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม และสมาคมผู้ค้าอัญมณีไทยและเครื่องประดับ เพื่อจัดทำหลักสูตร และดำเนินการจัดตั้งสถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษาขึ้นในบริเวณพระบรมมหาราชวัง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อผลิตบุคลากรด้านช่างทองหลวงและช่างทองโบราณให้เป็นการสำคัญในการอนุรักษ์ ช่อม สร้างและสืบสานงานศิลปวัฒนธรรมของชาติไทย รวมถึงการผลิตช่างฝีมือที่มีคุณภาพด้านงานเครื่องประดับ สำหรับภาคอุตสาหกรรม เครื่องประดับและอัญมณี

กาญจนานิเทศวิทยาลัย ช่างทองหลวง เป็นสถานศึกษาแห่งเดียวในประเทศไทยที่เปิดสอนหลักสูตรช่างทองหลวง ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น(ปวช.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขา ช่างทองหลวง และสาขาเครื่องประดับอัญมณี ระดับปริญญาตรี สถาบันสมทบมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าพระนครเหนือ หลักสูตร 2 ปี เทียบโอนรายวิชาและหลักสูตร 4 ปี สาขาวิชาช่างทองหลวง สาขางานช่างทองหลวง สาขาเครื่องประดับอัญมณีและสาขาออกแบบเครื่องประดับอัญมณี เมื่อเรียนจบแล้วผู้สำเร็จการศึกษาจะเข้าสู่ระบบสถานประกอบการ และภาวะการมีงานทำเพื่อเป็นช่างทอง ช่างลงยาสี ช่างแกะแว็ก ช่างเจียรไน ช่างฝังพลอย ช่างตกแต่งตัวเรือน ช่างสลักคุณ ช่างชุบ ช่างเครื่องถมทอง ถมเงิน ช่างแรลฟ ช่างหลอมหล่อ ช่างรีด ช่างเกี่ยวกับงานเครื่องประดับและนักออกแบบ (กาญจนานิเทศวิทยาลัย ช่างทองหลวง, 2553) แต่เนื่องจากเป็นสถานศึกษาแห่งเดียว การผลิตบุคลากรด้านช่างทองไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดแรงงาน สถานประกอบการและชุมชนในพื้นที่ การจัดการศึกษาในระบบทุกช่วงชั้นตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงระดับปริญญาตรี จะช่วยให้เกิดการปลูกฝังและมีใจรักในศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติ สามารถนำไปประกอบอาชีพ สร้างวัฒนธรรม การถ่ายทอดและสืบทอดความรู้ อาชีพช่างทองไทยได้อย่างเข้มแข็ง การจัดการศึกษานอกระบบ ควรจะเป็นรูปแบบหลักสูตรระยะสั้น เพื่อการประกอบอาชีพ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ควรเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้และสื่อต่างๆเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นระบบ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย มุมมองด้านเศรษฐกิจ

แนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มุ่งเน้นและให้ความสำคัญต่อการใช้นวัตกรรมสร้างสรรค์ การสร้างนวัตกรรมรวมทั้งต่อยอดองค์ความรู้และใช้ฐานแห่งวัฒนธรรมที่มีลักษณะโดดเด่น ความเป็นเอกลักษณ์ไทย (Thinness) สถานที่ตั้งของประเทศ ความโอปอ้อมอารีของคนไทยมาเป็นจุดแข็ง ในการสร้างหรือผลิตสินค้าและบริการ (Value Creation) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) เพราะวัฒนธรรม คือ สิ่งที่ลอกเลียนแบบไม่ได้ การนำเอาวัฒนธรรมมาสร้างความแตกต่างให้กับสินค้าและบริการ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งหลายประเทศได้นำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาประเทศ การรวมกลุ่มอาชีพจะช่วยให้เกิดการพัฒนายิ่งขึ้นและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ภายใต้การแบ่งปัน การช่วยเหลือเกื้อกูล และการมีส่วนร่วม โดยการถ่ายทอดความรู้ผ่านกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

ดังแสดงในตารางที่ 22

ตารางที่ 22 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มุมมองด้านเศรษฐกิจ ผ่านกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

แนวทางการถ่ายทอดความรู้	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
การรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง	- กำหนดกลุ่มเครื่องประดับทองโบราณและอุตสาหกรรมเครื่องประดับอัญมณี - จัดทำฐานข้อมูลกลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกันและกลุ่มอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่อง - จัดทำฐานข้อมูล SMEs กลุ่มสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) หนึ่งจังหวัด หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OPOP) หรือสินค้าในชุมชน - กระตุ้นผู้ประกอบการในกลุ่มเครื่องประดับทองโบราณและกลุ่มอุตสาหกรรมเครื่องประดับอัญมณี การรวมกลุ่มพันธมิตรทางธุรกิจ โดยการพบกลุ่มและผู้นำกลุ่ม
	ความสามารถ

ตารางที่ 22 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
	- กำหนดทิศทาง เป้าหมายและกลยุทธ์ในการเพิ่มขีด - จัดทำแผนปฏิบัติการในการดำเนินการ - ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะของกลุ่ม เครื่องประดับทองโบราณ อุตสาหกรรมเครื่องประดับ อัญมณีและอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่อง - จัดประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้ประกอบการ สมาคม สถาบันการศึกษา • รวบรวมข้อมูลจากการประชุมสัมมนา • จัดกลุ่มข้อมูล • สรุปประเด็น • วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ SWOT • นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำแผนปฏิบัติการ • กำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์และการดำเนินงาน • ดำเนินการวิจัยและพัฒนา • การบริหารจัดการด้านการตลาด แหล่งเงินทุน • การออกแบบผลิตภัณฑ์และการผลิต • การใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาและประชาสัมพันธ์ • การสรรหากำลังคนและแรงงาน - จัดทำเครือข่ายความร่วมมือและผู้รับผิดชอบหลัก หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด พาณิชย์จังหวัด ศูนย์ส่งเสริม อุตสาหกรรม พัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วน จังหวัดเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล

ตารางที่ 22 (ต่อ)

แนวทางการถ่ายทอดความรู้	กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้
	- ประสานองค์กรและอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่อง เช่น ผู้ค้าพลอยหรืออัญมณี การท่องเที่ยว ศูนย์จัดแสดงสินค้าเพื่อประชาสัมพันธ์ สถาบันวิจัยอัญมณีศาสตร์ หอการค้า สมาคมช่างทองไทย สมาคมผู้ค้าทอง สมาคมผู้ค้าทองรูปพรรณเพื่อเป็นเครือข่ายในการสนับสนุน - จัดประชุม สัมมนาความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานและรายงานผลการดำเนินโครงการ - สรรหาผู้นำกลุ่มอาชีพจากแต่ละจังหวัดหรือแต่ละธุรกิจ เพื่อทำหน้าที่ Leader ประสานงานและขับเคลื่อนกลุ่มอาชีพ เพื่อศักยภาพในการแข่งขันกับเศรษฐกิจภูมิภาคอาเซียน

จึงสรุปได้ว่า การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนต้องมีการถ่ายทอดผ่านมุมมองด้านการศึกษา มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม และมุมมองด้านเศรษฐกิจ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านการศึกษา

การศึกษาในระบบ (Formal Education)

ระดับปฐมวัย (อนุบาล 1-3) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับคุณลักษณะตามวัย และพัฒนาการตามวัย โดยการปลูกฝังให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย อาชีพช่างทอง ส่งเสริมด้านจินตนาการผ่านการปฏิบัติจากมุมประสบการณ์ หรือมุมสนใจ

ระดับประถมศึกษา ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยผ่านการเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และศิลปะ

ระดับมัธยมศึกษา ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยผ่านการเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ศิลปะ และการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) พุทธศักราช 2545 (ปรับปรุง พ.ศ. 2546) โดยการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์อาชีพช่างทองไทย

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) พุทธศักราช 2545 (ปรับปรุง พ.ศ. 2546) โดยการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์อาชีพช่างทองไทย

ระดับปริญญาตรี ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาช่างทองหลวง (ฉบับปรับปรุง 2555) โดยเพิ่มเติมในหมวดวิชาเลือกเสรี ได้แก่ การเรียนรู้เรื่อง ประวัติศาสตร์เครื่องประดับ รูปแบบเครื่องประดับไทย การออกแบบเครื่องประดับ และการพัฒนารูปแบบเครื่องประดับ

การศึกษานอกระบบ (Non - formal Education)

ดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ สำหรับการประกอบอาชีพ ช่างทอง แก้ปัญหาการว่างงาน แก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทอง โดยการถ่ายทอดความรู้อาชีพ ช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรระยะสั้น ด้านการฝึกทักษะอาชีพ การเข้าสู่อาชีพ การพัฒนา กลุ่มอาชีพ และการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

ดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อให้มีความหลากหลาย ให้โอกาสกับบุคคลได้เข้าถึงองค์ความรู้ อาชีพช่างทอง โดยการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านศูนย์การเรียนรู้อาชีพ ช่างทองไทย ด้านการให้บริการทางการศึกษา องค์ความรู้ และงานวิจัย ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ เชิงสร้างสรรค์ ด้านการถ่ายทอดความรู้ทางเทคโนโลยี ด้านพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริง ด้านนิทรรศการ ถาวร และด้านนิทรรศการหมุนเวียน

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน โดยการถ่ายทอดความรู้ผ่านระบบสถาบัน ทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัง แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ตาม ธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น สถาบันการศึกษา

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านเศรษฐกิจ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน โดยการถ่ายทอดความรู้ผ่านแนวคิด เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนพื้นฐานการใช้องค์ความรู้เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิด มูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมรวมทั้งการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน ภายใต้ ความช่วยเหลือเกื้อกูลและการมีส่วนร่วมโดยการรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

ระยะที่ 3 ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ผลการทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน พบว่า การถ่ายทอดความรู้จะเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ต้องมี การถ่ายทอดผ่านความรู้ ผ่านมุมมองด้าน การศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การถ่ายทอดความรู้ผ่านมุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยการถ่ายทอดความรู้ผ่านสถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัด แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น สถาบันการศึกษา การถ่ายทอดความรู้ผ่านมุมมองด้านเศรษฐกิจ โดยการนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการใช้ภูมิปัญญา และมรดกทางวัฒนธรรม เป็นแนวทางในการรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง รายละเอียด มีดังนี้

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านการศึกษา

การจัดการศึกษา เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายอันพึงประสงค์ ในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ และยกระดับคุณภาพประชากรของประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ มีเป้าหมายชัดเจน เพื่อการพัฒนาคุณภาพของพลเมืองไทยในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยม แนวคิด ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสมานฉันท์

การจัดการศึกษา มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้บริการทางการศึกษาที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต ความสามารถในการประกอบอาชีพ ตามความถนัด มีความเสมอภาคทางการศึกษา การเตรียมเด็กก่อนวัยเรียนให้พร้อมต่อการเรียนรู้ และพัฒนาในระดับที่สูงขึ้น (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์กรมหาชน, 2546) จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการศึกษามีประสิทธิภาพ จะต้องสามารถให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เข้าถึงการศึกษาทุกช่วงชั้นของระดับการศึกษา ตั้งแต่เด็กก่อนวัยเรียนหรือเด็กในระดับปฐมวัย (อนุบาล 1-3) บุคคลในวัยเรียนเป็น การศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มประชาชนทั่วไป โดยการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาในระบบ (Formal Education)

ระดับปฐมวัย การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านพัฒนาการตามวัยและคุณลักษณะตามวัยของเด็ก ทั้งด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาไปพร้อมกัน การเปิดโอกาสให้เด็กได้มีการเรียนรู้ สังเกต จับต้อง แสดงแนวคิด สร้างสรรค์ ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ให้เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัย การได้เรียนรู้วัฒนธรรม ศิลปะเครื่องประดับ จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และซึมซับศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ ศุภพร พรหมแก้ว (2552) ที่ว่า ควรจะส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่องงานศิลปหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ไทยในระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และการบรรจุความรู้ไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สอดคล้องกับ หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 กระทรวงศึกษาธิการ (2546) อีกทั้งเด็กสามารถที่จะมีจินตนาการเกี่ยวกับเครื่องประดับ การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับช่วงวัย การเปรียบเทียบสีลูกปัดแทนอัญมณี การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ จำลอง มุมประสบการณ์ในห้องเรียน หน้าห้องเรียนหรือห้องที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ของโรงเรียนจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมช่างทองไทย รู้จักสังเกต แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง สนุกสนาน และเพลิดเพลิน ดังแนวพระราชดำริของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ว่า เเบญจพร สมานมาก (2554)

การจัดสภาพแวดล้อมชั้นเรียนในระดับอนุบาล ให้จัดเหมือนบ้าน มีมุมการเรียนรู้ มุมสนใจ ซึ่งแนวพระราชดำรินี้มาจากพระราชนิพนธ์เบ็ดเตล็ด เรื่อง ทักษะการเรียนการสอนของญี่ปุ่น ที่ว่า “การสอนชั้นอนุบาล 1 ยังไม่มีการสอนหนังสือ ควรจัดเด็กเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 2-4 คน จะสอนให้เด็กอยู่ในระเบียบ รู้จักอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะเพื่อทำกิจกรรม เช่น เดินเข้าจังหวะ นั่งนิ่งๆ ฟังนิทาน การสอนเด็ก เล็กๆ ขนาดนี้ ควรมีครูและครูผู้ช่วยอีกคนหนึ่งเป็นผู้ดูแล การจัดห้องควรพยายามจัดให้เหมือนบ้าน”

ระดับประถมศึกษา ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระศิลปะ โดยมีจุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนการเรียนรู้แบบบูรณาการบนพื้นฐานของความเชื่อว่า “คนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต” โดยนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษา ปีที่ 1-6 กระทรวงศึกษาธิการ (2551) มาเป็นแนวทางในการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 เรียนรู้ เรื่อง เครื่องประดับไทย ความเป็นมาของเครื่องประดับที่เชื่อมโยงกับศิลปะแขนงต่างๆ ระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เกี่ยวกับงานช่างทองไทย

กลุ่มสาระศิลปะ ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 เรียนรู้ เรื่องการวาดเส้นพื้นฐาน และรูปทรงเลขาคณิต รูปร่าง และพื้นผิว เข้าใจเรื่องศิลปะ สี แม่สี และการผสมสีที่ใช้ในการออกแบบเครื่องประดับเกี่ยวกับงานช่างทองอย่างง่าย ระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้เรื่องการวาดเส้น ลวดลายไทยพื้นฐาน และการวาดเส้นลวดลายไทยเสมือนจริง โดยสามารถใช้หลักการของแสงและเงาที่มีมิติถ่ายทอดความคิดและมีจินตนาการเกี่ยวกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมช่างทองไทย

กิจกรรมชุมนุม ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 เรียนรู้ เรื่องศิลปะเครื่องประดับไทย การวาดรูปทรงต่างๆ ของเครื่องประดับ การลงสีโดยเรียนจากต้นแบบหรือจินตนาการ

กิจกรรมชุมนุม ระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้ เรื่องพื้นฐานงานช่างทอง (การปฏิบัติ)

การที่ต้องถ่ายทอดความรู้ ผ่านการเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระศิลปะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียน มีความรู้ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย และมีค่านิยมที่ดี ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของไทย สามารถนำความรู้ที่ได้สู่การประยุกต์ใช้ในการออกแบบ การเขียนลวดลาย และสร้างผลงานที่เหมาะสมกับช่วงวัย และระดับการศึกษา สามารถสร้างสรรค์งานช่างทอง เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมงานช่างทอง ที่เป็นมรดกของชาติไทย สอดคล้องกับรายงานการวิจัย การบริหารจัดการศึกษาเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ และเชิงสร้างสรรค์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2555) ที่ว่า การสร้างผู้สำเร็จการศึกษาที่มีความคิดสร้างสรรค์ในระดับประถมศึกษา ควรพัฒนาทัศนคติให้ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต มีจินตนาการ ความรู้ ทักษะ และความสุนทรีในศิลปะ มีกระบวนการในการเรียนรู้ และมีการมอบหมายงานในหัวข้อที่เป็นนามธรรม

ระดับมัธยมศึกษา ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่ม

สาระศิลปะ และกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ 1-3 ได้สำรวจความถนัด และความสนใจของตนเอง มีทักษะในการคิดสร้างสรรค์ ทักษะในการใช้เทคโนโลยี และมีวิจารณญาณในการแก้ปัญหา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 4-6 เน้นการเพิ่มพูนความรู้เฉพาะด้าน สนองต่อความสามารถ และความถนัดของผู้เรียนทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพ เพื่อเป็นแนวทาง ในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ตลอดจนการประกอบอาชีพเพื่อการพัฒนาตน และประเทศชาติตามบทบาทโดยนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 กระทรวงศึกษาธิการ(2551) มาเป็นแนวทางในการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ สุนทร พรหมแก้ว (2552) ที่ว่า ควรมีการปลูกฝังหลักสูตรเชิงอนุรักษ์ งานศิลปหัตถกรรมไทย ตั้งแต่อนุบาล – ระดับมัธยมศึกษา ในรายวิชาหนึ่งวิชาใด เช่น รายวิชา ศิลปศึกษาและศิลปะพื้นบ้าน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และมีค่านิยมที่ดีต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 5 เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์เครื่องประดับที่มีวิวัฒนาการตามยุคสมัย

กลุ่มสาระศิลปะ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ปีที่ 4-6 เรียนรู้ เรื่องวิชาการวาดเส้นพื้นฐาน วิชาศิลปะพื้นฐาน วิชาศิลปะลวดลายไทย วิชาการออกแบบพื้นฐาน วิชาออกแบบเครื่องประดับอัญมณี วิชาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากผู้เรียนจะต้องรู้หลักในการออกแบบ และสามารถประยุกต์ สร้างสรรค์ผลงานได้อย่างเหมาะสมกับโอกาส เข้าใจอิทธิพลของมรดกวัฒนธรรมทางปัญญาของไทยที่เกี่ยวข้องกับงานช่างทอง

กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ 1-3 เรียนรู้ เรื่องช่างทองพื้นฐาน ที่เกี่ยวกับประเภทของเครื่องมือ ประเภทของเครื่องประดับ วิธีการใช้ การเก็บรักษาอุปกรณ์ การหลอม การรีดโลหะ และการปฏิบัติงานช่างทองพื้นฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับการผลิตตัวเรือนโลหะวิทยา ทักษะการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ และทักษะการปฏิบัติ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 4-6 เรียนรู้ เรื่องงานช่างทองพื้นฐานเกี่ยวกับงานรูปพรรณ งานประดับอัญมณี เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการผลิตเครื่องประดับ และ โลหะวิทยาที่ใช้ในการทำเครื่องประดับ ในรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับงานช่างทองโบราณ เช่น งานทองสุโขทัย งานทองเพชรบุรี และเครื่องเงินชาวเขา

การที่ต้องถ่ายทอดความรู้ ผ่านการเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระ
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระศิลปะ และกลุ่มสาระการงานอาชีพ และเทคโนโลยี
เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ และภูมิใจในภูมิปัญญาช่างทองไทยที่สืบทอดกันมา สามารถนำความรู้ที่
ได้จากการศึกษามาใช้ประโยชน์และบูรณาการภูมิปัญญา และวัฒนธรรมทองสุโขทัย ทองเพชรบุรี
และเครื่องเงินชาวเขา มาสร้างสรรค์ผลงาน โดยสามารถเชื่อมโยงกับหน่วยการเรียนรู้เรื่อง
ภูมิปัญญาไทย ประวัติศาสตร์ชาติไทย วิถีชีวิตคนไทย และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย
สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ตามมาตรฐาน
การเรียนรู้ในกลุ่มสาระ ดังกล่าว จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต
สามารถใช้เทคนิค วิธีการของศิลปินในการสร้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สัมพันธ์ และเชื่อมโยง
กับภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล มีความรู้ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม
เห็นคุณค่าในอาชีพสุจริตและเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ สอดคล้องกับ แผนพัฒนา
การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559) สำนักงานปลัดกระทรวง
ศึกษาธิการ (2554) ที่ว่า การสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้จะต้องมีการ
ส่งเสริม และสนับสนุนเครือข่ายภูมิปัญญา การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรมของไทย

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย
อย่างยั่งยืน ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์อาชีพช่างทองไทย
มีจุดมุ่งหมาย ให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และความสามารถตามมาตรฐานวิชาชีพงานช่างทองหลวง
โดยนำหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) พุทธศักราช 2545 (ปรับปรุง พ.ศ. 2546)
ประเภทวิชาศิลปกรรม กระทรวงศึกษาธิการ (2545ก) โดยการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมในกลุ่มวิชาชีพ
และกลุ่มวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หมวดทักษะชีวิต กลุ่มวิชาภาษาไทย ระดับปวช.3 เรียนรู้ เรื่อง
ภาษาไทยเชิงสร้างสรรค์ในงานอาชีพ ให้ผู้เรียนได้ศึกษาและฝึกทักษะเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยใน
การสื่อสารอย่างมีศิลปะ ฝึกทักษะการฟัง การดู การพูดในงานอาชีพ และในสังคม การใช้
ประโยชน์ในการเขียนโครงการ โครงการงาน ก่อนจบระดับประกาศนียบัตรเบื้องต้น (ปวช.) กลุ่มวิชา
วิทยาศาสตร์ ระดับปวช.2 เรียนรู้ เรื่องวิทยาศาสตร์เพื่อพัฒนาอาชีพศิลปกรรม เพื่อให้ผู้เรียนมี
ความเข้าใจเกี่ยวกับสารเคมีในงานอาชีพ พอลิเมอร์ แสง ความร้อน สารละลาย ผลของความร้อนต่อ
วัตถุ และกัมมันตภาพในการทำงาน หมวดทักษะวิชาชีพ กลุ่มทักษะวิชาชีพเลือก ปวช.2 เรียนรู้
เรื่องการเขียนและการออกแบบลวดลายไทย ให้ผู้เรียนได้รู้ถึงประวัติ และวิวัฒนาการของลวดลาย
ไทยพื้นฐาน (หมวดลายกนก) เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ เชื่อมโยงการเรียนรู้รายวิชา
ต่างๆ ที่เกี่ยวกับอาชีพ เช่น งานออกแบบช่างทองหลวง งานสลักคุณ และงานช่างทองหลวง

ฝึกประสบการณ์ทักษะวิชาชีพ ปวช.3 เรียนรู้ เรื่องการฝึกงาน ในสาขาวิชาชีพ และสาขาวิชาชีพ
 เกี่ยวเนื่อง เพื่อเพิ่มองค์ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ในการนำไปเชื่อมโยงหรือบูรณาการงานใน
 อาชีพ โครงการพัฒนาทักษะวิชาชีพ ปวช.3 เรียนรู้ เรื่องการจัดทำโครงการที่ถูกต้อง มีลำดับ
 ขั้นตอน กระบวนการ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหา การประเมินผล การจัดทำรายงานและการ
 นำเสนอผลงาน ในสาขาวิชาชีพ อาจจัดทำเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม หมวดวิชาเลือกเสรี ปวช.2
 เรียนรู้ เรื่องงานสลักคุณลายสากล 1 เพื่อให้ผู้เรียน สามารถฝึกทักษะการสลักคุณลายสากล เช่น
 ลายเส้นตรง เส้นโค้ง เส้นที่เป็นรูปร่าง รูปทรงในแบบต่างๆ ตามกระบวนการและเทคนิคได้อย่าง
 ถูกต้อง ลดการสิ้นเปลืองวัสดุมีค่า และการทำงานที่ถูกต้อง รวมทั้งวิธีการใช้ การบำรุงรักษา
 เครื่องมือที่ใช้ในการสลักคุณ ปวช.2 เรียนรู้ เรื่องงานสลักคุณลายสากล 2 เพื่อความต่อเนื่องของ
 วิธีการและเทคนิคงานสลักคุณโดยเพิ่มรูปทรงอิสระ ดอกไม้ รูปทรงสัตว์ การฝึกทักษะการสลักคุณ
 ที่ถูกต้องตาม รูปแบบตลอดจนการมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน ปวช.2 เรียนรู้ เรื่องงานแกะลาย
 และแรลลาย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถออกแบบลายและฝึกทักษะการถ่ายแบบลงบนผิวโลหะ การ
 ปรับแต่งมีดตัดแบบต่างๆ การเดินเส้นตรง เส้นโค้ง การเชื่อมเงา การขัดเงา การชุบขัดผิว การแกะ
 ลาย การแรลลายบนผิวงานเครื่องประดับ ได้สวยงามและเป็นงานต่อเนื่องจากงานสลักคุณลายสากล 1
 งานสลักคุณลายสากล 2 หมวดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ระดับ ปวช.1 – ปวช.3 จัดเป็นกิจกรรม
 ชมรมวิชาชีพ

การที่ต้องถ่ายทอดความรู้ ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับ
สถานการณ์อาชีพช่างทองไทย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปสร้างงาน ประกอบอาชีพได้อย่าง
 เหมาะสม มีความภาคภูมิใจในวิชาชีพ เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการ
 เป็นผู้นุรักษ์ สืบสานงานช่างทองหลวง ภายใต้อาชีพ และประสบการณ์ที่เชื่อมโยง สู่การประกอบ
 อาชีพ และสามารถนำความรู้ไปต่อยอดในเชิงธุรกิจและการเป็นผู้ประกอบการ สอดคล้องกับ
 หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) พุทธศักราช 2545 (ปรับปรุง พ.ศ. 2546) ประเภท
 วิชาศิลปกรรม กระทรวงศึกษาธิการ (2545ก) ที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้สำเร็จการศึกษาในระดับปวช.3 มี
 คุณสมบัติในการปฏิบัติงานช่างทองได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ สามารถ
 ประกอบอาชีพได้ตรงตามความต้องการ การประกอบอาชีพอิสระ และการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น
 ซึ่งโดยส่วนใหญ่ผู้เรียนที่จบการศึกษาระดับปวช.3 จะเข้าศึกษาต่อในระดับปวส. เพื่อการเรียนรู้
 ทักษะวิชาชีพที่สูงขึ้น การฝึกประสบการณ์ทักษะวิชาชีพในสถานประกอบการ จะช่วยให้นักเรียน
 ได้ฝึกประสบการณ์จริง ได้เรียนรู้การปฏิบัติงานอาชีพ เครื่องมือเครื่องจักร และบรรยากาศในการ
 เรียนรู้ที่แตกต่างจากสถานศึกษา เป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ที่ดี โครงการพัฒนาทักษะวิชาชีพ

คือการจัดทำโครงการก่อนจบการศึกษา ตามความถนัด ความสนใจในวิชาชีพ เป็นรายกลุ่มหรือรายบุคคล

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์อาชีพช่างทองไทย การจัดการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) พุทธศักราช 2545 (ฉบับปรับปรุง 2546) สาขาวิชาช่างทองหลวง กระทรวงศึกษาธิการ (2545ข) โดยการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมในกลุ่มวิชาชีพและกลุ่มวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หมวดวิชาเลือกเสรี ระดับปวส.1 เรียนรู้ เรื่องการออกแบบช่างทองหลวงชั้นสูง เพื่อให้ให้นักศึกษาได้ เรียนรู้และปฏิบัติงานร่างแบบเครื่องประดับช่างทองหลวง เขียนลวดลายตกแต่งงานประเภทเครื่องใช้ในพระราชพิธี เครื่องทองพระราชทาน งานเครื่องประดับ ของที่ระลึก เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เน้นเทคนิคการสลักคุณ งานบุ งานถมลงยา ฝักออกแบบงานช่างทองหลวงที่ประยุกต์จากรูปแบบเดิมและสร้างสรรค์เป็นรูปแบบใหม่ ฝึกงาน ระดับปวส. 2 เรียนรู้ เรื่องการฝึกงาน เพื่อให้ให้นักศึกษาได้เข้าใจกระบวนการปฏิบัติงานอาชีพอย่างเป็นระบบ มีความชำนาญ ทักษะ และประสบการณ์ในงานอาชีพระดับช่างเทคนิค มีเจตคติ กิจนิสัย ความรับผิดชอบ วินัย ขยันและอดทนในการทำงานและสามารถนำประสบการณ์จากการฝึกงานมาใช้เพื่อเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบการศึกษา การเป็นผู้ประกอบการ หรือการเข้าสู่โลกของงาน กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่สถานศึกษาจัดให้ หรือกิจกรรมที่ผู้เรียนสนใจ

การที่ต้องถ่ายทอดความรู้ ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์อาชีพช่างทองไทย เพื่อให้ให้นักศึกษามีความรู้ ความสามารถ ทักษะที่ชำนาญการมากขึ้น สอดคล้องกับการจัดการศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) พุทธศักราช 2545 (ฉบับปรับปรุง 2546) สาขาวิชาช่างทองหลวง กระทรวงศึกษาธิการ (2545ข) มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เกี่ยวกับ งานช่างทองหลวง เพื่อการอนุรักษ์ผลงานให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีระเบียบวินัย ขยันหมั่นเพียร สามารถสร้างสร้งงานฝีมือด้านช่างทองหลวงและเป็นการกำลังหลักในการอนุรักษ์ งานช่างทองโบราณ และงานร่วมสมัย เพื่อการประกอบอาชีพ มีความรับผิดชอบต่อสังคมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ การทำโครงการก่อนจบจะช่วยให้นักศึกษาได้พัฒนาองค์ความรู้และสร้างนวัตกรรมที่ต่อยอดจากวิชาชีพช่างทองสู่งานร่วมสมัย นวัตกรรมจะเข้ามามีบทบาทในการเรียนการสอนและการปฏิบัติที่สูงขึ้น ตามแนวคิดของ ถวัลย์ ภาสกรวิทย์ และคณะ (2546) ได้กล่าวถึงนวัตกรรมว่า เกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ นวัตกรรมเชิงพัฒนา คือ

การเริ่มจากชั้นลอกเลียนแบบเดิมพัฒนารูปแบบ นำไปปฏิบัติตามรูปแบบทำให้เกิดวิธีการพัฒนารูปแบบใหม่ และนวัตกรรมเชิงวิจัยและพัฒนา คือ การคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ แล้วนำไปประดิษฐ์นวัตกรรมขึ้นมา มีการทดลองและนำสู่การปฏิบัติ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนของ กาญจนานิเชก วิทยาลัยช่างทองหลวงก็เช่นกัน เป็นการเรียนการสอนในลักษณะการนำองค์ความรู้ และภูมิปัญญาดั้งเดิมของช่างทองหลวง สู่งานช่างทองไทย ส่งผ่านให้กับนักเรียน นักศึกษาด้วยวิธีการสอน สาทิต บอกเล่าในเทคนิควิธีการต่างๆ ดังนั้น ผู้สำเร็จการศึกษาจาก กาญจนานิเชก วิทยาลัยช่างทองหลวง จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีทักษะและประสบการณ์ในวิชาชีพ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว สามารถมีงานทำ 100% สอดคล้องกับผลการประเมินคุณภาพภายนอก เพื่อรับรองมาตรฐานการศึกษา รอบ 3 ด้านอาชีวศึกษา สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์กรมหาชน (2546) พบว่า ผลการประเมินตามมาตรฐานกฎกระทรวง ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีคะแนนเฉลี่ย 5.00 และมีผลรวมของการประเมินทุกตัวบ่งชี้อยู่ในระดับดีมาก ค่าคะแนน 91.13 แสดงให้เห็นว่า นักเรียน นักศึกษามีคุณภาพ มีคุณลักษณะตรงตามที่สถานประกอบการต้องการ สามารถเข้าสู่ภาวะการมีงานทำ การศึกษาต่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระดับปริญญาตรี การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหมวดวิชาเลือกเสรี หลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาช่างทองหลวง ฉบับปรับปรุง 2555 สถาบันสมทบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าพระนครเหนือ หลักสูตร 4 ปี และหลักสูตรเทียบโอนรายวิชา กาญจนานิเชก วิทยาลัยช่างทองหลวง (2555) เนื่องจากกลุ่มวิชาแกนและกลุ่มวิชาชีพสาขางานมีการจัดรายวิชาเต็มตามหน่วยกิต จึงต้องจัดเพิ่มเติมในหมวดวิชาเลือกเสรี เรียนรู้ เรื่องประวัติศาสตร์เครื่องประดับไทย รูปแบบเครื่องประดับไทย การออกแบบเครื่องประดับไทยสมัยต่างๆ และการพัฒนารูปแบบเครื่องประดับ เพื่อให้ นักศึกษาได้เรียนรู้และเข้าใจวิวัฒนาการประวัติศาสตร์เครื่องประดับที่ปรากฏในหลักฐานประเทศไทย เรียนรู้รูปแบบเครื่องประดับ คติความเชื่อ แนวคิดความคิดสร้างสรรค์ของรูปแบบเครื่องประดับ และสามารถนำมาเชื่อมโยงการออกแบบเครื่องประดับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงร่วมสมัย เรียนรู้ เรื่องรูปแบบเครื่องประดับไทย เทคนิคและวิธีการในการออกแบบตลอดจน เรียนรู้การพัฒนาเครื่องประดับให้มีรูปแบบร่วมสมัยและเป็นสากล เพื่อการขยายโอกาสเชิงธุรกิจ การเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีจะต้องมีการทำศิลปนิพนธ์ก่อนจบการศึกษา นักศึกษาจะต้องบูรณาการการเรียนรู้ เทคนิคการทำงาน ในรูปแบบช่างทองหลวง ช่างทองร่วมสมัย การออกแบบผลงาน การทำโมเดลจำลอง การสร้างผลงานจริง และการรวบรวมองค์ความรู้เป็นรูปเล่ม ทำให้นักศึกษาสามารถบูรณาการแนวคิด ประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนจาก

ระดับ ปวช. ระดับปวส.จนถึงระดับปริญญาตรี สอดคล้องกับรายงานการวิจัย การบริหารจัดการ การศึกษาเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์ สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา (2555) พบว่า การจัดการศึกษาเพื่อสร้างผู้สำเร็จการศึกษาที่มีแนวคิดสร้างสรรค์ใน ระดับอุดมศึกษา (วิชาชีพ) จะต้องสร้างทัศนคติให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหา โดยการคิดนอกกรอบ การลองผิดลองถูก และการมีความคิดริเริ่มในสิ่งใหม่ มีความรู้ความสามารถทางด้านทฤษฎีและ ปฏิบัติในการทำงานเฉพาะด้าน ควรมีทักษะในการฝึกงาน 70 % และการทำวิจัย 30% ของการศึกษา สามารถทำงานเป็นทีมและการเป็นผู้ประกอบการ การเรียนรู้ที่ดีจะต้องเป็นการเรียนรู้เชิงการ ทดลอง (Experimental Based Study)

การศึกษานอกระบบ (Non - formal Education)

หลักการจัดการศึกษานอกระบบ มีหลักการและจุดมุ่งหมายโดยรวมตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 2545 (สำนักงานรับรองมาตรฐานและ ประเมินคุณภาพการศึกษา องค์กรมหาชน, 2546) ให้การจัดการศึกษานอกระบบ ใช้หลักการ ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม ความหลากหลาย ยืดหยุ่น การบูรณาการ และการกระจายอำนาจ เพื่อให้การจัดการศึกษานอกระบบเกิดประโยชน์สูงสุด บนพื้นฐานความเชื่อของการจัดการศึกษา นอกระบบซึ่งสามารถมองได้ 2 มิติ (อัญชลี ธรรมะวิธิกุล, 2551) ได้แก่ มิติที่ 1 เป็นการจั ดการศึกษาที่จัดขึ้น นอกเหนือจากโรงเรียนมีหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน การวัดผลและการ ประเมินผลเช่นเดียวกันแต่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับให้เข้ากับสภาพของชุมชน อาจใช้เนื้อหา ในการเรียนจากสภาพแวดล้อมหรือความต้องการของผู้เรียน มิติที่ 2 การจัดการศึกษาที่จัดขึ้น สำหรับผู้เรียนที่ไม่สามารถเข้าถึงการเรียนในโรงเรียน มีข้อจำกัดในด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือวัยซึ่ง ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

การจัดการศึกษานอกระบบ (Non - formal Education) เพื่อการพัฒนาอาชีพด้วยหลักสูตร ระยะสั้น ที่เป็นการเรียน เฉพาะเรื่อง เฉพาะงาน และเฉพาะทาง ซึ่งต้องมีการวิเคราะห์งาน ระบุ สมรรถนะที่ผู้เรียนจะต้องฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้ตรงตามความต้องการ ของผู้เรียนตลาดแรงงาน สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ หลักสูตรการฝึกอาชีพของ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน พ.ศ. 2535 ได้กำหนดหลักสูตร อย่างหลากหลาย ตั้งแต่หลักสูตรการฝึกเตรียมเข้าทำงาน ช่างฝึกหัด การฝึกอาชีพต่อเนื่อง การฝึก

ยกระดับฝีมือ การฝึกเพื่อทดสอบมาตรฐานฝีมือช่าง การฝึกเพื่อไปทำงานต่างประเทศและการฝึกอาชีพในชนบท เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงอาชีพและนำไปประกอบอาชีพเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยผ่านหลักสูตรระยะสั้นจึงเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ทักษะ ความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียน **การฝึกทักษะอาชีพ** ที่เป็นลำดับขั้น ฝึกเฉพาะเรื่อง เฉพาะงาน จะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ และมีทักษะพื้นฐานในงานอาชีพช่างทอง ตั้งแต่การเรียนรู้การใช้อุปกรณ์เครื่องมือ การฝึกปฏิบัติ เมื่อมีความชำนาญแล้วก็สามารถเข้าสู่อาชีพ **การเข้าสู่อาชีพช่างทอง** คือการบูรณาการเทคนิคงานช่างทอง และงานอาชีพที่เกี่ยวข้อง เช่น การทำต้นแบบ การหล่อ การฝัง และเทคนิคต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเองให้เข้าสู่อาชีพอย่างเต็มตัว สามารถประยุกต์ คิดวิเคราะห์ ออกแบบให้เกิดการสร้างสรรคในงานอาชีพ **การเข้าสู่กลุ่มพัฒนาอาชีพ** คือ การเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์กับกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง ให้เกิดการพัฒนาผลผลิต พัฒนาการงานด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างเครือข่าย จะเกิดการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์และกำลังใจ **การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี** คือ การพัฒนาศักยภาพของตนเองและกลุ่ม โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ประสานหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ ซึ่งต้องมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจึงจะประสบผลสำเร็จ ดังแนวคิดของ พชร ธิโสธร (2546) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกันคือ สามารถช่วยสะท้อนปัญหา สาเหตุและความต้องการของชุมชนภายใต้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีฉันทามติ ความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ ความรักท้องถิ่น การพึ่งพาและการช่วยเหลือกัน การมีส่วนร่วมจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาอาชีพและการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย เพราะจะช่วยในการตัดสินใจร่วมกัน ลดความล่าช้า สร้างฉันทามติและข้อสำคัญ จะช่วยพัฒนาภาคประชาสังคม ทำให้ประชาชนสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง การแก้ปัญหาอย่างถูกวิธีและตรงประเด็น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการถ่ายทอดความรู้จะช่วยให้เกิดการกระจายองค์ความรู้ที่สั่งสมถ่ายทอดออกมาสู่ผู้ประสงค์จะเข้าสู่อาชีพช่างทอง อีกทั้งจะช่วยให้เกิดการสร้างสรรคและพัฒนาภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต อาชีพช่างทองนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย การพัฒนาที่ยั่งยืนควรจะต้องมีการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมโดยถือคุณค่าของมนุษย์และวัฒนธรรมเป็นหลัก ตามแนวคิดของ Unesco (สุภาสิณี ดันติศรีสุข, 2555) การพัฒนาอาชีพช่างทองจะช่วยให้เกิดการพัฒนาชุมชนและสังคม แก้ไขปัญหาการขาดแคลนช่างทอง ลดปัญหาการว่างงาน สร้างงาน สร้าง

รายได้ ชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับแนวคิดของ ธงชัย สมบูรณ์ (2549) ที่ว่า มิติแห่งการพัฒนาจะต้องมีความสัมพันธ์และพัฒนาในหลายบริบท เช่น พัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจไปพร้อมๆ กัน

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

การศึกษาตามอัธยาศัย คือ การศึกษาที่ตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ทุกช่วงชีวิตของบุคคล และเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) เพื่อให้บุคคลมีความรู้ ทักษะและ ความสามารถ จากการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันซึ่ง Schugurensky (2000) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ตามอัธยาศัยไว้ว่า การเรียนรู้ในชีวิตประจำวันเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เพื่อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) ที่เต็มเต็มความต้องการของปัจเจกบุคคลที่ต้องการการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆนอกเหนือจากการเรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ในวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และพฤติกรรมต่างๆ หรืออาจเกิดจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ โดยไม่ได้ตั้งใจ รวมถึงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากจิตใต้สำนึกที่ผู้เรียนกำหนดขึ้นเองในความต้องการและความสนใจที่จะเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัยจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ศึกษาหาความรู้ได้หลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาจเกิดขึ้นในชุมชน จากสถาบันทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ตามวิถีชีวิตหรือแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์ อุทยานการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ทฤษฎีใหม่ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หอศิลป์ เป็นต้น

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย โดยศูนย์การเรียนรู้ จะช่วยให้ผู้ต้องการศึกษาหาความรู้ สามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการ ความสนใจ ความพร้อมและศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลดังแนวคิดของ อัญชลี ธรรมะวิสิฏกุล (2553) ที่กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ตามความสนใจ มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่วนที่นำภูมิปัญญามาใช้ สอดคล้องกับการพัฒนา ความรู้และยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ศูนย์การเรียนรู้อาชีพช่างทองไทย

1. **ด้านการบริการทางการศึกษา องค์ความรู้ และการวิจัย** ประกอบไปด้วย กิจกรรม การให้บริการด้านตำราเกี่ยวกับอาชีพช่างทอง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ การรวบรวมองค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชน ศิลปินแห่งชาติ ในอาชีพช่างทองและอาชีพเกี่ยวเนื่อง การรวบรวมองค์ความรู้ และภูมิปัญญา นวัตกรรม วิทยานิพนธ์ และศิลปะนิพนธ์ วารสาร และบทความจะช่วยให้ผู้ต้องการศึกษาหาความรู้เข้าถึงองค์ความรู้ได้มากขึ้น

2. **ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์** ประกอบไปด้วย กิจกรรมการประชุม การสัมมนา หรือการเสวนาความเคลื่อนไหวของอาชีพช่างทองไทย ในประเด็น Hot Issue จากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งการบริการวิทยากรในการอบรมให้ความรู้ ในงานอาชีพช่างทองและอาชีพเกี่ยวเนื่อง

3. **ด้านการถ่ายทอดความรู้ทางเทคโนโลยี** ประกอบไปด้วย กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ผ่านระบบสารสนเทศ ที่เชื่อมโยงแหล่งอารยธรรมต้นกำเนิด เช่น สุโขทัย เพชรบุรี นครศรีธรรมราช เชียงใหม่ จันทบุรี การเรียนรู้ผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ E-Learning Web-Based Learning On-Line Learning และ Computer Based Learning

4. **ด้านพิพิธภัณฑ์เสมือนจริง** ประกอบไปด้วย กิจกรรมการนำเสนอข้อมูล คลังความรู้ สกุลช่างโบราณ ตำนานเครื่องเงิน แหล่งพลอย กระบวนการผลิต และผลงานสำเร็จ ด้วยระบบมัลติมีเดีย และสื่อผสม ภาพเคลื่อนไหวพร้อมประกอบคำบรรยาย

5. **ด้านนิทรรศการถาวร** ประกอบไปด้วย กิจกรรมการนำเสนอประวัติงานช่างทองหลวงเกี่ยวกับเครื่องราชูปโภค เครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชบรรณาการ งานช่างทองโบราณ วัฒนาการของช่างทอง กระบวนการผลิตผลงานสำเร็จรูป

6. **ด้านนิทรรศการหมุนเวียน** ประกอบไปด้วย กิจกรรมการนำเสนอการจัดแสดงผลงานเสริมนิทรรศการถาวร การสาธิตงานสกุลช่างโบราณ สกุลช่างร่วมสมัย และเอกสารประกอบการสาธิต

ศูนย์การเรียนรู้ที่ดีต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ส่งเสริมศักยภาพทั้งรายกลุ่มและรายบุคคล สิ่งสำคัญ คือ การปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มบุคคล ในส่วน นิทรรศการถาวร และนิทรรศการหมุนเวียน จะมีส่วนช่วยให้เกิดการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นสื่อ ผสมผสาน การบูรณาการผ่านการนำเสนอ ผู้ชมสามารถรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในส่วนของ อาคาร ภูมิสถาปัตย์ (2553) ได้ให้ความเห็นของศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาบุคลากรว่าเป็น แนวทางหนึ่งที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ศูนย์การเรียนรู้จะเกิดประสิทธิภาพได้จะต้องมีผู้ให้บริการในศูนย์การเรียนรู้ ที่มีจิตสำนึกในการให้บริการ (Service Mind) มีช่องทางการเรียนรู้และการให้บริการการจัดอบรมทั้งภายใน และภายนอก มีสื่อที่สนับสนุนที่ทันสมัยพร้อมในการ ให้บริการ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม

สังคมมนุษย์ แม้ว่าจะมีขนาดของสังคมหรือลักษณะเฉพาะของสังคมแตกต่างกัน แต่ทุก สังคมจะต้องมีกลุ่มสังคม และสถาบันทางสังคมที่เป็น โครงสร้างพื้นฐาน โดยทั่วไปจะมีลักษณะ การรวมกลุ่ม การปฏิบัติกิจกรรม ระเบียบ แบบแผน ค่านิยมที่เป็นบรรทัดฐาน ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์ เกี่ยวโยงกัน องค์ประกอบที่สำคัญของสถาบันทางสังคมต้องประกอบไปด้วยกลุ่มสังคม หน้าที่ของ สถาบันทางสังคม แบบแผน พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมตลอดจนสัญลักษณ์และค่านิยมที่ทำให้ สมาชิกเกิดอุดมการณ์ สถาบันสังคมที่สำคัญ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบัน ศาสนา สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมืองและการปกครอง พูนศักดิ์ สักททัตติยกุล (2554) ได้กล่าวถึง สถาบันไว้ว่า สถาบันจะต้องมีการดำเนินกิจกรรม วิถีชีวิต บรรทัดฐาน จารีตประเพณี ระบบการทำงานซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันในสถาบันทั้งสิ้น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้นไม่ใช่สิ่งที่ทำตามสัญชาตญาณ วัฒนธรรมเป็นระบบในสังคม เป็นความ เจริญงอกงามที่ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต และเกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชนและสังคม เมื่ออาชีพ ช่างทองไทย คือ อาชีพที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีการถ่ายทอดต่อกันมาจากสถาบัน ทางสังคม ได้แก่

สถาบันครอบครัว มีการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย ผ่านความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต วัฒนธรรม บรรทัดฐานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา การเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในชุมชน สามารถสร้างผลงานจนเป็นที่รู้จักของสังคม เช่น ร้านบ้านทองสมสมัย อ.ศรีสังขาลย์ จ.สุโขทัย จากการสัมภาษณ์ คุณปราโมทย์ เขาเหิน (2554) ที่เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญา การถ่ายทอดความรู้มาจากครอบครัว นับเป็นรุ่นที่ 3 การสัมภาษณ์คุณยายเนื่อง แฝงสีคำ (2553) และคุณมณฑา แฝงสีคำ บุตรสาวผู้สืบทอดการทำทองจากคุณยายเนื่อง ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและจะถ่ายทอดเฉพาะบุคคลในครอบครัว เครือญาติ และผู้มีอาชีพช่างทองด้วยกัน เนื่องจากทองมีราคาสูงกลัวการลอกเลียนแบบ กลัวไม่ซื่อสัตย์ จากผลการวิจัยของ จันทรเพ็ญ ทรัพย์ประชา และคณะทองสุโขทัย (2544) พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำทองโบราณจะมีการถ่ายทอดความรู้ 3 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดให้คนในครอบครัว การถ่ายทอดจากเจ้าของร้านให้กับลูกจ้าง และการถ่ายทอดระหว่างช่างทองกับช่างทองซึ่งเป็นการถ่ายทอดโดยการให้ปฏิบัติจริงและการเลียนแบบชิ้นงานตัวอย่าง จนเกิดความชำนาญ และคิดประดิษฐ์ลวดลายได้ด้วยตนเอง ผลการวิจัยของ วิทยา เมฆขำ และปริญญ์ แซ่หวุ่น (2550) เรื่องผลกระทบการถ่ายทอดเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นงานศิลปหัตถกรรมโลหะ การผลิตทองรูปพรรณ ชุมชนบ้านช่างทอง แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพฯ พบว่า ผู้สืบทอดการทำทองรูปพรรณได้มีการสืบทอดมาจากชุมชนบ้านช่างทองตรอกสุหร่า ปัจจุบันเป็นชุมชนมัสยิด จักรพงษ์ สืบทอดกันในครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันผู้สืบทอดมีอายุมาก ตระกูล ร ประยูร แม้จะมีชื่อเสียงในอดีตแต่ปัจจุบันด้วยวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้การถ่ายทอดอาชีพช่างทองคงเหลือแต่การทำแหวนรุ่นสร้อยข้อมือ จี้ กำไล เป็นส่วนใหญ่ การใช้เครื่องมือและกรรมวิธีในการผลิตแบบดั้งเดิมตั้งแต่การหลอมทอง การประกอบทองรูปพรรณ การตกแต่งทอง การดัดทองและขัดทอง สถาบันครอบครัวยังคงทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้อยู่เช่นเดิม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต

สถาบันการศึกษา การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ส่งผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา ในช่วง 10 ปีแรกของการเปลี่ยนแปลง การขยายการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ส่วนในระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา จะมีการขยายด้านปริมาณและคุณภาพ ความเจริญก้าวหน้าของประเทศจะเป็นช่วงที่ปรับปรุงและพัฒนาการศึกษา จนเข้าสู่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการศึกษาตามระบบโรงเรียนเกิดขึ้นและมีการสืบทอดจนถึงทุกวันนี้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2556) สถาบันการศึกษา จึงนับเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญ ในการให้ความรู้และส่งเสริมให้เกิด

การศึกษาตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การส่งเสริมการศึกษาในทุกรูปแบบจากสถาบันการศึกษาให้มีความยืดหยุ่น หลากหลายตามโอกาสตามความต้องการและสถานการณ์ของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งทุกภาคส่วนในสังคมจะต้องมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้เลือกเรียน เลือกอาชีพตามความถนัด ตามความสนใจเพื่อเข้าสู่ภาวะการมีงานทำเมื่อจบการศึกษา อาชีพช่างทองจึงนับเป็นอาชีพที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่ง ซึ่งขณะนี้มีความขาดแคลนและไม่เพียงพอต่อความต้องการของสถานประกอบการ (สยามธุรกิจ, 2556) การหล่อหลอมให้ช่างทองเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบเป็นช่างฝีมือที่มีคุณภาพ จะช่วยให้ผู้สำเร็จการศึกษาเข้าสู่ภาวะการมีงานทำและมีโอกาสก้าวหน้าในงานอาชีพช่างทอง (ตลาดนัดธุรกิจและอาชีพ, 2556) อีกทั้งการถ่ายทอดองค์ความรู้ การสืบสานภูมิปัญญาช่างเครื่องเงินชาวเขาจากโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก อันเป็นโครงการสนองพระราชดำริ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรม เครื่องเงินชาวเขาไม่ให้สูญหายไป นายประพิน ปินตาคำ เป็นอีกหนึ่งความภาคภูมิใจ ของกาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวงที่จบการศึกษาแล้วกลับไปเป็นครูสอนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก สร้างผลงานให้กับเยาวชนรุ่นต่อไปโดยการนำความรู้ช่างทองหลวงต่อทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวเขา เผ่าม้ง เผ่าเย้า เผ่าอาข่า เผ่าลีซอ เผ่ามูเซอ และเผ่ากะเหรี่ยง มาสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก มีความหลากหลายของชนเผ่า (นนท์ชัย จินตสุขเมธ, 2552) การจัดการฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น 160 ชั่วโมง สำหรับผู้พิการทางการได้ยิน (หูตึง หูหนวก) ในสาขาเครื่องประดับอัญมณี โรงเรียนโสตศึกษา จ.นครปฐม เพื่อการต่อยอดองค์ความรู้ การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และการประกอบอาชีพ (กาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2550) อีกทั้งการศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาช่างเครื่องเงินชาวเขาเพื่อการอนุรักษ์ ต่อยอดและพัฒนาให้เป็นระบบสู่สากลในจังหวัดเชียงราย จังหวัดตาก จังหวัดน่าน จังหวัดเลย จังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อการศึกษาค้นคว้าและประโยชน์ทางการศึกษา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาทั้งสิ้น (กาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2554)

สถาบันศาสนา จากอดีตที่ผ่านมา คือ สถาบันในสังคมที่เป็นหลักในการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชนให้มีบทบาท และหน้าที่ในการถ่ายทอดหลักธรรม คำสอนของศาสนาต่างๆ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนในสังคมเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม ชุมชนจะช่วยยึดโยงสถาบัน ให้มีความเข้มแข็ง สามารถทำหน้าที่และบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553) ถึงแม้สภาพสังคมจะมีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไป วัดก็ยังคงทำหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้

แหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา นับแต่สมัยกรุงสุโขทัย กิจกรรมอันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนซึ่งมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าชาวล้านนา ให้ความสำคัญกิจกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านศิลปะเชิงช่าง โดยเฉพาะช่างทอง ช่างเงินและช่างเหล็ก ศาสตร์และศิลป์ต่างๆ เจริญรุ่งเรืองมาก ต่อเมื่อเข้าสู่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นยุคของช่างทองมีการรังสรรค์ผลงานจากทองคำขึ้นมามากมายเพื่อใช้เนื่องในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นในประวัติศาสตร์ชาติไทย เช่น พระพุทธรูปบุทองปรางค์มารศรีวิชัย พบในกรุพระปรางค์วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา แหวนทองคำโบราณประดับทับทิม แผ่นทองคำรูปเทพพนม ภาชนะทองคำบรรจุอัญมณี สุวรรณพิงการ พร้อมพานรองทองคำ ผอบรูปปลา ศิลาเขียนลายทอง พระสถูปจำลองทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (กรมศิลปากร, 2553) วิหารเครื่องเงินสามคูบา วัดหมื่นสารและอุโบสถเงินวัดศรีสุพรรณ เชียงใหม่ เป็นประติมากรรมนูนสูง นูนต่ำ การสลักคุณ การสลักกลดลาย (กระทรวงพาณิชย์, 2553) รูปเคารพ วัดช้างล้อม วัดเจดีย์สูงและเทวาลัยเกษตรพิมาน แหล่งเตาเครื่องปั้นดินเผา วัดตระพังทองหลวง จังหวัดสุโขทัย (วิไลรัตน์ ยักรอด และ ธวัชชัย องค์กรวิเวทย์, 2551) จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วัด คือ ศูนย์กลางของแหล่งการศึกษา และการให้ความรู้อย่างแท้จริง

วัง นับเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ของการรังสรรค์เครื่องทองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งเครื่องราชูปโภค เครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราชบรรณาการ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งเป็นการรังสรรค์จากช่างทองในราชสำนักที่ถ่ายทอดสู่สถานศึกษา กาญจนานิเทศ วิทยาลัยช่างทองหลวง ในรูปแบบงานช่างทองหลวง งานช่างทองโบราณ งานเครื่องถมทอง ถมเงิน งานประดับอัญมณี งานขึ้นรูปโบราณและงานสลักคุณโบราณ ส่งผ่านสู่งานร่วมสมัยเป็นงานหล่อ งานชุบ งานประดับอัญมณี และงานลงยาสี จากวิวัฒนาการที่ผ่านมาทำให้เกิดนวัตกรรมและองค์ความรู้ขึ้นมากมายโดยใช้องค์ความรู้เดิมเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ใหม่ (กาญจนานิเทศ วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2542) การถ่ายทอดผ่านความศรัทธาทั้งในตัวผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในผลงาน ความเชื่อถือจะทำให้เกิดการยอมรับในนวัตกรรมมากขึ้น เช่น การถ่ายทอดแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งผู้ถ่ายทอดและ ผู้ได้รับการถ่ายทอด เกิดการยอมรับ ศรัทธา และเป็นแรงจูงใจที่ต้องการถ่ายทอดกับรุ่นต่อไป สอดคล้องกับแนวคิด ทิศนา เขมมณี (2548) ที่ว่าการถ่ายทอดมีหลายรูปแบบและควรเลือกให้เหมาะสมตลอดจนมีความเข้าใจในแนวทางของการถ่ายทอด เช่น การถ่ายทอดโดยการสั่งการ การถ่ายทอดโดยใช้มนุษย์สัมพันธ์ การถ่ายทอดโดยการมีส่วนร่วม การถ่ายทอดแบบผสมผสาน และการถ่ายทอดโดยใช้ความศรัทธา

แหล่งเรียนรู้ หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งให้ความรู้ที่เกิดขึ้น นอกระบบการศึกษาและการศึกษาตามอัธยาศัย มุ่งเน้นที่การพัฒนาทักษะชีวิต การพัฒนาสังคมและชุมชน การพัฒนาการงานและอาชีพ มีทั้งแหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้น แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือแหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากอาชีพของคนในชุมชน มีศักยภาพในการให้ผู้อยากเรียนรู้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ตามความต้องการและตามความสนใจอาจจะสร้างรายได้ให้กับเจ้าของแหล่งเรียนรู้ควบคู่ไปกับการให้ความรู้ เช่น หอศิลป์ ร้านทองในย่านเยาวราช แหล่งคำทองโบราณศรีสุพรรณ จังหวัดสุโขทัย หรือศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านเศรษฐกิจ

อาชีพช่างทองไทย เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มเครื่องประดับ อัญมณี มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่น การผันผวนและการขึ้นลงของราคาทองคำ การขาดแคลนช่างฝีมือและการย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง ทำให้เกิดการลดลงของจำนวนช่างทองอย่างต่อเนื่อง และอนาคตอาจจะเกิดสูญญากาศของอาชีพช่างทอง การรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง จะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งในธุรกิจอาชีพช่างทองไทย ลดจำนวนการขาดแคลนช่างฝีมือ ดังเช่น ชุมชนย่านวัวลายที่รวมกลุ่มกันในการนำเสนอภูมิปัญญาที่เป็นรากเหง้าในย่านชุมชนวัวลาย โดยมี วัดหมื่นสารและวัดศรีสุพรรณเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการนำเสนอผลิตภัณฑ์จากเครื่องเงิน ประเพณีซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่สืบทอดมาจากอดีตกว่า 200 ปี มีทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่พร้อมพัฒนาต่อยอดทั้งช่างฝีมือชั้นสูง (สล่า) แหล่งผลิต ร้านค้าปลีกและร้านค้าส่ง อีกทั้งได้พัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงศิลปหัตถกรรมเครื่องเงิน ซึ่งในปัจจุบันอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ได้ให้การสนับสนุนในการต่อยอดพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์และเว็บไซต์ทำให้ชุมชนบ้านวัวลายกลายเป็นแหล่งอปิ้งเครื่องเงิน แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของภาคเหนือ (กระทรวงพาณิชย์, 2553) และกลุ่มอาชีพธุรกิจอัญมณีและเครื่องประดับจังหวัดจันทบุรี ก็มีแนวทางการดำเนินงานเช่นเดียวกัน (สมาคมอัญมณีและเครื่องประดับ, 2546) สอดคล้องกับการรวมกลุ่มอุตสาหกรรมในประเทศสต็อกแลนด์ ที่มีหลักการเดียวกันและมีการรวมกลุ่มเพื่อการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันกับต่างประเทศซึ่งต้องมีความพร้อมในเรื่องของพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ สารสนเทศ มีรัฐร่วมในการเป็นผู้ประกอบการ โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจต้องเข้มแข็ง สถาบันเงินทุนเพียงพอ และข้อสำคัญแรงงานต้องมีคุณภาพ (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2553)

ข้อวิจารณ์

การศึกษา การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจ ซึ่งมีข้อวิจารณ์จากผลการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านการศึกษา มุมมองด้านสังคม และวัฒนธรรมและมุมมองด้านเศรษฐกิจ

มุมมองด้านการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) 2545 มีความมุ่งหมายในการจัดการศึกษา ที่มีรูปแบบเพื่อการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545ก) เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงองค์ความรู้ที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายตามความพร้อม ความสนใจของผู้เรียน การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีการถ่ายทอดความรู้ผ่านการศึกษาในระบบ ภายใต้ทัศนคติความรู้ ทักษะและกระบวนการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดสู่ผู้เรียนทุกระดับช่วงชั้น ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และระดับปริญญาตรี ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษา สามารถนำความรู้เพื่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น การประกอบอาชีพและการเข้าสู่ภาวะการมีงานทำ การเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติ การจัดทำโครงการ โครงการงาน และการฝึกงาน จะช่วยให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สอน ผู้เรียนและบุคคลในสังคม สอดคล้องกับผลวิจัย เรื่องการบริหารจัดการการศึกษา เพื่อเปลี่ยนผ่านสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ และเชิงสร้างสรรค์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2555) ที่ว่า นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นควรเรียนรู้จากการทำโครงการหรือโครงการงาน เน้นต้นแบบหรือรูปแบบในเชิงอนุรักษ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเมื่อจบการศึกษาแล้วนักเรียนสามารถทำโครงการหรือโครงการงานในเชิงสร้างสรรค์ และระดับปริญญาตรี นักศึกษาสามารถแสดงผลงานผสมผสานในเชิงสร้างสรรค์และเชิงอนุรักษ์

การศึกษาเพื่ออาชีพ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ดำเนินการร่วมมือกับสถานประกอบการและสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย จัดทำหลักสูตรการศึกษารวมถึงประเมินความต้องการของแรงงานและร่วมกับกรมพัฒนาฝีมือแรงงานกำหนดเป็นมาตรฐานวิชาชีพของแรงงานอีกด้วย กิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับการศึกษา เช่น การประกวดหุ่นยนต์ โครงการพระราชดำริ ในส่วนของ กาญจนานิเทศ วิทยาลัยช่างทองหลวง ได้มีการเข้าร่วมการแข่งขันการออกแบบเครื่องประดับโครงการเพชรน้ำหนึ่ง ณ ประเทศอิตาลี ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ 1 (กาญจนานิเทศ วิทยาลัยช่างทองหลวง, 2556) นับเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาในเชิงสร้างสรรค์และนวัตกรรมในเชิงอนุรักษ์ควบคู่กันไป สิ่งทีกล่าวนี้นี้เป็นหน้าที่ของสถานศึกษาจะต้องดำเนินการให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

เมื่อการศึกษามีกระบวนการอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนามนุษย์ทุกด้าน เป็นเรื่องของการลงทุน ที่จำเป็นสำหรับการลงทุนของมนุษย์แต่ละคน ส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี ที่จำเป็นในการทำงานและการใช้ชีวิต เป้าหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาต้องตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่ม การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จึงเป็นการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของคนและกลุ่มคน ตั้งแต่เด็กวัยก่อนเรียน บุคคลในวัยเรียน ผู้ด้อยโอกาสหรือบุคคลลักษณะพิเศษ ผู้มีงานทำ หรือผู้ที่ประกอบอาชีพรวมทั้งประชาชนทั่วไป ได้มีโอกาสพัฒนาตนเอง ตามแนวทางแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

การศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะมีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดความรู้จากการรับรู้ในเชิงรับเป็นการรับรู้ในเชิงรุก มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ (พสุ เตชะรินทร์, 2548)

1. การรับรู้โดยการถ่ายทอด โดยการบรรยายหรือชี้แนะ (Directives Presentations Lectures) เป็นการถ่ายทอดในระบบการศึกษาและพบเจอทั่วไป เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสังสมประสบการณ์

2. การถ่ายทอดความรู้ผ่านศูนย์สำเร็จ (Rules of Thumb) เป็นการถ่ายทอดจากตัวผู้สอนผ่านประสบการณ์ที่ตนเองได้เรียนรู้มา ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง

3. การถ่ายทอดผ่านเรื่องราวประวัติศาสตร์หรือนิทาน (Stories with a Moral) ซึ่งถือเป็นวิธีการที่แพร่หลายในการถ่ายทอดหรือบอกเล่าประสบการณ์จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ทำให้การถ่ายทอดความรู้จดจำได้ง่ายขึ้น

4. การถ่ายทอดผ่านทางการตั้งคำถาม (Socratic Questioning) เป็นแนวทางในการถ่ายทอดความรู้ที่มีมานานตั้งแต่สมัยปราชญ์โบราณ Socratics โดยผู้สอนจะตั้งคำถามให้ผู้เรียนคิดและจากการที่ได้คิดจะทำให้สามารถได้คำตอบ

5. การถ่ายทอดความรู้โดยผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง มีผู้มีประสบการณ์คอยให้คำแนะนำ (Learning by Doing or Guide Experience) โดยมีวิทยากรหรือครูผู้สอนเป็นผู้ให้คำแนะนำ วิธีนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด มีทั้งวิธีการสังเกตพฤติกรรม การร่วมแก้ปัญหาและสุดท้ายจะสามารถนำประสบการณ์ไปช่วยเหลือผู้อื่น

ผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาอยู่ที่คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษา ตามที่สถานประกอบการต้องการ โดยเฉพาะผู้มีอาชีพช่างทองจะต้องมีคุณลักษณะที่ดี สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2555) ได้กำหนดไว้ คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเชื่อมั่นในตนเอง สนใจใฝ่รู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความอดทนและมีความพึ่งพาตนเองได้ ส่วนการศึกษานอกระบบส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายได้แก่ เยาวชนและผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะและประสบการณ์ต้องรับผิดชอบในการประกอบอาชีพและดูแลครอบครัว หลักสูตรระยะสั้นเพื่อการประกอบอาชีพจึงมีความเหมาะสมในการแก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทอง การแก้ปัญหาการว่างงานและช่วยเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ อัมพร พงษ์กังสนานันท์ (2550) ที่ว่า ในยุคของการเรียนรู้ เพื่อให้ประชาชนได้รับการพัฒนาการศึกษาจึงไม่ควรจัดอยู่ในระบบเท่านั้นนานาประเทศทั่วโลกใช้

การศึกษานอกระบบ สร้างกิจกรรมให้ความรู้และฝึกทักษะด้านอาชีพ เพื่อการพัฒนาประเทศ การศึกษาตามอัธยาศัย มีเป้าหมายที่ตอบสนองการเรียนรู้ทุกช่วงชีวิตของบุคคล เติมเต็มความต้องการของปัจเจกบุคคล ที่ต้องการเรียนรู้จากประสบการณ์ ศูนย์การเรียนรู้อาชีพช่างทองจึงเป็น แหล่งเรียนรู้เฉพาะทางที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้เรียนรู้อย่างหลากหลาย ได้เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในสาขากลุ่มอาชีพช่างทองและสาขากลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่าน สถาบันทางสังคมที่เชื่อมโยงบรรทัดฐาน วิถีชีวิต จารีต ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ความศรัทธา และอุดมการณ์ของสมาชิกในสังคม วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ ดำรงอยู่ได้ในสังคมไทย การถ่ายทอดความรู้ผ่าน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัด แหล่ง เรียนรู้ตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น และสถาบันการศึกษา ซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและภูมิ ปัญญาท้องถิ่นจะช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืน วัฒนธรรม คือ มรดกทางสังคมเพราะมี การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เช่น องค์ความรู้ ภูมิปัญญา อาชีพหรือศิลปะ เป็นต้น การสร้างสังคมไทย ให้เป็นสังคมคุณธรรม สังคมภูมิปัญญาและสังคมแห่งการเรียนรู้ ได้มีการกำหนดแนวนโยบาย ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

1. ส่งเสริมการจัดการศึกษา อบรม และเรียนรู้ของสถาบันศาสนา สถาบันทางสังคม ทั้ง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
2. ส่งเสริม และสนับสนุนเครือข่ายทาง ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม พลศึกษา กีฬา เป็นวิถีชีวิตอย่างมีคุณภาพและตลอดชีวิต
3. ส่งเสริมการวิจัย และพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ นวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อ พัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ และสร้างกลไกการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การพัฒนาสังคมให้เป็นฐานในการพัฒนาคน สร้างสังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ จะต้องมีการส่งเสริมให้ภาคส่วน มีส่วนร่วมทั้งภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนช่วยในการบริหารจัดการ ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ เพื่อการพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกัน ตาม แผนการศึกษาชาติ ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2555-2559 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2555) ได้กล่าวถึง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ว่ามีความสำคัญในการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้ อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน การถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตมีวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกเล่า การสอน การทำให้ดู การปฏิบัติซ้ำๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญ แต่ในปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้จะต้อง มีความหลากหลายและสามารถให้ผู้รับการถ่ายทอดนำไปปฏิบัติ เพื่อนำสู่การถ่ายทอดที่หลากหลาย เช่นกัน กระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ตลอดจนวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ต้องมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย เพื่อประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้ และมีกระบวนการถ่ายทอด ภูมิปัญญาที่หลากหลาย ดังนี้ (มนัสนันท์ บุญหิรัญคร, 2555)

1. การบอกเล่า การบรรยาย ด้วยวาจา เป็นการบอกถึงความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมา ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ให้

2. การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นการแสดงให้ดู พร้อมบอก และอธิบาย เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ และทักษะของผู้ถ่ายทอด

3. การปฏิบัติจริง เป็นการถ่ายทอดความรู้ในการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์จริง ผู้ถ่ายทอดจะคอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข ผู้รับการถ่ายทอดจะมีโอกาสเก็บเกี่ยวทีละเล็กละน้อย จนกว่าจะชำนาญ

4. การเรียนรู้จากสื่อ เช่น สื่อผสม บทเรียนแบบโปรแกรม หรือคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

5. วิธีถ่ายทอดความรู้โดยการจัดเป็นรูปแบบการเรียนรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัด ภูมิปัญญาหรือพิพิธภัณฑ์

6. วิธีการถ่ายทอดความรู้โดยการแสดง ผู้ได้รับการถ่ายทอดจะรู้สึกเพลิดเพลินไปพร้อมกับ
การได้รับความรู้

7. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ตำราต่างๆ ในรูปของสื่อ
อื่นๆ วิซีดี เทปเสียง แผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

8. การถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมง่ายๆ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน หรือการทาย
ปริศนา

9. การถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของการบันเทิง โดยการสอดแทรกเนื้อหาพร้อมกับการ
แสดงต่าง ๆ ที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธรรมเนียมประเพณี และอาชีพ

10. การถ่ายทอดความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตมีการจาร โลงบนใบลาน และเขียนลง
ในสมุดข่อย ส่วนในยุคปัจจุบันจะถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญา คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และควรรักษา
ไว้ ให้คงอยู่กับสังคมไทยสืบไป การได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสาน จะช่วยให้เกิดความยั่งยืน
ดังแนวคิดของ ไพศาล ภูไพบูลย์ อังคณา คศิริรัตน์ และปนัดดา มีสมบัติงาม (2552) ที่ว่า วัฒนธรรม
เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย เช่น ภาษา อาหาร การแต่งกาย หรืองานฝีมือ
วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดระเบียบในสังคม เช่น วิถีชาวบ้านหรือจารีตประเพณี วัฒนธรรมทำ
หน้าที่หล่อหลอม บุคลิกภาพให้กับคนไทย เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติและความดีงาม
วัฒนธรรมไทยก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและประการสำคัญ คือ วัฒนธรรมทำให้
เศรษฐกิจของชาติ สามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น สินค้าหรือบริการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
หัตถศิลป์เครื่องทองไทย เครื่องประดับอัญมณี ทองรูปพรรณ เป็นต้น

มุมมองด้านเศรษฐกิจ มีการถ่ายทอดความรู้ ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและมูลค่าทางสังคม การรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง จะช่วยให้กลุ่มอาชีพสามารถพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน ภายใต้ความช่วยเหลือเกื้อกูล และการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนการพัฒนาผู้ประกอบการหรือกลุ่มสาขาอาชีพช่างทองและกลุ่มสาขาอาชีพเกี่ยวเนื่อง จำเป็นจะต้องมีการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของกลุ่ม ในระดับกลุ่มอาชีพ และระดับกลุ่มจังหวัด การวิเคราะห์ SWOT จะช่วยให้กลุ่มอาชีพ มองเห็นจุดเด่น จุดด้อย โอกาสและวิกฤตของการดำเนินงานของกลุ่ม ก่อนที่จะมีการดำเนินการรวมกลุ่ม และพัฒนาผู้ประกอบการ ปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จ คือ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่จะช่วยให้กระบวนการพัฒนามีความต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการบางรายอาจต้องการให้มีส่วนร่วมเพียงการเป็นที่ปรึกษา คอยแนะนำเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น บางผู้ประกอบการอาจต้องการให้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและทุกขั้นตอน ดังแนวคิดของ วรรณ วลัยวนิช (2549) ที่ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของบุคคลมีทั้งการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือ ร่วมในการตัดสินใจ ดำเนินการ สรุปผล จนเสร็จสมบูรณ์และการมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง คือ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งเท่านั้น ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาและช่วยแก้ไขปัญหาข้อผิดพลาด ช่วยในการตัดสินใจที่ดี เนื่องจากได้ผ่านกระบวนการ การปรึกษาหารือ และหาข้อสรุปร่วมกัน มีความมั่นใจว่า การตัดสินใจจะมีข้อผิดพลาดน้อยที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของ เรณูมาศ รักษาแก้ว (2547) ที่ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมาย เช่น ลดข้อผิดพลาด ลดความล่าช้า มีฉันทามติร่วมกัน ทำให้เกิดความชอบธรรม และข้อสำคัญ การพัฒนาภาคประชาสังคม ประชาชนมีส่วนร่วมในการเข้าถึง มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและนำมาซึ่งการแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี

การรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง ต้องใช้แนวคิดในการพัฒนา เช่น ทฤษฎีภาวะพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีบรรจบกัน หรือทฤษฎีความหลากหลาย แนวคิดการมีส่วนร่วมที่ภาครัฐต้องกระตุ้นเศรษฐกิจให้ประชาชนได้มีรายได้สูงขึ้น ตลอดจนเชื่อมโยงอุตสาหกรรมเครื่องประดับทองคำ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งปัจจุบันไม่มีความต่อเนื่อง ควรมีการพัฒนาทักษะฝีมือ ช่างทองรุ่นใหม่ เพื่ออนุรักษ์และสืบสาน มรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้ง

เชื่อมโยงธุรกิจท่องเที่ยว ให้มีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การพัฒนากลุ่มจังหวัดให้มีศักยภาพในการผลิตและบริการ การออกแบบ ดีไซน์ และการตลาด การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ งานหัตถศิลป์ช่างทองโบราณ ผ่านช่องทางที่หลากหลาย จะช่วยให้อาชีพช่างทองไทยมีความเข้มแข็งและยั่งยืน ดังแนวคิด การพัฒนาธุรกิจ ที่ดำเนินโครงการพัฒนาเอกลักษณ์ธุรกิจอัญมณีและเครื่องประดับไทยสู่สากล ที่ว่า การพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ควรต้องดำเนินการ ดังนี้ (กระทรวงพาณิชย์, 2553)

1. การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ควรมีการจัดตั้งสถาบันการออกแบบเครื่องประดับทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ ควรมีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่างทองไทยด้วยการตั้งสถาบันการผลิตช่างฝีมือรุ่นใหม่เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอด ควรมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ประวัติความเป็นมาของเครื่องทอง และการผสมผสานวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

2. การพัฒนาเชิงพาณิชย์ ควรมีการจัดตั้งศูนย์กลางจำหน่ายเครื่องประดับ ส่งเสริมให้กลุ่มผู้ประกอบการระดับจังหวัด มีความรู้ในเรื่องพฤติกรรมผู้บริโภคและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีการออกแบบรับรองมาตรฐานสินค้าและเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์

ความยั่งยืนของอาชีพช่างทองไทย ต้องมีการพัฒนาเชิงพาณิชย์ และพัฒนาเชิงอนุรักษ์ควบคู่กันไป ภายใต้การคิดอย่างสร้างสรรค์ โดยการนำรากฐานแห่งภูมิปัญญา และมรดกทางวัฒนธรรม มาสร้างคุณค่าและมูลค่าของสินค้าและบริการ ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืนในกลุ่มอาชีพช่างทอง และกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง

ปัจจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยยั่งยืน จากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

การมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่าย นับเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความยั่งยืนของการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย เพราะทำให้เกิดการร่วมคิด ร่วมดำเนินการและร่วมประเมินผล ซึ่งต้องให้ความสำคัญตั้งแต่ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและท้องถิ่น ระดับภาคเอกชน ธุรกิจและอุตสาหกรรม ระดับสถาบันการศึกษา ระดับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกระทรวง ดังนี้

ระดับปัจเจกบุคคล

1. ต้องมีภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ
2. ให้ความสำคัญและตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติ
3. แสวงหาความรู้ ศึกษา ฝึกอบรม เพื่อเพิ่มและพัฒนาองค์ความรู้ช่างทองไทย
4. มีส่วนร่วมในการถ่ายทอด สืบทอด และเผยแพร่องค์ความรู้ตามศักยภาพ

ระดับครอบครัว

1. ร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานงานช่างทอง
2. ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยให้กับบุตรหลาน เครือญาติ และบุคคลในชุมชน
3. ปลุกฝังแนวคิด ค่านิยม ทักษะ และความรู้ ความสามารถ ให้กับบุคคลในครอบครัว เครือญาติและบุคคลในชุมชน
4. พัฒนาความรู้สู่คุณภาพผลิตภัณฑ์
5. เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรม สมาคม กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอาชีพช่างทองไทย เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลและสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม
6. ยึดแนวทางตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ระดับชุมชนและท้องถิ่น

1. มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางแผน ดำเนินการติดตาม และประเมินผลการดำเนินการในท้องถิ่นของตน

2. สร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภาคส่วนเพื่อการวิจัยและพัฒนา

3. จัดทำฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพช่างทองไทยของชุมชน เช่น ข้อมูลเชิงพื้นที่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ปราชญ์ชุมชน วิธีการดำรงชีวิต การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

4. ส่งเสริมการจัดการความรู้ ให้กับคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

5. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นหรือหลักสูตรชุมชน

6. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการพระราชดำริ

7. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้มีชีวิต เกี่ยวกับอาชีพช่างทองไทยในชุมชน

8. ส่งเสริมและสร้างโอกาสให้กับบุคคลในท้องถิ่นได้มีอาชีพช่างทองและอาชีพเกี่ยวเนื่อง

9. ส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม SMEs และ อุตสาหกรรมขนาดกลาง SMLs

ระดับภาคเอกชน ธุรกิจ และอุตสาหกรรม

1. มีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบาย การวางแผน และกำหนดยุทธศาสตร์

2. ให้การสนับสนุนกิจกรรมอาชีพช่างทอง

3. ให้การสนับสนุน และส่งเสริมการประชาสัมพันธ์

ระดับสถาบันการศึกษา

1. มีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำแผนงานและโครงการ
2. จัดระบบการศึกษา การศึกษาในระบบตั้งแต่ ระดับอนุบาลถึงระดับปริญญาตรี การจัดการศึกษานอกระบบ และการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย
3. จัดการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติเพื่อการประกอบอาชีพในการเรียนสาย อาชีวศึกษาให้เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง
4. สนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยในการจัดการเรียนการสอน
5. พัฒนาหลักสูตรอาชีพช่างทอง และอาชีพเกี่ยวเนื่อง
6. พัฒนาความรู้ ผู้สถาบันเฉพาะทาง
7. ส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาอาชีพช่างทองไทย การจัดการศึกษา ในเชิงอนุรักษ์ และชิงพัฒนา

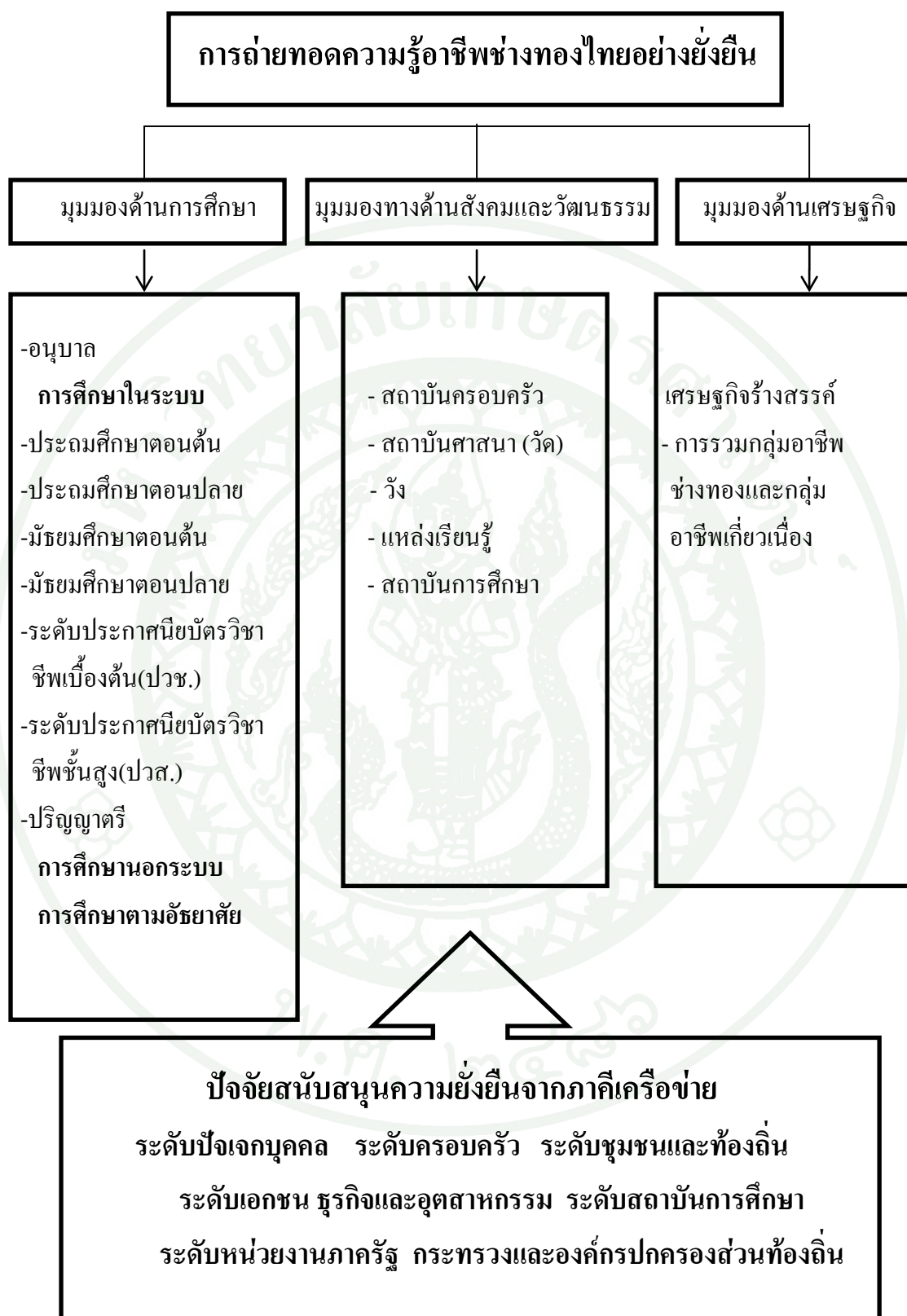
ระดับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกระทรวง

1. จัดทำกรอบนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาประเทศ
2. จัดทำแผนปฏิบัติการระดับภูมิภาคและท้องถิ่น
3. จัดทำแผนงาน โครงการระดับกระทรวง ระดับกรม และระดับท้องถิ่น
4. วางแผนการจัดสรรงบประมาณลงสู่ระดับล่าง
5. ดำเนินการจัดทำโครงการภายใต้การมีส่วนร่วม

6. รณรงค์และเผยแพร่แนวทางในการปฏิบัติงานสู่สาธารณชน

7. ให้การส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาอาชีพช่างทองไทยสู่การ
พัฒนาประเทศในเชิงอนุรักษ์ และเชิงสร้างสรรค์

ภาพที่ 8 การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา และวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย สังกะระห์ แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน และทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ดำเนินการศึกษาเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษา และวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย โดยการศึกษาเอกสาร การศึกษาดูงาน และการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก กับผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการวิชาชีพช่างทองโดยเฉพาะ ระยะที่ 2 สังกะระห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน โดยดำเนิน การศึกษาเอกสาร และสังเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน มุมมองด้านการศึกษา มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม และมุมมองด้านเศรษฐกิจ ระยะที่ 3 ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน โดยการประชุมกลุ่มสนทนา (Focus Group) และนำข้อมูลที่ได้จากการทวนสอบมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และความสอดคล้องของข้อมูล

ผลการวิจัย

ศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย

ผลการวิจัย การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย พบว่า มีการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์ สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นในปีพุทธศักราช 2475 จากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข จึงทำให้ช่างหลวงผู้รังสรรค์งานเครื่องทองต้องลดบทบาทลง และบางคนต้อง

กลับไปประกอบอาชีพยังภูมิลำเนาเดิม ประกอบกับมีการเปลี่ยนแปลงอย่างพลวัต ส่งผลต่อการศึกษา สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังนี้

มุมมองด้านการศึกษา

ในปัจจุบันประเทศไทย ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) โดยมุ่งที่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ให้มีความเสมอภาคทางด้านการศึกษา โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสและผู้ขาดโอกาส อีกทั้งให้ความสำคัญต่อการผลิต การพัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษา แต่ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนทางด้านการศึกษา พบว่า แนวโน้มประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง วัยผู้สูงอายุมากขึ้นส่งผลต่อผลิตภาพมวลรวมของไทย การเรียนสายอาชีพศึกษามีสัดส่วนที่ไม่สมดุลกับการเรียนสายสามัญอยู่ในอัตรา ร้อยละ 40 : 60 ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการกำลังคนระดับกลางของประเทศ รวมทั้งภาคการผลิตอุตสาหกรรม การจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา ควรจัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเชิงสร้างสรรค์ ให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จริง สอดคล้องกับความเชี่ยวชาญของสถานศึกษา มีการจัดตั้งสถานศึกษาที่สอนเกี่ยวกับอาชีพช่างทอง โดยพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี แต่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของสังคม เพราะเป็นสถานศึกษาแห่งเดียวในประเทศไทย ผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาช่างทองมีงานทำ 100% นักเรียน นักศึกษามีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สถานประกอบการต้องการ จิตความสามารถของระบบการศึกษาสามารถจัดการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทองได้อย่างต่อเนื่องทุกช่วงชั้นตั้งแต่ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และระดับปริญญาตรี มีภาคีเครือข่ายให้การสนับสนุน แต่ยังขาดการบูรณาการจากภาคส่วนการมีส่วนร่วมและนโยบายที่ชัดเจนในการจัดการศึกษา

มุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมและสังคมฐานความรู้ เป็นเหตุให้การรับข้อมูลสารสนเทศไร้พรมแดน ตลอดจนโครงสร้างของตลาดแรงงานไม่สมดุลกับการผลิตกำลังคน เกิดปัญหาการว่างงาน และการขาดแคลนแรงงานในภาวะเดียวกัน การพึ่งพิงแรงงานผู้สูงอายุ การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง

ส่งผลต่อการขาดแคลนช่างทองในท้องถิ่น การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยส่วนใหญ่เป็นวิธีการสาธิต การทำให้ดู การบอกซ้ำๆ วิธีครูพัก ลักจำ และการศึกษาด้วยตนเอง จากแหล่งเรียนรู้ เอกสารและศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน แนวทางการถ่ายทอดความรู้ยังมีข้อจำกัด เฉพาะคนในครอบครัว เครือญาติ และผู้ประกอบการอาชีพช่างทองด้วยกัน ส่วนวิธีอื่นๆ เช่น การสอนงาน การอบรมยังมีไม่แพร่หลาย ยังมีคติความเชื่อจากบรรพบุรุษว่า เป็นอาชีพที่สงวนไว้สำหรับคนครอบครัวเท่านั้น การแบ่งปันประสบการณ์ในกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่องจึงยังไม่กว้างขวาง แต่ก็มีกิจกรรมรวมตัวในกลุ่มอาชีพ เพื่อตั้งเป็นชมรมและสมาคม ในการให้ข่าวสาร อีกทั้งภูมิปัญญาในอาชีพช่างทองที่เป็นการผลิตภายในครัวเรือนก็สามารถพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมขนาดเล็ก (SMEs) และอุตสาหกรรมขนาดกลาง (SMLs) ได้

มุมมองด้านเศรษฐกิจ

เนื่องจากสังคมปัจจุบันของไทยกำลังเข้าสู่ สังคมประชาคมอาเซียน การเชื่อมโยงแรงงานช่างฝีมือ และการเคลื่อนย้ายแรงงานมีความเสรี ส่งผลต่อแรงงานข้ามชาติ แรงงานไร้ฝีมือ และแรงงานมีฝีมือ ที่ต้องทดแทนแรงงานผู้สูงอายุ ความผันผวนของเศรษฐกิจเกี่ยวกับราคาทองคำ การใช้ทองคำเพื่อการเก็บออม และการลงทุนทองคำล่วงหน้า การนำเข้าทองคำ ค่าตอบแทนของแรงงานฝีมือจากประเทศไทยสู่ประเทศเพื่อนบ้านอยู่ในอัตราสูง เมื่อเทียบกับค่าตอบแทนในประเทศไทย ส่งผลให้จำนวนช่างทองลดลงอย่างต่อเนื่อง ทักษะ ความรู้ ความสามารถของอาชีพช่างทองไทยในด้านการออกแบบและดีไซน์ ยังไม่โดดเด่น มีการแก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทองโดยการทำโครงการความร่วมมือกับสถานการศึกษาของรัฐในการผลิตกำลังคนด้านช่างทองโบราณ ช่างทองรูปพรรณและช่างทองร่วมสมัย เพื่อการแข่งขันในตลาดอาเซียนและตลาดโลก

สังเคราะห์แนวทาง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ผลจากการวิเคราะห์ในระยะที่ 1 นำมาสังเคราะห์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน พบว่า

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านการศึกษา

ควรมีการนำอาชีพช่างทองเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้ง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาในระบบ (Formal Education) มีการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องทุกช่วงชั้นของระดับการศึกษา

ระดับปฐมวัย ตั้งแต่ระดับอนุบาล 1-3 ปี การจัดการเรียนการสอนใช้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านคุณลักษณะตามวัยและพัฒนาการตามวัยของเด็ก ในการทำกิจกรรม จัดการเรียนรู้ที่เป็นประสบการณ์ ผ่านประสาททั้ง 5 อย่างเหมาะสม การปลูกฝังให้เด็กรู้จักเรียนรู้วัฒนธรรมไทย ตลอดจนคิดปฎิบัติด้านเครื่องประดับที่เกี่ยวกับอาชีพช่างทอง จัดมุมสนใจ มุมประสบการณ์ให้เด็กได้ลองปฏิบัติร่วมกับการใช้จินตนาการสร้างสรรค์ เช่น การร้อยลูกปัดแทนอัญมณี การวาดรูปเครื่องประดับพร้อมลงสี เช่น แหวนหรือกำไล เพื่อให้เด็กได้เกิดความคุ้นเคย และเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ เด็กปฐมวัยจะเรียนรู้ได้ดีจากการลงมือทำ และการปฏิบัติจริง

ระดับประถมศึกษา การจัดการเรียนการสอนใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มศิลปะ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้นักเรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจ มีทักษะ ในการใช้เทคโนโลยี และมีพื้นฐานงานช่างทอง สามารถนำความรู้ กระบวนการคิดและทักษะปฏิบัติ ไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

ระดับมัธยมศึกษา การจัดการเรียนการสอนใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มศิลปะ กลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยี และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นการเพิ่มความรู้ ความถนัด และความสนใจในอาชีพช่างทองเพื่อเป็นพื้นฐาน ในการประกอบอาชีพ และ

การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ตลอดจนมีทักษะ และกระบวนการคิดเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) การจัดการเรียนการสอนใช้หลักสูตร ประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2545 ปรับปรุง พ.ศ. 2546 ประเภทวิชาศิลปกรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545ก) การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการ ปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์อาชีพช่างทองไทย เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะและความสามารถ ตามมาตรฐานวิชาชีพช่างทอง หมวดทักษะชีวิต กลุ่มภาษาไทย กลุ่ม วิทยาศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หมวดทักษะวิชาชีพ กลุ่มทักษะวิชาชีพ เลือกร การฝึกประสบการณ์ทักษะวิชาชีพ และโครงการฝึกทักษะวิชาชีพ หมวดวิชาเลือกเสรี และหมวดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานอาชีพช่างทองได้อย่างมี ประสิทธิภาพและเหมาะสม มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ เข้าใจและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับการฝึกงานและการฝึกประสบการณ์ในสถานประกอบการ บูรณาการความรู้ เข้าสู่อาชีพและการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) การจัดการเรียนการสอนใช้หลักสูตร ประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2545 (ปรับปรุง พ.ศ. 2546 ประเภทวิชาศิลปกรรม สาขาวิชา ช่างทองหลวง) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545ข) การถ่ายทอดความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์อาชีพช่างทองไทย เพื่อให้ ผู้เรียนมีความรู้ มีความเข้าใจงานช่างทองหลวงทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ เป็นผู้อนุรักษ์ สืบสาน มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพช่างทอง มีความซื่อสัตย์ มีวินัย มีความ ขยันหมั่นเพียรตลอดจนมีความคิดสร้างสรรค์และเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์งานช่างทองโบราณ และงานร่วมสมัย เพื่อการประกอบอาชีพ โดยต้องมีการฝึกงาน 70% และทำงานวิจัย 30% ของ การศึกษา และให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Practical Learning)

ระดับอุดมศึกษา ปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี และหลักสูตรเทียบโอนรายวิชา (ปวส.) การจัดการเรียนการสอนใช้หลักสูตร ศิลปบัณฑิต สถาบันสมทบมหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระ นครเหนือ สาขาวิชาช่างทองหลวง หลักสูตรฉบับปรับปรุง 2555 สาขาวิชาชีพช่างทองหลวง สาขา วิชาชีพเครื่องประดับอัญมณี และสาขาวิชาชีพการออกแบบเครื่องประดับอัญมณี หมวดวิชาทั่วไป และหมวดวิชาชีพเฉพาะไม่มีการเพิ่มเติมรายวิชา เนื่องจากกลุ่มวิชาแกน กลุ่มวิชาชีพ และกลุ่ม

วิชาชีพสาขางาน มีการจัดรายวิชาเต็มตามหน่วยกิต จึงจัดเพิ่มเติมในหมวดวิชาชีพเลือกเสรี เพื่อให้ นักเรียนนักศึกษาได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์เครื่องประดับไทย รูปแบบเครื่องประดับไทย การ ออกแบบเครื่องประดับไทย และการพัฒนารูปแบบเครื่องประดับ โดยให้ผู้เรียนมีการฝึกงาน 70% และทำงานวิจัย 30% ของการศึกษา การเป็นผู้ประกอบการ การทำงานเป็นทีม และการปฏิบัติงานจริง ตลอดจนการเรียนรู้ในเชิงการทดลอง (Experimental Based Study)

การศึกษานอกระบบ (Non - formal Education) การจัดการเรียนการสอนใช้หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (กรมการศึกษานอกโรงเรียน) เพื่อให้ผู้อยู่นอกระบบ การศึกษา มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาอาชีพ การถ่ายทอด ความรู้วิชาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรระยะสั้นเพื่อการประกอบอาชีพ การแก้ปัญหา การว่างงาน การแก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทอง และการสร้างรายได้ให้กับเศรษฐกิจชุมชน โดยมี แนวทางการถ่ายทอดความรู้ **การฝึกทักษะอาชีพ** คือ การฝึกอบรมเฉพาะเรื่อง เฉพาะงาน และ เฉพาะทาง เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพช่างทอง **การเข้าสู่อาชีพ** คือ การจัด การบูรณาการ เทคนิคในงานอาชีพช่างทองและอาชีพเกี่ยวเนื่อง การประยุกต์ การผสมผสานแนวคิด และการออกแบบ เพื่อการพัฒนาตนเองเข้าสู่อาชีพ **กลุ่มพัฒนาอาชีพ** คือ การส่งเสริมความรู้ และ ประสบการณ์แก่กลุ่มอาชีพช่างทอง และกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง ให้สามารถพัฒนาปริมาณ และ คุณภาพของผลผลิต เข้าสู่การจำหน่าย มีรายได้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยกระบวนการกลุ่ม **การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี** คือ การให้ความรู้แก่กลุ่มอาชีพช่างทอง และกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง ในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาอาชีพ พัฒนาศักยภาพตนเอง และกลุ่มอาชีพ

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการจัดการศึกษาแบบไม่มีแบบแผน เกิดขึ้นตามความสนใจ และความต้องการของผู้ต้องการเรียนรู้ทุกช่วงชีวิต เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) เป็นการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้โดยบังเอิญ หรือการเรียนรู้ด้วย ตนเอง จากแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งเป็นที่รวบรวมความรู้สำหรับผู้ที่ไม่ได้อยู่ใน ระบบการศึกษา โดยหาความรู้ได้จาก วัด แหล่งศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน อุทยาน พิพิธภัณฑ์ หรือแหล่งท่องเที่ยว นับเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยทั้งสิ้น การถ่ายทอดความรู้อาชีพ ช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย โดยศูนย์การเรียนรู้อาชีพช่างทองไทย ด้านการ บริการทางการศึกษา องค์ความรู้ และงานวิจัย ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์ ด้านการ ถ่ายทอดความรู้ทางเทคโนโลยี ด้านพิพิธภัณฑ์เสมือนจริง ด้านนิทรรศการถาวร และด้าน นิทรรศการหมุนเวียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เข้ามาเรียนรู้ได้รับความรู้ ทักษะ และประสบการณ์

สามารถเชื่อมโยง และบูรณาการองค์ความรู้ ผู้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการสร้างแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์ สืบทอดความรู้ภูมิปัญญาช่างทองไทย อันเป็นมรดกสำคัญของชาติ เพื่อคนรุ่นต่อไป

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างพื้นฐานที่ประกอบด้วย กลุ่มสังคมและกลุ่มสถาบันทางสังคม ความสัมพันธ์เกิดขึ้นทั้งสังคมชนบทและสังคมเมือง กลุ่มสังคม และสถาบันทางสังคม จึงเป็นตัวกำหนดรูปแบบพฤติกรรมของสมาชิกที่เชื่อมโยงบรรทัดฐาน วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม กฎระเบียบ และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงภูมิปัญญา อาชีพ ทักษะฝีมือของผู้ถ่ายทอด วัฒนธรรม วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตที่มนุษย์เรียนรู้อย่างเป็นพลวัต และสามารถนำมาเผยแพร่ให้กับบุคคลอื่น อาชีพช่างทองไทยเป็นอาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทย นับเป็นมรดกอันล้ำค่าและเป็นอาชีพที่ต้องถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาช่างทองไทยในมุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม ผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัด แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ตามธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น และสถาบันการศึกษา

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านเศรษฐกิจ

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) โดยใช้รากฐานทางวัฒนธรรมและนวัตกรรม สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรม คือ กลุ่มหนึ่งในเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยมือ เช่น เครื่องประดับ โลหะมีค่า เพชร พลอยเจียรไนหรือเพชรพลอยร่วง การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันเศรษฐกิจของประเทศต้องเชื่อมโยงกับธุรกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมภายใต้ การช่วยเหลือเกื้อกูล เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ รวมถึงการเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษา สถาบันการวิจัย เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาสินค้าหรือบริการ คุณภาพแรงงาน ระบบการผลิตและกำลังคน การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่าน การรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง ภายใต้การกำหนดกลุ่มสาขาวิชาชีพ จัดทำฐานข้อมูล กำหนดทิศทาง การเพิ่มขีดความสามารถ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน การวิจัยตลาด การสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนประสานองค์กรสนับสนุนเพื่อทำกิจกรรมของกลุ่มอาชีพ

ทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ผลจากการสังเคราะห์ในระยะที่ 2 นำมาทวนสอบแนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน พบว่า

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านการศึกษา

การศึกษาในระบบ

ระดับปฐมวัย ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการพัฒนาคุณลักษณะตามวัยและพัฒนาการตามวัยของเด็ก ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 เพื่อให้เด็กเกิดการพัฒนาที่สมบูรณ์ทางด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา

ระดับประถมศึกษา ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มศิลปะ และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ระดับมัธยมศึกษา ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเพิ่มเติมในหน่วยย่อยของหน่วยการเรียนรู้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มศิลปะ กลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยี และกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียน เรียนรู้งานช่างทองพื้นฐาน

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) มีการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกี่ยวกับอาชีพช่างทอง ในหมวดทักษะชีวิต หมวดทักษะวิชาชีพ หมวดวิชาเลือกเสรี การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ โครงการพัฒนาทักษะวิชาชีพ และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพช่างทอง ในหมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาชีพ หมวดวิชาเลือกเสรี และการฝึกงาน เพื่อการเข้าสู่โลกของอาชีพ

ระดับปริญญาตรี ถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการเพิ่มเติมในหมวดวิชาเลือกเสรี หลักสูตร 4 ปีระดับปริญญา เพื่อการเข้าสู่ภาวะการมีงานทำ การประกอบอาชีพด้านงานช่างทองหลวง ด้านการออกแบบ และผู้ช่วยงานวิจัย

การศึกษานอกระบบ มีการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านหลักสูตรระยะสั้น เพื่อการประกอบอาชีพ การแก้ปัญหาการขาดแคลนช่างทอง การแก้ปัญหาการว่างงาน และการเพิ่มความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน

การศึกษาตามอัธยาศัย มีการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการรวบรวมองค์ความรู้ในกลุ่มอาชีพช่างทอง และกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง ให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต มีรูปแบบที่หลากหลาย และประชาชนสามารถเข้าถึงตามความถนัด ความสนใจ และความต้องการ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านสังคมและวัฒนธรรม

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนผ่านระบบโครงสร้างของสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา วัด แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ตามธรรมชาติหรือแหล่งเรียนตามทีมนุชย์สร้างใจ และสถาบันการศึกษา เป็นการถ่ายทอดตามวิถีชีวิตของคนในสังคม (Way of Life) และถ้าเป็นการถ่ายทอดความรู้จากสถานศึกษาอาจต้องเพิ่มเติมในรูปของสถาบันเฉพาะทาง ให้เกิดการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ และเชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มศักยภาพ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านมุมมองด้านเศรษฐกิจ

การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ผ่านการรวมกลุ่มกลุ่มอาชีพช่างทองและกลุ่มอาชีพเกี่ยวเนื่อง ที่เกิดจากการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างศักยภาพในการแข่งขัน บนรากฐานของภูมิปัญญา และมรดกทางวัฒนธรรม ภายใต้การพึ่งพา การช่วยเหลือเกื้อกูล และการมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มอาชีพช่างทองอย่างแท้จริง โดยการนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เชื่อมโยงกับกลุ่มอาชีพเพื่อให้เกิดการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน คือ การถ่ายทอดความรู้ที่มาจาก รากฐานทางภูมิปัญญา และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ การอนุรักษ์ การถ่ายทอด และการสืบทอดความรู้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ ภาครัฐควรพิจารณาบรรจุไว้เป็นวาระแห่งชาติ ในเชิงนโยบาย เพื่อนำสู่การปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม
2. แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน คือแนวทางที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ควรพิจารณานำไปกำหนดนโยบายการพัฒนาอาชีพช่างทองไทย ในเชิงอนุรักษ์และเชิงสร้างสรรค์
3. แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน คือ แนวทางที่ กระทรวงศึกษาธิการ ควรกำหนดนโยบาย ให้สถานศึกษากำหนดไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาอาชีพช่างทองไทย โดยจัดไว้ทุกช่วงชั้นของระดับการศึกษา ตั้งแต่ระดับ ปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และระดับปริญญาตรี
4. แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน คือ แนวทางที่กระทรวงวัฒนธรรม ควรนำไปกำหนดกรอบนโยบาย การมีส่วนร่วมในการสนับสนุน อนุรักษ์ ถ่ายทอด และสืบทอดความรู้ ตั้งแต่ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและท้องถิ่น ระดับภาคเอกชน ธุรกิจ และอุตสาหกรรม ระดับสถาบันการศึกษา ระดับหน่วยงานภาครัฐ กระทรวงและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5. แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน คือ แนวทางที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำไปเป็นแนวทางในการเผยแพร่ และจัดศูนย์การเรียนรู้ เพื่อการเข้าถึงอาชีพช่างทองไทย อย่างหลากหลาย ตรงตามความสนใจ และความต้องการ ของประชาชนที่ศึกษาหาความรู้

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมศิลปากร. 2542. วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร: บริษัท มีดี เนตเวิร์ค จำกัด.

_____. 2548. เครื่องทองสมัยอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.

_____. 2553. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2553. การรวมกลุ่มอุตสาหกรรมในประเทศสก็อตแลนด์. วารสาร Modern Manufacturing ประจำเดือน กันยายน พ.ศ. 2547 : 54-6.

กระทรวงพาณิชย์. 2553. เครื่องทอง “โครงการส่งเสริมพัฒนาเอกลักษณ์ธุรกิจอัญมณีเครื่องประดับ ไทยสู่สากล กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. กรุงเทพมหานคร: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.

กระทรวงแรงงาน. 2553. สรุปรายงานทบทวนนโยบายของประเทศมาเลเซีย. (Online). www.malasia.mol.go.th/node/483., 30 พฤษภาคม 2557.

กระทรวงศึกษาธิการ. 2542. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.

_____. 2545ก. หลักสูตรประกาศนียบัตรเบื้องต้น (ปวช.) พุทธศักราช 2545 (ปรับปรุง พ.ศ.2546) ประเภทวิชาศิลปกรรม สาขาวิชาศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร : กาญจนานิเทศวิทยาลัย ช่างทองหลวง.

_____. 2545ข. หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) พุทธศักราช 2546 ประเภทวิชาศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร: กาญจนานิเทศวิทยาลัย ช่างทองหลวง

กระทรวงศึกษาธิการ. 2545ค. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร.

_____. 2546ก. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546.
(Online) : <http://homeschool2u.wordpress.com>., 31 มกราคม 2557.

_____. 2546ข. แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: กรมการศึกษานอกโรงเรียน.

_____. 2551. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.
(Online). http://www.psc.ac.th/docs/laws/education_core.2551pdf., 6 เมษายน 2557.

กาญจนา เกียรติมนิรัตน์. 2546. ภูมิปัญญาในการทอผ้าพื้นเมืองภาคเหนือ : รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

กาญจนาภิเษกวิทยาลัย ช่างทองหลวง. 2542. ประวัติกาญจนาภิเษกวิทยาลัย ช่างทองหลวงในพระบรมมหาราชวัง กองวิทยาลัยเทคนิค กรมอาชีวศึกษา. กรุงเทพมหานคร.

_____. 2548. หลักสูตรระยะสั้น ปีการศึกษา 2548 ประเภทวิชาศิลปกรรม สาขาวิชาเครื่องประดับอัญมณี สาขางานช่างทองโบราณ. กรุงเทพมหานคร.

_____. 2550. โครงการจัดการฝึกอบรมอาชีพระยะสั้นสำหรับผู้พิการทางการได้ยิน (หูตึง หูหนวก). กรุงเทพมหานคร.

_____. 2553. รายงานการประเมินตนเอง ภาควิชาช่างทองหลวง กาญจนาภิเษกวิทยาลัย ช่างทองหลวง สถาบันสมทบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. กรุงเทพมหานคร.

กาญจนาภิเษกวิทยาลัย ช่างทองหลวง 2554. การศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาช่างเครื่องเงินชาวเขา
เพื่อการอนุรักษ์ ต่อยอดและพัฒนาให้เป็นระบบสู่สากล. กรุงเทพมหานคร.

_____. 2555. หลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาช่างทองหลวง ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2555.
สถาบันสมทบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. กรุงเทพมหานคร.

_____. 2556. การจัดอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี ระดับ 5 ดาว กาญจนาภิเษกวิทยาลัย ช่างทอง
หลวง. กรุงเทพมหานคร.

การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย. 2540. ช่างสิบหมู่. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

กิตติกร นาใจดี. 2553. ช่างทองเพชรบุรี. สัมภาษณ์. 9 มีนาคม 2553.

เกื้อ วงศ์บุญสิน. 2538. ประชากรกับการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 2) ฉบับปรับปรุงแก้ไข .
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คมกฤษ จันทร์จจร. 2551. การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายเพื่อส่งเสริม
การเรียนรู้ตลอดชีวิต. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จักรกฤษณ์ ดวงพิสดรา. มปป. การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมอัญมณี และ
เครื่องประดับไทย. (Online). [http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive
_journal/oct_dec_/12pdf/aw.03pdf](http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/oct_dec_/12pdf/aw.03pdf), 18 เมษายน 2557.

จันทร์เพ็ญ ทรัพย์ประชา และคณะทองสุขโขทัย. 2544. กระบวนการคิด: การถ่ายทอดภูมิปัญญา.
(Online): www.sukhothai.ru.ac.th/travel.sukhothai.sk-t.htm, 25 เมษายน 2557.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2538. วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม: โรงพิมพ์สิริธรรม ออฟเซ็ท.

จินตวิทย์ เกษมสุข. 2554. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม. (Online) : http://pknow.edupol.org/Course/C2/document/10/10_8.pdf, 27 เมษายน 2557.

เจลิยว บุรีภักดีและคณะ. 2545. ชุมวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมสโปรดัก จำกัด.

เจียบ ไทยยิ่ง. 2539. องค์การและการจัดการ. สถาบันราชภัฏพระนคร.

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ. 2544. การศึกษาผู้ใหญ่ปรัชญาตะวันตกและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ. 2544. แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต. วารสาร การศึกษานอกระบบโรงเรียน (มีนาคม 19 – 23). (Online). <http://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2010/6315/3/References.pdf>, 1 เมษายน 2557.

ชัยอนันต์ สมุทรวาณิชย์. 2541. Good Governance กับการปฏิรูปการศึกษา – การปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพมหานคร: พีเพรส.

จุจฤดี คงสุวรรณและวรรณะ รัตนพงษ์. 2543. สังคมและวัฒนธรรม. (Online). http://www.baanjommyut.com/library/_/2extension-/1culture., 19 เมษายน 2557.

ตลาดนัดธุรกิจและอาชีพ. 2556. อาชีพข้างเงิน – ข้างทอง (Online): www.Busenesthaicenter/2013/02., 27 มกราคม 2557.

ถวัลย์ มาศจรัส และคณะ. 2546. นวัตกรรมการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.

ทรงพล ภูมิพัฒน์. 2540. จิตวิทยาทั่ว (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: SP printing.

ทรงศิริ สาประเสริฐ. 2542. ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง, มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทิสนา แคมมณี. 2548. ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ
(พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไทยเล่าเจอร. 2553. **เส้นทางสู่วิถีไทย**. (Online) <http://thaiculturebuu.wordpress.com/2010/07/06>.
8 เมษายน 2557.

ธงชัย สมบูรณ์. 2549. “การศึกษา : วาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน”. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.วารสาร
รามคำแหง. ฉบับที่ 23 (8): 80-85.

ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย. 2543. **เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา อมตะศิลป์
แผ่นดินสยาม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แปลน โมทีฟ.

ชานินทร์ พร้อมสุขและกาญจนา จรุงพรสวัสดิ์. 2553. **สถาบันการศึกษา**. (Online).
<http://www.thaigoodview.com/node/45061>., 9 กุมภาพันธ์ 2557.

นนท์ชัย จินตสุขเมธ. 2552. รายงานพิเศษ สืบสานภูมิปัญญาช่างเครื่องเงินชาวเขาต้งเยาชนต่อยอด
เพิ่มมูลค่างานฝีมือ. หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ประจำวันศุกร์ ที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2552.

นันทิพา กงวิไล. 2556. **การจัดการความรู้**. (Online). [http://www.wattana.ac.th/Mainessay/0014](http://www.wattana.ac.th/Mainessay/0014.pdf)
.pdf., 28 พฤษภาคม 2557.

นายมีเดีย. 2555. **การศึกษาในระบบ**. (Online). [http://mediathailand.blogspot.com/2012/05/blog-](http://mediathailand.blogspot.com/2012/05/blog-post_3505.html)
post_3505.html., 28 มกราคม 2557.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2536. **ความสำคัญ**. (Online).[http://www.ipesp.ac.th/learning/](http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content3.html)
thaistory/content3.html., 23 เมษายน 2557.

นิรนาม. มปป. การบริหารความรู้ภายในองค์กร. (Online). www.mod.go.th/opsd/km/inf/knoe.html, 9 เมษายน 2557.

นีเวีย. 2557. ความยั่งยืน. (Online). <http://www.nivea.co.th/about-us/beiersdorf/EnvironmentalResponsibility>, 16 กุมภาพันธ์ 2557.

เนื่อง แสงสีคำ. 2553. ช่างทองเพชรบุรี ปัจจุบันได้รับคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ ประณีตศิลป์ พุทธศักราช 2555. สัมภาษณ์. 9 มีนาคม 2553.

เบญจพร สมานมาก. 2554. รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยแบบองค์รวม. (Online). <http://gs.rmu.ac.th/book> ., 22 เมษายน 2557.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2554. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์.

ปฐม นิคมานนท์. 2535. รายงานการวิจัยการค้นหาคำรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ประพนธ์ ผาสุกขีต. 2548. การจัดการความรู้ ฉบับมือใหม่หัดขับ. (Online). <http://mhtech.dmh.go.th/library/dublin.php?ID=9735>., 12 พฤษภาคม 2557.

ปราโมทย์ เขาหิน. 2554. ร้านบ้านทองสมสมัย. สัมภาษณ์. 3 พฤษภาคม 2554.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2542. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: เอ็ดดิสันเพสโปรดักส์.

ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุลและสุภาพ จัตุราภรณ์. 2545. การออกแบบการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 5 : กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พนม พงษ์ไพบูลย์. 2544. “เข้าใจคำว่าการศึกษาตามอัธยาศัย จากคนทำงานที่ไม่ได้ทำอย่างที่คิด”. วารสารการศึกษานอกโรงเรียน. 25 (9): 100-110.

พระราชวรมนี ประยุทธ์ ปยุตโต. 2530. ศาสนากับการพัฒนา. (Online). <http://www.gotoknow.org/posts/439628>., 6 มกราคม 2557.

พสุ เดชะรินทร์. 2548. แนวทางในการถ่ายทอดความรู้. (Online). <http://www.nidambell.net/ekonomiz/20053/article2005sep27p5.htm>., 19 มีนาคม 2557.

พัชรี สีโสรส. 2546. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: อี พี เอ บริษัทน์.

พูนศักดิ์ สักกทัตติยกุล. 2554. สังคมกับวัฒนธรรม. (Online). www.goodview.com/node/98527., 30 เมษายน 2557.

ไพโรจน์ สุขสมฤทธิ์. 2531. การมีส่วนร่วมของประชาชน. วารสารพัฒนาชุมชน.

ไพศาล ภูไพบูลย์ อังคณา คติรัตน์ และปนัดดา มีสมบัติงาม. 2552. คุณค่าของวัฒนธรรมไทย. (Online). http://www.truelookpanya./new/cms_detail/Knowledge/2164-00., 1 พฤษภาคม 2557 .

มนัสนันท์ บุญหิรัญดร. 2555. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย. (Online). <http://wisdomb.wikispaces.com>., 18 มีนาคม 2557.

มรดกไทย. 2542. เครื่องทองรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสตาร์ปรีนซ์ จำกัด.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2542. การศึกษาสงเคราะห์. ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

มัลลิกา พงษ์ปริตร. 2535. เมืองไทยของเราฉบับที่สอง. กรุงเทพมหานคร: สามเจริญพานิชย์.

มานัส ปันห้ำ. 2555. ความหมายของความรู้. (Online). www.gotoknow.org/posts/396638,
17 มีนาคม 2557

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

รีนา ศรีวรสาร. 2556. การจัดการความรู้. (Online). <http://nunsriworasarn3.blogspot.com/2013/03/knowledge-management-km-knowledge.html>, 21 มีนาคม 2557.

เรณูมาส รักษาแก้ว. 2557. การมีส่วนร่วมของชุมชน ฐานข้อมูลการเมืองและการปกครอง.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. (Online). www.kpi.ac.th/wiki/index.pdf,
18 มีนาคม 2557.

วรรณา วงษ์วานิช. 2549. รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วม. (Online) :
www.president.ru.ac.th/3munan/file/research/การมีส่วนร่วม/05/pdf, 11 พฤษภาคม
2557.

วัฒนะ จุฑะวิภาต. 2535. ศิลปหัตถกรรมของช่างทองเมืองเพชร . พิมพ์ครั้งที่ 1: กรุงเทพมหานคร.
เงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เติมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช
กุมารี.

วัฒนา เรื่องปัญญาวัฒนา. 2554. เลขากองทุนส่งเสริมศาสนาพระมหากษัตริย์และวัฒนธรรม
จังหวัดสุโขทัย (ภาคเอกชน). สัมภาษณ์. 5 พฤษภาคม 2554.

วิกร ตันทงทาโต. 2536. หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรีไทย. 2552. วังในเมืองไทย. (Online). www.jabchai.com, 4 เมษายน 2557.

- วิจิตร ศรีสอาน. 2532. ทิศทางการปฏิรูปโครงสร้างและระบบบริหารการศึกษาของ
กระทรวงศึกษาธิการใน เอกสารประกอบการปาฐกถาประจำปีของศูนย์วิจัยนโยบายทาง
การศึกษา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจิตร ศรีสอาน ฌรงศ์ศักดิ์ ธนวิบูลย์ชัย และ สิริวรรณ ศรีพหล. 2524. เอกสารการสอน ชุดวิชา
20201: พัฒนศึกษา เล่มที่ 1 หน่วย 1 – 8 (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
ชวนพิมพ์.
- วิทยา เมฆขำ และปริญญ์ แซ่หู่. 2550. ผลกระทบการถ่ายทอดเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่น
งานศิลปหัตถกรรมโลหะ การผลิตทองรูปพรรณ ชุมชนบ้านช่างทอง แขวงชนะสงคราม
เขตพระนคร กรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- วิไลรัตน์ ย้งรอด และ ธวัชชัย องค์กรวิทย์. 2551. สุโขทัย ศรีสัชนาลัย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
อัมรินทร์ พรินต์ติ้ง จำกัด (มหาชน).
- วิไล เข้มสาขา. 2542. “การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในอนาคต”. วารสารการศึกษานอกโรงเรียน.
41 (6): 45-57.
- วิศนี ศิลตระกูล และอมรา ปญญิณโยบุญ. 2544. การศึกษาตามอัธยาศัย จากแนวคิดการเรียนรู้
ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการ
ศึกษานอกโรงเรียน.
- ศุภาวรรณ ขนนทอง. 2553. การศึกษาในระบบ. (Online). <http://www.l3nr.org/posts/415171>.,
28 มกราคม 2557.
- ศูนย์ข้อมูลธุรกิจและอาชีพไทย. 2556. อาชีพช่างเงิน ช่างทอง .(Online). www.businessthaicenter.com/2013/02., 12 พฤษภาคม 2557.
- สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. 2556. อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ.
(Online). www.ismed.or.th/., 16 มกราคม 2557.

สมาคมค้าทองคำ. 2526. **ประโยชน์ของทองคำ**. (Online). : <http://www.goldtraders.or.th/PageView.aspx?page=5>, 10 ตุลาคม 2556.

สมาคมอัญมณีและเครื่องประดับจันทบุรี. 2546. **ระบบฐานข้อมูลแผนที่ค้าเตอร์ จังหวัดจันทบุรี**. (Online). http://cm.nesdb.go.th/pop_summary20.asp?ClusterID=C00, 5 พฤษภาคม 2557.

สยามธุรกิจ. 2556. **ค้าทองคำสดบวม แต่ช่างทองขาดตลาด**. (Online). <http://money.sanook.com/162716/%E0%,19> เมษายน 2557.

สามารถ จันทสุรย์. 2536. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. มุลนิธิ**
ปัญญาและมุลนิธิหมู่บ้าน. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

เสรี พงศ์พิศ. 2547. **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545ก. **การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545ข. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**
แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2553. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11**. กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. 2555. **คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ที่สำเร็จการศึกษา**.
<http://www.kupsit.cmct.ac.th/moodle/file.php/1/CHR-15-pdf>, 5 พฤษภาคม 2557.

สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม. 2552. **creative industries creative economy** กับการสร้างเศรษฐกิจของชาติ .กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. 2554. **แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษา ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559**. กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์กรมหาชน. 2546. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (2 ฉบับที่) พ.ศ. 2545**.กรุงเทพมหานคร.

สำนักพระราชวังสนามเสือป่า. 2541. **สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. (Online): <http://kanchanapisek.or.th/kp6/GENERAL/encyclopedia/saranugrom.htm>., 25 เมษายน 2557

สำนักมาตรฐานการศึกษา. 2545. **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**. กรุงเทพมหานคร.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2556. **นโยบายการศึกษาในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง**. (Online).<http://academic.obec.go.th>., 20 กุมภาพันธ์ 2557.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2555. **การบริหารจัดการศึกษาเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 2552. **แนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง**. (Online). www.oemcct.in.th/., 13 เมษายน 2557.

คำดี เณลิ้มชัย . 2553 . **ความหมายของวัฒนธรรม**. (Online). <http://gotoknow.org/blog/jananey/197420>., 11 เมษายน 2557.

สุเทพ สุนทรเกสัช. 2540. **ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย พื้นฐานแนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: โกลบอลวิชั่น.

- สุภาสินี ตันติศรีสุข. 2555. การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน .วารสารเศรษฐศาสตร์
สุโขทัยธรรมมาธิราช ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 มีนาคม 2555. (Online). [http://www.stou.ac.th/
Schools/Sec/ejournal6-2/file/1-2-1.pdf](http://www.stou.ac.th/Schools/Sec/ejournal6-2/file/1-2-1.pdf) ., 26 มีนาคม 2557.
- สุมาลี สังข์ศรี. 2544. การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามแนวพระราชบัญญัติ
การศึกษา พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร.
- สุมาลี สังข์ศรี. 2545 . รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.
กรุงเทพมหานคร : องค์การการค้าโลก.
- สุนทร พรหมแก้ว. 2552. งานช่างโลหะรูปพรรณและเครื่องประดับ.วิทยาลัย ศิลปหัตถกรรม
นครศรีธรรมราช สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุรกุล เจนอบรม. 2541. วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุ และการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย.
กรุงเทพมหานคร : นิธิ เอ็ดเวอร์ไทด์ ติ้ง กรุ๊ป.
- สุรพันธ์ ตันศรีวงษ์. 2538. วิธีการสอน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด.
- หลวงวิจิตรวาทการ. 2532. กำลังความคิด (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร : สารมวชน.
- อกิน รพีพัฒน์. 2539. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและ
วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.
- อาภรณ์ ภู่วิทยาพันธุ์. 2553. ศูนย์การเรียนรู้ กับการพัฒนาบุคลากร. (Online). [www.oknation.net
/blog/nationejobs/2009/11/062enry-1](http://www.oknation.net/blog/nationejobs/2009/11/062enry-1)., 30 เมษายน 2557.
- อ.ป.ท. นิวส์. 2557. เศรษฐกิจชุมชน สร้างคุณภาพชีวิต สร้างเศรษฐกิจพอเพียง . หนังสือพิมพ์ ปีที่
7 ฉบับที่ 190 ปักษ์หลัง เดือนมิถุนายน วันที่ 16-30 มิถุนายน 2557. กรุงเทพมหานคร.

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล. 2551. หลักการจัดการศึกษานอกระบบและปรัญญาที่เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ. (Online). <http://panchalee.wordpress.com/2009/>, 1 กุมภาพันธ์ 2557.

———. 2553. การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในปัจจุบัน. (Online). http://panchalee.wordpress.com/2010/12/21/nfe_ac1/, 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557.

อัมพร พงษ์กัสนนันท์. 2550. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต. ปรินญานิพนธ์การศึกษาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อุทัย หิรัญโต. 2543. กำเนิดวัฒนธรรม. (Online). http://www.baanjommyut.com/library/_2extension-/1culture/.01html, 20 เมษายน 2557.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2542. ภูมิปัญญาชาวบ้านลุ่มภาค. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Hughes, T. P. 1971. **The Evaluation of Large Technological Systems**. United States of America: Pennsylvania University.

Jeffs, T. and M.M. Smith .1999. Informal Education. **Conversation, democracy and learning**, Ticknall: Education Now.

Mannheim, K.1986. Conservatism. **A Contribution to the Sociology of Knowledge**. London: Routledge & Kegan Paul.

Ikujiro, N. and H. Takeuchi.1995. **The Knowledge Creating Company: How Japanese Create the Dynamics of Innovation**. New York : Oxford University Press.

Roger, E.M. and F.Shoemaker, 1971. **Communication of Innovations**. New York: The Free Press.

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.มังกร ทองสุคดี วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรรยา ทองดี รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
3. ดร.สุกฤตน์ มิ่งสมร ศึกษานิเทศน์ชำนาญการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุโขทัย เขต 2

รายนามผู้ดำเนินการทวนสอบผลวิจัย

รายชื่อ	ที่อยู่
1. ดร. นางเพิ่มสุข นิตินันท์ (อดีตผู้อำนวยการ กาญจนภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง)	กาญจนภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง 299/1 ม.5 ต.ศาลายา อ. พุทธมณฑล จ.นครปฐม
2. นายธวัช ศรีเพชรพันธุ์ (รองผู้อำนวยการกาญจนภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง)	กาญจนภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง 299/1 ม.5 ต.ศาลายา อ. พุทธมณฑล จ.นครปฐม
3. นายพีระยศ แก้วปัญญา (หัวหน้าภาควิชาปริญญาตรี สาขาวิชาช่างทองหลวง สถาบันสมทบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ)	กาญจนภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง 299/1 ม.5 ต.ศาลายา อ. พุทธมณฑล จ.นครปฐม
4. นางสาวมาลาริน บุญวัฒน์ (อาจารย์ผู้สอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเบื้องต้น (ปวช.) และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) กาญจนภิเษก วิทยาลัย ช่างทองหลวง)	กาญจนภิเษก วิทยาลัย ช่างทองหลวง 299/1 ม.5 ต.ศาลายา อ. พุทธมณฑล จ.นครปฐม
5. นายชยวัฒน์ อึ้งรังสีโสภณ (นักวิชาการและอาจารย์สอนพิเศษจาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสารมิตร)	65-67 ซอย เจริญนคร 49 ถ. เจริญนคร แขวง บางลำพลู่ล่าง เขต คลองสาน กรุงเทพ 10600
6. นายพรชัย แซ่โจ้ว (ผู้จัดการบริษัท Jewerly Only)	บริษัท Jewerly Only 33/33 หมู่ 2 ถนน เพชรเกษม ซอย เพชรเกษม 114 เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร
7. คุณปราโมทย์ เขาเหิน (ผู้จัดการร้านบ้านทองสมสมัย)	ร้านบ้านทองสมสมัย 343/1 หมู่ 5 ตำบลท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
8. คุณวัฒนา เรืองปัญญาวัฒนา เลขาธิการกองทุนส่งเสริมชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย (ภาคเอกชน)	วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย

9. คุณสุเมงกฏ วรณิ (ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑเจ้าสามพระยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา)	พิพิธภัณฑเจ้าสามพระยา ถ.โรจนะ จ.พระนครศรีอยุธยา
10. นายเสวต สมิทธาภรณ์ (นายกสมาคมช่างทองไทย)	สมาคมช่างทองไทย 139 ซอย รามคำแหง 24 แขวง 6 (สงวนสิน) แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร
11. นางสาวสุนันทา น้อยพิทักษ์ (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเพชรบุรี)	สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเพชรบุรี 263 หมู่ 2 ต.ธงชัย อ.เมืองเพชรบุรี จ.เพชรบุรี
12. นายไพฑูรย์ ศรีทอง (ผู้อำนวยการโรงเรียนโสตศึกษาจังหวัด)	โรงเรียนโสตศึกษา จ.นครปฐม
13. นางสาวน้ำผึ้ง มงคลเวทย์ (ครูผู้สอนโครงการโรงเรียนโสตศึกษาจังหวัด นครปฐม)	โรงเรียนโสตศึกษา จ.นครปฐม
14. นางสาวชนิตา ทองวิไล (ครูสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนโสต ศึกษาจังหวัดนครปฐม)	โรงเรียนโสตศึกษา จ.นครปฐม
15. คุณศิริกร ศรีโรจน์ฤทธิ์ (ครูสอนระดับชั้นปฐมวัย โรงเรียนรัตนบัณฑิต วิทยา นนทบุรี)	โรงเรียนรัตนบัณฑิตวิทยา จ. นนทบุรี

รายนามผู้มีความรู้ ความสามารถในการงานวิชาชีพช่างทอง

รายชื่อ	ที่อยู่
1. คุณยายเนื่อง แฝงสีคำ (ศิลปินแห่งชาติ) 2555	บ้านเลขที่ 6 ถนนเพชรบุรี ต.ท่าราบ อ.เมือง จ. เพชรบุรี
2. คุณมณฑา แฝงสีคำ (ผู้สืบทอด)	บ้านเลขที่ 6 ถนนเพชรบุรี ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี
3. คุณสถิต นาใจดี (ช่างทองเพชรบุรี)	ร้านทองโบราณเพชรบุรี 8/12 ซ.2 ถ.พระทรง ต.ท่าทราย อ.เมือง จ.นครปฐม 76000
4. คุณอำนาจ กรมมา (วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี)	วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี ร.ร. วัดดอนไก่เตี้ย ถ.ราชดำเนิน ต.คลอง กระแซง อ.เมือง จ. เพชรบุรี 76000
5. คุณสมสมัย เขาหิน (ครูช่างศิลป์แห่งชาติ ประจำปี 2554)	ร้านบ้านทองสมสมัย 343/1 หมู่ 5 ต.ท่าชัย อ.ศรีสัชนาลัย จ. สุโขทัย
6. คุณพัชณีย์ลีดา อัสววงศ์ใหญ่ (ช่างทองสุโขทัย)	ร้านทองสมศักดิ์ 4 ม.3 ต.ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
7. คุณสุภักษา เขาหิน (ช่างทองสุโขทัย)	ร้านทองนันทนา 340/7 ม.10 ต.ท่าชัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย 64190
8. คุณอรอนงค์ พิพิธทอง (ช่างทองสุโขทัย)	ร้านอรอนงค์ ช่างทอง 340/3 หมู่ 10 ชุมชนชัยสิทธิ์ ต.ท่าชัย อ.ศรีสัชนาลัย จ. สุโขทัย
9. คุณวิเศษ วงษ์จันทร์ (ช่างทองสุโขทัย)	ร้านทองสุภาภรณ์ 307 หมู่ 10 ต.ท่าชัย อ.ศรีสัชนาลัย จ. สุโขทัย
10. คุณสารี จิระประยุต (ช่างเครื่องเงินสุโขทัย)	ร้านข้าวตอกพระร่วง 389 หมู่ 2 ต.เมืองเก่า อ.เมือง จ. สุโขทัย 64210
11. คุณเตือนใจ เบาบาง (ช่างเครื่องเงินสุโขทัย)	ร้านล่ำตัดเงินโบราณ 13 หมู่ 3 ถ.101 ต.ท่าชัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

12. คุณลูกเจิม พวงแก้ว (ช่างเครื่องเงินสุโขทัย)	ร้านเครื่องเงินลูกเจิม 89 หมู่ 8 ต. ศรีสันตลักษ์ อ.ศรีสันตลักษ์ จ.สุโขทัย
13. คุณพิสมัย ผุยพรม (ช่างเครื่องเงินสุโขทัย)	ร้านไหมเงิน 340/5 สวรรคโลก ต.ท่าชัย อ.ศรีสันตลักษ์ จ.สุโขทัย
14. คุณอารีย์ เดวี (พาณิชย์จังหวัดสุโขทัย)	พาณิชย์จังหวัดสุโขทัย
15. คุณมานพ ขมาวิมล (ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา สุโขทัย เขต 2)	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา สุโขทัย เขต 2
16. คุณวิเชียร พรหมพิราม (นายกเทศมนตรีเทศบาล)	ต. ศรีสันตลักษ์ อ.ศรีสันตลักษ์ จ.สุโขทัย
17. คุณรังสรรค์ ถาดา (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา)	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ถ.โรจนะ จ.พระนครศรีอยุธยา 13000
18. นายทนภัทร ศรีสุวรรณ	สมาคมเครื่องถม เครื่องเงินไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
19. นายยุทธพล จิตรอารีย์	กาญจนานิกะ วิทยาลัยช่างทองหลวง 299/1 ม.5 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม
20. क्रमานะ พิคน้อย (โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน)	โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน อ. พนมทวน จ. กาญจนบุรี
21. อาจารย์เยาวลักษณ์ แก้วปัญญา (ครูผู้สอนสาขาวิชาช่างทองหลวง ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาเครื่องประดับอัญมณี และสาขาช่างทองหลวง)	กาญจนานิกะ วิทยาลัยช่างทองหลวง 299/1 ม.5 ต.ศาลายา อ. พุทธมณฑล จ.นครปฐม
22. นางสาวมัลลิกา กรรณาภิกรณ์ (ผู้จบการศึกษาสาขาวิชาช่างทองหลวง)	21/25 ม.4 ต.บางรักพัฒนา อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี 11110

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวิเคราะห์ความยั่งยืนของอาชีพช่างทองไทย อันจะนำไปสู่แนวทางการสร้างความยั่งยืน

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มี 2 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้การสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามสัมภาษณ์การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....

สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....สถานที่.....

เพศ.....อายุ.....ปี สถานภาพ ☐ โสด ☐ สมรส ☐ อื่นๆ

อาชีพ ☐ รับราชการ ตำแหน่ง.....

☐ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ตำแหน่ง

☐ ประกอบอาชีพส่วนตัว ตำแหน่ง.....

☐ อื่นๆ.....ตำแหน่ง.....

วุฒิการศึกษา

ประสบการณ์การทำงาน/ประกอบอาชีพ.....ปี

ตอนที่ 2 แนวทางการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืน

1. การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนในมุมมองด้านการศึกษา

1.1 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยอย่างยั่งยืนสู่ระบบการศึกษาควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.2 การจัดการศึกษาในระบบควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.3 การจัดการศึกษานอกระบบการศึกษาเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.4 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.5 วิธีการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.6 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยสู่ความยั่งยืนควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.7 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของช่างทองไทยมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

1.8 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบสานงานช่างทองไทยในปัจจุบันควรเป็นแบบใด

.....

.....

.....

.....

1.9 ผู้มีส่วนร่วมในเชิงอนุรักษ์สืบสานงานช่างทองหลวงควรเป็นหน่วยงาน/องค์กรหรือบุคคลใด

.....

.....

.....

.....

1.10 ผู้มีส่วนร่วมในเชิงสร้างสรรค์สืบสานงานช่างทองหลวงควรเป็นหน่วยงาน/องค์กร
หรือบุคคลใด

.....

.....

.....

.....

1.11 ปัญหาที่พบและมีปัจจัยมาจากระบบการศึกษา คืออะไร

.....

.....

.....

.....

1.12 ข้อเสนอแนะ เพื่อนำสู่การแก้ปัญหาในระบบการศึกษา คืออะไร

.....

.....

.....

.....

2. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

2.1 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยถ่ายทอดความรู้ให้ใคร

.....

.....

.....

.....

2.2 การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยมีวิธีการถ่ายทอดความรู้อย่างไรและต่อเนื่องหรือไม่

.....

.....

.....

.....

2.3 ในชุมชนของท่านมีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพช่างทองหรือไม่

.....

.....

.....

.....

2.4 แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยมีหรือไม่ และนำมาเชื่อมโยงกับอาชีพช่างทองอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.5 องค์ความรู้ที่มีในชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับการสร้างงานหัตถศิลป์ช่างทองหรือไม่ ที่ไหน ทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.6 ปัจจัยที่สนับสนุนและส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้มีอะไรบ้าง ที่ไหน อย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.7 ภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอาชีพช่างทองที่ท่านภูมิใจมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

2.8 ปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับภูมิปัญญาช่างทองหรือภูมิปัญญาอื่น ๆ มีหรือไม่ ใครและเป็นปราชญ์ด้านไหน

.....

.....

.....

.....

2.9 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในชุมชนที่มีผลต่อการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทยคืออะไร

.....

.....

.....

.....

2.10 ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาในชุมชนที่มีผลต่อการถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างทองไทย เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. มิติด้านเศรษฐกิจ

3.1 กระบวนการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจคืออะไร และอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.2 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้านใดกับใคร และอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.3 ระบบการผลิตเป็นรูปแบบใด ทำจากมือหรือเครื่องจักร

.....

.....

.....

.....

3.4 การกระจายการผลิตสู่ผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชนมีหรือไม่ ทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.5 ช่างทองส่วนใหญ่เป็นบุคคลใด คนในชุมชนหรือคนต่างถิ่น

.....

.....

.....

.....

3.6 ตลาดสำคัญของผลิตภัณฑ์จากทองคำ คือใคร ที่ไหน

.....

.....

.....

.....

3.7 ความต้องการแรงงานในชุมชนเป็นอย่างไร ระดับใด

.....

.....

.....

.....

3.8 สถานการณ์ที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพช่างทอง

.....

.....

.....

.....

3.9 ทักษะ ความสามารถและประสบการณ์ของช่างทองที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน
ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3.10 ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มอาชีพช่างทองและอาชีพเกี่ยวเนื่อง

.....

.....

.....

.....

3.11 ช่องทางการเชื่อมโยง การจำหน่าย การประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์ช่างทองกับประเทศ
เพื่อนบ้าน มีแนวโน้มเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3.12 ช่องทางการสร้างศักยภาพในการแข่งขันกับตลาดอาเซียนและตลาดโลกควรเป็น
อย่างไร

.....

.....

.....

3.13 ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันของอาชีพช่างทอง
ไทยคืออะไร

.....

.....

.....

.....

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ – นามสกุล

นางลาวัลย์ ภักดีลิขิต

สถานที่เกิด

ตำบล บ้านกุ่ม อำเภอ สองพี่น้อง

จังหวัด สุพรรณบุรี

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรีศึกษาศาสตร์(คหกรรมศาสตร์)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต

(บริหารอาชีวศึกษา)

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า

เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

กาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง